

W U C B N I C A

**Z a k ł a d y
dolnoserbbskeje rěcy**

P O D R Ę C Z N I K

**P o d s t a w y
języka dolnołużyckiego**

Alfred Měškank / Chóšebuz 2005

Wopšimješe • Treść

- 8 **Wucbnicy na drogu** (Alfred Měškank)
- 10 *Wstę* (Ludmiła Gajczewska)
- 12 **Pismiki a zuki dolnoserbskeje rěcy • Wymowa i znaki graficzne języka dolnołużyckiego**
- 14 **1. Prědna lekcija • Lekcja pierwsza**
 Werb „byś“ • Czasownik „byś / być“
- 16 Rozgrono pši telefonie • *Rozmowa telefoniczna*
- 17 **2. Druga lekcija • Lekcja druga**
- 17 Genitiw substantiwow a adjektiwow • *Dopełniacz rzeczowników i przymiotników*
- 20 Konjugacija -o • *Koniugacja -o*
- 22 Kowalojc familija
- 23 **3. Tśesa lekcija • Lekcja trzecia**
- 23 Akuzatiw substantiwow a adjektiwow • *Biernik rzeczowników i przymiotników*
- 26 Konjugacija -i / -y • *Koniugacja -i / -y*
- 28 Našo bydlenje
- 30 **4. Stwórta lekcija • Lekcja czwarta**
- 30 Instrumental substantiwow a adjektiwow • *Narzędnik rzeczowników i przymiotników*
- 33 Konjugacija -a • *Koniugacja -a*
- 35 Naša zagroda
- 38 **5. Pěta lekcija • Lekcja piąta**
- 38 Datiw substantiwow a adjektiwow • *Celownik rzeczowników i przymiotników*
- 41 Konjugacija -j • *Koniugacja -j*
- 41 Njeregularne werby • *Czasowniki nieregularne*
- 43 Serbske jatšowne nałogi
- 45 **6. Šesta lekcija • Lekcja szósta**
- 45 Lokatiw substantiwow a adjektiwow • *Miejscownik rzeczowników i przymiotników*
- 48 Zajžonosć werbow • *Czas przeszły*
- 52 Naša wjas
- 55 **7. Sedyrna lekcija • Lekcja siódma**
- 55 Nominatiw plurala substantiwow a adjektiwow • *Mianownik rzeczowników i przymiotników w liczbie mnogiej*

- 58 Deklinacija substantiwow a adjektiwow w pluralu • *Odmiana rzeczowników i przymiotników w liczbie mnogiej*
- 60 Formy psichoda • *Formy czasu przyszłego*
- 63 Našo město Chóšebuz
- 66 **8. Wósyma lekcija • Lekcja ósma**
- 66 Nominatiw duala substantiwow a adjektiwow • *Mianownik rzeczowników i przymiotników w liczbie podwójnej*
- 67 Deklinacija substantiwow a adjektiwow w dualu • *Odmiana rzeczowników i przymiotników w liczbie podwójnej*
- 69 Imperatiw • *Tryb rozkazujący*
- 72 Błota – lubosna krajina w Dolnej Łużycy
- 75 **9. Žewjeta lekcija • Lekcja dziewiąta**
- 75 Deklinacija personalnych pronomenow a psikłady • *Odmiana zaimków osobowych i przykłady*
- 79 Modalne werby • *Czasowniki modalne*
- 81 Łużyca a serbska rěc
- 84 **10. Žaseta lekcija • Lekcja dziesiąta**
- 84 Posesiwne pronomeny • *Zaimki dzierżawcze*
- 87 Refleksiwny posesiwny pronomen „swój” • *Zaimek dzierżawczy zwrotny „swój”*
- 88 Konjunktiw • *Tryb przypuszczający*
- 90 Serbska muzika
- 93 **11. Jadenasta lekcija • Lekcja jedenasta**
- 93 Zakładne licby • *Liczebniki główne*
- 96 Wjelich jo? Kak jo na casu? • *Która godzina?*
- 98 Interrogatiwne a relatiwne pronomeny • *Zaimki pytajne i względne*
- 104 Co w gumnyšku na lěškach a bomach rosćo a zdrjajo
- 106 Jězd na pólo
- 107 **12. Dwanasta lekcija • Lekcja dwunasta**
- 107 Pórědowe licby • *Liczebniki porządkowe*
- 109 Formy zajžonosći imperfektiwnych a perfektiwnych werbow • *Formy czasu przeszłego czasowników niedokonanych i dokonanych*
- 112 Liška a wuchac
- 112 Co to jo, soialdemokrat? (Wylem Bjero)
- 113 Surowa štrofa (Wylem Bjero)

- 113 Pluskwampreteritum
- 114 Serbske spisowašele
- 116 **13. Tšinasta lekcija • Lekcija trzynasta**
- 116 Prepozicije • *Przymki*
- 120 Stopnjowanje adjektiwow • *Stopniowanie przymiotników*
- 124 Na serbsku Łužycu (Handrij Zejler)
- 124 Mój rodny dom (Bogumił Šwjela)
- 125 Serby a słowjański wukraj
- 127 **14. Styrnasta lekcija • Lekcija czternasta**
- 127 Adwerby • *Przysłówki*
- 128 Twórjenje adwerbialneje formy adjektiwa • *Tworzenie formy przysłówkowej przymiotnika*
- 131 Stopnjowanje adwerbialneje formy adjektiwa • *Stopniowanie formy przysłówkowej przymiotnika*
- 133 Juro Surowin • wjeliki nimski psijašel Serbow
- 134 Kak som serbski nawuknuł (Juro Surowin)
- 135 Roztyla (Juro Surowin)
- 136 Juro Surowin • wjeliki psijašel małych ludow
- 138 **15. Pěsnasta lekcija • Lekcija piętnasta**
- 138 Konjunkcije • *Spójniki*
- 139 Supinum
- 141 Aktywny particip • *Imiestów czynny*
- 143 Pasiwny particip • *Imiestów bierny*
- 145 Bur jěžo na pólo žělat
- 145 Werbalny substantiw • *Rzeczownik odstępny*
- 147 Serbske pcołkarstwo a Adam Bogachwał Šěrach
- 151 **Rozgrona • Rozmowy**
- 151 1. Zajtša we familiji
- 152 2. Duce na mložinske zmake
- 153 3. Glukužycenja k narodnemu dnju
- 154 4. Co dej mama k wobjedoju wariš?
- 156 5. Rozgrono z wuknikami
- 157 6. Nakupowanje
- 159 7. Šulska góžina

- 162 **Słownik**
- 187 **Rozwężanja zwucowanjow**

Wucbnicy na drogu

Łužyca jo w swójej dłujkej historiji stawnje měła kontakty ze susedneju Pólskeju. Zachopjeńki datěrujemy na cas pśed něži 1000 lětami. Tegdy jo Bolesław Chrobry na groźe Sciciansi w Dolnej Łužycy swěsił swajźbu z Odu, žowku markgroby Eckeharda Mišnjańskego. Bejny cas pózdźej jo to był Pólak Fabricius, kenž jo w Kórjenju blisko Chóšebuza założył šišćarnju, w kótarejž jo teke serbske nabóžninske knigły šišćaś dał. W lěše 1880 jo Alfons Parczewski słušať k załožarjam Dolnołužyskego towaristwa „Mašica Serbska”. Wón jo wušej togo był inspirator dolnoserbškeje Pratyje, kótaraž pśecej hyšći kužde lěto wuchada a až do žinsajšnego k nejwěcej cytanym serbskim knigłam słuša. Serbske wukniki a studenty su w 20. stolěsu na pólskich wušych šulach wuknuli a na wusokich šulach študěrowali. Wšake gmejny a institucije woplěwaju z pólskimi partnerjami pśijašelske zwiski. Na ferialnych kursach Budyšyńskego Serbskego instituta jo mjazy wobžělnikami pśecej radna licba Pólkow a Pólakow. Na Waršawskej uniwersiće wudawa se wót zachopjeńka 90tych lět publikacija 'Zeszyty Łužyckie'. Wjele luži w cełej Pólskej zajmujō se za Łužycu a za žywjenje Serbow w nimske mórju.

Wuknjeje našeje serbskeje rěcy jo za Pólakow doněta weto dosć wobšěžne było, dokulaž njejsu za to měli žednu wucbnicu. Pólska a naša dolnoserbška rěc pak stej sebje pó słowoskłaže a gramatice tak bliskej, až za Pólaka njejo šěžko našu rěc nawuknuś. Mamy za to teke w pśibytnosći chwalobne pśikłady. Pśedlažeca wucbnica dej k tomu pśipomagaś, aby se zajmowane pólske studenty slawistiki, ale teke drugich směrow našu rěc pśiswójli. Pólska jo wót maja lěta 2004 člonk Europejskeje unije a pó wěstem casu změju pólske stašany móžnosć pśiwzeša žěła w Nimskej a z tym teke we Łužycy. Dolnoserbška rěc jo wobgrozona a wobstoj tšach, až se wóna napśecej zgubijo. Pśešiwō tomu musymy se woboraś, ale za to trjebamy pomoc, kótaruž mógu nam zajmowane młode luže z Pólskeje daś. Trjebamy na wjele pólach luži, kótarež našu rěc derje wuměju. Wósebnje nastupa to šulstwo a to zakładne šule rowno tak ako Dolnoserbški gymnazium, kenž njama dosć ceptarjow, kótarež našu rěc tak derje wuměju, aby mógli w njej wuwucowaś. To pak jo trěbne, comy-lic dojspiś, až wukniki gymnazija našu rěc pórědnje nawuknu a pó abiturje wopšawdu wobkněžyju.

Z pomocu teje wucbnice móžo zajmowany Pólak a zajmowana Pólka zakłady dolnoserbškeje rěcy nawuknuś. Dalšna rěčna kwalifikacija jo z nałožowanim rěcy a cytanim dolnoserbškeje literatury móžna. Chtož pak jo dolnoserbšćinu nawuknuł a wumějo k tomu wót doma pólsku rěc, njama žednych wětšych šěžkosćow z rozměšim a samostatnym nawuknjenim teke górnoserbškeje rěcy. Wucbnica jo na 15 lekcijow želona. W jednotliwych lekcijach wobžětuju se systematiski gramatiske temy, kótarež su z dosć wobšyrnymi móžnosćami k zwucowanju nawuknjoneje mašizny wudospoňjone. Kuždej lekciji jo krotki tekst pśidany, kótaryž njama žeden direktny

zwisk z gramatiskeju tematiku lekcije. W njom pak pónajoz cytař wšake wobłuki serbskego žywjenja a cełu kopicu z tym zwisujucych wokablow. Chtož te teksty běžnje njecyta, njezmějo z toho žednu škódu za dalšne póstupowanje wuknjenja. Ale myslim se, až rowno te teksty dopokazuju, kak bliskej stej sebje dolnoserbska a pólska rěc. Za njeznatymi słowami móžo cytař na kóncu wucbnice w psirědowanem słowniku glědaš. Rěd rozgronow mjazy wšakimi wósobami dej byś pomoc k nałożowanju rěcy we wšednem žywjenju.

Žycym sebje, aby nowa wucbnica była zachopjeńk hyšći lěpšego zgromadnego žěła mjazy polskimi psijašelami našogo luda a Łužyce a nami Serbami.

Alfred Měškank

Wstęp

W Polsce nie ma dotąd możliwości studiowania sorabistyki na poziomie uniwersyteckim. Toteż polscy językoznawcy, szczególnie ze specjalnością zachodniosłowiańską, powinni z radością przyjąć pierwszy napisany po polsku podręcznik do nauki języka dolnołużyckiego. Jego autorem jest rodowity Łużyczanin, absolwent Uniwersytetu Wrocławskiego, przyjaciel naszego narodu i kraju, długoletni profesor Dolnołużyckiego Gimnazjum w Chociebużu.

O ile na Uniwersytecie Warszawskim istnieje od kilku lat możliwość uczestnictwa w okresowych kursach języka górnołużyckiego, o tyle język dolnołużycki nadal czeka na poznanie.

Podstawowy kurs języka dolnołużyckiego składa się z 15 lekcji wprowadzających stopniowo materiał gramatyczny i leksykalny oraz ćwiczeń i tekstów przy każdej z nich. Pozwala to na przyswojenie około 1800 słów języka dolnołużyckiego. Rozdział wstępny omawia zasady ortograficzne i fonetyczne języka dolnołużyckiego. Podręcznik zawiera słownik dwujęzyczny oraz rozdział umożliwiający sprawdzanie prawidłowości wykonanych ćwiczeń i zadań w ramach poszczególnych lekcji. Do podręcznika wprowadził autor rozdział poświęcony prawidłom fonetycznym języka.

Każdy z Państwa, kto podejmie się jako autodydakta nauki języka dolnołużyckiego, może przyczynić się do rozpowszechnienia wiadomości o ojczystej mowie północnego odłamu słowiańskiego narodu Łużyczan, ostatnich obecnie potomków Słowian Połabskich, którzy rozplynęli się w morzu niemieckim już w odległych wiekach.

W podręcznik języka dolnołużyckiego powinny zaopatrzyć się wszystkie biblioteki naukowe w Polsce oraz księgarnie, głównie ze specjalnością językoznawczą.

Obecnie oba języki łużyckie, ze względu na małe rozpowszechnienie, zaliczane są do grupy języków zagrożonych. Przyczyny drastycznego zmniejszania się zasięgu języków łużyckich mają wielowiekową historię: już w latach 1293-1327 obowiązywał zakaz używania języka słowiańskiego w sądach w Bernburgu n. Solawą, Altenburgu, Zwickau i w Lipsku a wiek XVII to okres rozpoczynających się prześladowań niemieckich, które dotknęły szczególnie Dolne Łużyce. W roku 1667 Fryderyk Wilhelm I, książę Brandenburgii, tzw. reskryptem grudniowym, nakazuje usunięcie łużyckich kaznodziei i wszystkich łużyckich ksiązek w wendyjskim dystrykcie Marchii Brandenburgii. W roku następnym likwiduje się łużyckie biblioteki parafialne i książki się pali. Zakazano śpiewów kościelnych w języku łużyckim. Śpiewnik Mollera oraz jego katechizm z 1573 roku zostają uznane za „bałwochwalcze i niepotrzebne przy wiernym wykonywaniu obowiązków przez poddanych”. O istnieniu wówczas bogatej literatury religijnej w Marchii Brandenburskiej świadczą jedynie wiadomości o jej zniszczeniu.

III Rzesza Niemiecka prowadziła akcję całkowitego zniszczenia kultury Łużyczan.

W XVI wieku kraj przodków Łużyczan zajmował terytorium o powierzchni ok 160 000. km² i zamieszkiwało go około 111 000 Łużyczan (na Górnych Łużycach około 72 000, na Dolnych Łużycach około 39 000). Najnowsze badania Łużyckiego Instytutu Naukowego w Budziszynie podają aktualną liczbę Łużyczan utożsamiających się z narodowością słowiańską - ok. 40 000 na Górnych Łużycach, a na Dolnych Łużycach około 20 000. Nie oznacza to jednak ilości osób znających język ojczysty ...

Studiując materiał podręcznikowy uświadomił sobie Państwo, że w naszych językach pobrzmiwia echo słowiańskiej wspólnoty językowej, określanej w licznych do XIII wieku źródłach historycznych mianem „slavica lingua”.

Poszerzenie zakresu słownictwa dolnołużyckiego umożliwi Państwu „Praktyczny słownik dolnołużycko-polski“ autorstwa polskiego sorabisty, prof. dr. Rafała Leszczyńskiego, wydany nakładem Wydawnictwa Domowina w Budziszynie w 2005 roku o zasobie około 6 000 haseł.

Na trudną sytuację obu języków łużyckich, a przede wszystkim, dolnołużyckiego, niewątpliwie wpływ ma eksploatacja węgla brunatnego zwłaszcza na środkowych i Dolnych Łużycach, która doprowadziła do zniszczenia 73 wiosek łużyckich (i postępuje nadal), a więc do zniszczenia matecznika słowiańskiej mowy.

Troska o zachowanie obu języków łużyckich należy do wszystkich, którzy zdają sobie sprawę z tego, że na bogactwo kulturowe Europy składają się wszystkie języki, niezależnie od skali rozpowszechnienia. Języki łużyckie oczekują od nas tego rodzaju pomocy.

Ludmiła Gajczewska

Pismiki a zuki dolnoserbbskeje rěcy •

Wymowa i znaki graficzne języka dolnołużyckiego

znak graficzny przykłady • znaczenie w języku polskim • komentarze

W przypadku identycznej postaci i znaczenia w języku polskim i dolnołużyckim przykłady są podane bez tłumaczenia.

a	Adam, album, ale, ananas, amater - <i>amator</i> , akt, alfabet
b	baba, baran, bajka, bagno, banda, bok, bósy, buda
bj	Zmiękczenie spółgłosek b, m, n, itd. oznacza się literą j zamiast stosowanego w języku polskim i . tebje - <i>ciebie, tobie</i> ; grabje - <i>grabie</i> , njebjo - <i>niebo</i> , sebjje - <i>siebie, sobie</i> ;
c	co, cas - <i>czas</i> , cement, cesak - <i>grzebień</i> , cerw - <i>czerw</i> , robak
č	odpowiada polskiemu cz , występuje jednak stosunkowo rzadko. Najczęściej na miejscu polskiego cz mamy tylko c . kawč - <i>tapczan</i> , Čech - <i>Czech</i> , małučki - <i>malutki</i>
ć	góśc - <i>gość</i> , ścicha - <i>cicho</i> , dwanasćo - <i>dwanaście</i> , dosć - <i>dość</i> Kreskę nad c : ć , piszemy także wtedy, gdy po ć występuje i : ći
d	dom, wóda, dub - <i>dąb</i> , doł - <i>dół</i> , daloko - <i>daleko</i> , Dunaj
e	delka - <i>deska</i> , gerc - <i>grajek</i> , cera - <i>kreska</i> , efekt, etapa - <i>etap</i>
ě	lěto - <i>rok</i> , měso - <i>mięso</i> , pětĕk - <i>piątek</i> , město - <i>miasto</i> , ně - <i>nie</i> Literę ě język polski nie zna. Odpowiada ona głosce pośredniej między i i e .
f	fabrika - <i>fabryka</i> , farao - <i>faraon</i> , film, fidle - <i>skrzypce</i>
g	gus - <i>gęś</i> , góra - <i>góra</i> , górki - <i>gorzki</i> , gjarnc - <i>garnek</i>
h	Hajno - <i>Henryk</i> , how - <i>tu</i> , hynacej - <i>inaczej</i> , horicont - <i>horyzont</i>
ch	chto - <i>kto</i> , pcha - <i>pchła</i> , chóry, chudy, mech, měch - <i>worek</i>
i	lipa, nimski - <i>niemiecki</i> , nigdy, bitwa, biblija - <i>Biblia</i>
j	jajo, kraj, wójna, jo - <i>tak</i> , Jan, jědro - <i>jądro</i> , jasny
k	kokot - <i>kogut</i> , mak, muka - <i>mąka</i> , rak, kak - <i>jak</i> , klin
ł	młody, głowa, łuka - <i>łąka</i> , ławka, łdza - <i>łza</i> , błoto
l	lampa, lan - <i>len</i> , lěs - <i>las</i> , pilny - <i>pracowity</i> , sol - <i>sól</i> , balo - <i>piłka</i>
m	mały, malina, młyn, mě - <i>imię</i> , mroja - <i>mrówka</i> , móst, mudry - <i>mądry</i>
mj	mjasec - <i>miesiąc</i> , księżyc, mjac - <i>miecz</i> , mjatel - <i>motyl</i> , mjod - <i>miód</i>
n	nan - <i>ojciec</i> , noga, nad, nadawk - <i>zadanie</i> , nagły, nagi, nos
ń, nj	jeleń, wogeń - <i>ogień</i> , kanja - <i>kania</i> , wón - <i>zapach</i> , njewina - <i>niewinność</i>
o	pólo - <i>pole</i> , doł - <i>dół</i> , coło - <i>czoło</i> , cło, ocean, opera
ó	<i>Zob. poniżej!</i>
p	post - <i>poczta</i> , pokoj - <i>spokój</i> , pawk - <i>pająk</i> , nopawa - <i>żółw</i> , pałka - <i>pranie</i>
pj	popjeł - <i>popiół</i> , pjero - <i>pióro</i> , pjas - <i>pies</i> , pjenjez - <i>pieniądz</i>
r	ruka - <i>ręka</i> , rěpik - <i>rzepak</i> , ramje - <i>ramię</i> , reja - <i>taniec</i> , rěc - <i>język</i>
ř, rj	murjař - <i>murarz</i> , wrjos - <i>wrzos</i> , rjemjeń - <i>rzemień</i> , mórjo - <i>morze</i>
s	sowa, sam, kasa, Serb - <i>Łużyczanin</i> , seno - <i>siano</i> , skop, słodki
š	odpowiada polskiemu sz šula - <i>szkoła</i> , šyja - <i>szyja</i> , šeršeń - <i>szerszeń</i> , bratš - <i>brat</i> , sotša - <i>siostra</i> ,
ś	šańki - <i>cienki</i> , maś - <i>matka</i> , pisaś - <i>pisać</i> , śichy - <i>cichy</i> , śěło - <i>ciało</i> Kreskę nad s : ś , piszemy także wtedy, gdy po ś występuje i : śi .
t	takt, ty, tam, tšawa - <i>trawa</i> , towaristwo - <i>towarzystwo</i> , tšach - <i>strach</i>
u	ruka - <i>ręka</i> , mucha, butra - <i>masło</i> , gluka - <i>szczęście</i> , suk - <i>węzeł</i>
w	nowy, rowny - <i>równy</i> , law - <i>lew</i> , krowa, wětš - <i>wiatr</i> , šćaw - <i>szczaw</i> w należy zawsze wymawiać dźwięcznie (podobnie jak ł), niezależnie

- od następnej litery lub pozycji w słowie. Też na końcu wyrazu!*
- wj** wjacor – wieczór, wjas – wieś, wjasele – radość, strowje - zdrowie
- y** my, wy, ryba, byś - być, hyś - iść, stary, luby, myśl – myć
- z** zyma - zima, kóza, zub - ząb, zagłówk - poduszka, zogol - hałas
- ż** odpowiada polskiemu ż
 żaba, kóža - skóra, żednje - nigdy, żni - żniwa, żwała - fala
- ź** żeń - dzień, źo - gdzie, dokąd, żoź - żołądź, źiw – cud, źiśi - dzieci
Kreskę nad z : ź, piszemy także wtedy, gdy po ź występuje i : źi.
- dź** gózdź - gwóźdź, zdźarżaś - zachować, pózdźe - późno
dź występuje tylko w grupach spółgłoskowych **zdź** wzgl. **ždź**.
- w-/h-** W przedrostkach **wo-**, **wob-**, **wu-** stojące na początku **w-** najczęściej symbolizuje wymowę nagłosowego **h** : **ho-**, **hob-** oraz **hu-**.
 Przykłady: wobalka - koperta, wobjadny - zgodny, wugeń - komin.
- ó** Znak graficzny ó traktowany dotychczas jako znak pomocniczy w podręcznikach szkolnych i słownikach ułatwiający tam poprawną wymowę, napotykanym również w dawniejszej literaturze, uchwałą dolnośląskiej komisji językowej z lutego 2006 r. został wprowadzony ponownie jako normalny znak alfabetu. On nie ma nic wspólnego z polskim ó lecz oznacza różne samogłoski w poszczególnych regionach, zgodnie ze zróżnicowaną wymową dialektalną, np.: **pón** może być wymawiane **pon** wzgl. **pen** (tak najczęściej) albo **pyn**. Wprowadzeniem tego znaku został rozwiązany powyżej wspomniany problem wymawiania przedrostków **wo-** wzgl. **wó-**.

Akcent w języku łużyckim zawsze pada na pierwszą sylabę wyrazu, z wyjątkiem słów pochodzenia obcego oraz stopnia najwyższego przymiotników i przysłówków. W połączeniach **-ci**, **-si**, **-zi** (np. informacija, misija, inwazija) **c**, **s**, **z** nie ulega zmiękczeniu.

1. Prědna lekcija • *Lekcija pierwsza*

Werb „byś” • Czasownik „byś/być”

	prezens • czas terażniejszy	futur • czas przyszły
ja	som <i>jestem</i>	bužom / budu <i>będę</i>
ty	sy <i>jesteś</i>	bužoś <i>będziesz</i>
wón, wóna, wóno	jo <i>jest</i>	bužo <i>będzie</i>
my	smy <i>jesteśmy</i>	bužomy <i>będziemy</i>
wy	sćo <i>jesteście</i>	bužośo <i>będziecie</i>
wóni	su <i>są</i>	budu <i>będą</i>
mej	smej <i>jesteśmy obaj</i>	bužomej <i>będziemy obaj</i>
wej	stej <i>jesteście obaj</i>	bužotej <i>będziecie obaj</i>
wónej	stej <i>są obaj</i>	bužotej <i>będą obaj</i>

Zaprzeczenie tworzy się dodając do formy osobowej czasownika przedrostek **nje-** pisany zawsze łącznie z czasownikiem. W przypadku czasu terażniejszego czasownika **byś** do przedrostka dodaje się jeszcze **j**: njejsom, njejsy, njejo, njejsmy, njejsćo, njejsu, njejsmej, njejstej. Formy czasu przyszłego tego **j** nie potrzebują, więc tylko: njebužom/njebudu, njebužoś itd.

Glědajšo! • Uwaga!

Język tużycki oprócz liczby pojedynczej i liczby mnogiej posiada dodatkowo liczbę podwójną (dual). Dotyczy to zarówno rzeczowników, czasowników, przymiotników jak i zaimków. W tłumaczeniu polskim na ogół podana jest tylko forma „obaj”. Oczywiście może to zależnie od sytuacji również oznaczać: obydwaj, obie, obydwie, oba, obydwa, oboje, obydwoje. Ta uwaga odnosi się również do dalszych lekcji.

Formy drugiej osoby liczby mnogiej oznaczają dodatkowo:

pan, pani	jest/będzie
panowie, panie	są/będą
państwo	są /będą

W razie tylko dwóch osób w tym samym znaczeniu należy używać form liczby podwójnej: wej stej, wej bužotej, itp.

Uwaga dotyczy wszystkich czasowników!

Pśikłady • Przykłady

Ja som Serb. Ty sy Pólak. Wón jo Nimc. Wóna jo Serbowka.

My smy Słowjany. Wy sćo Słowjany. Wóni su Germany.

Mej smej we Łużycy doma. Wej stej w Pólskej doma. Wónej stej w Nimskej doma.

Ja bužom/budu wjacor doma. Žo ty wjacor bužoś? Wón bužo witše w šuli. Wóna bužo teke w šuli.

My bužomy w kinje, Bužośo wy teke w kinje? Wóni budu doma.

Mej bužomej doma. Bužotej wej teke doma? Wónej bužotej w šuli.

Zwucownja • Ćwiczenia

Chto to jo?

To jo mój nan.	• bratš, syn, wujko, sused, psijašel, šef, kmóts
To jo mója mama.	• sotša, žowka, śota, susedka, psijašelka, kmótsa
To jo naš gósc.	• ceptař, farař, gójc, šořta, pśedsedař, kumpan
To jo naša mama.	• ceptařka, kmótsa, gójcowka, šořtowka, kumpanka

Co to jo?

To jo mój dom.	• pjas, nos, wobraz, kłobyk, woblak, głažk
To jo mója skiba.	• guska, kóšula, suknya, lapa, noga, domownja
To jo mójo awto.	• kólaso, balo, wócko, wucho, pólo, jajo
To jo naš casnik.	• zeger, kalendař, telewizor, lěs, kraj
To jo naša wjas.	• šula, adresa, cerkwja, brožnja, loda, groź
To jo našo gumno.	• žiwadło, město, radijo, blido, mustwo

- Jo to .....?**
- **Jo, to jo** .....
  - **Ně, to njejo** .....

Jo to twój nan?	• Jo, to jo mój nan.
	• Ně, to njejo mój nan. . . . atd.
Jo to twója mama?	• Jo, to jo mója mama.
	• Ně, to njejo mója mama. . . . atd.
Jo to twójo kólaso?	• Jo, to jo mójo kólaso.
	• Ně, to njejo mójo kólaso. . . . atd.
Jo to waš casnik?	• Jo, to jo naš casnik.
	• Ně, to njejo naš casnik. . . . atd.

Glědajšo! • Uwaga!

*Język łużycki nie zna partykuły **czy**. W zdaniu pytającym następuje zamiana kolejności podmiotu i orzeczenia w porównaniu ze zdaniem orzekającym. Partykułę **nje-** pisze się z czasownikiem zawsze łącznie.*

Rozgrono pši telefonje • Rozmowa telefoniczna

- Měto: How Měto; dobry żeń.
 Mato: Dobry żeń, Měto. Jo twója sotša doma?
 Měto: Ně, wóna jo hyšći w šuli.
 Mato: A ga bužo wóna doma?
 Měto: Wjacor bužo doma. Dejm jej něco groniś?
 Mato: Ně, žěkujom se. Na zasejsłyšanje.
 Měto: Na zasejwiženje, witše w šuli.

2. Druga lekcija • *Lekcja druga*

Genitiw substantiwow a adjektiwow •

Dopełniacz rzeczowników i przymiotników

Substantiwy • *Rzeczowniki*

maskulinum • rodzaj męski

N Chto? Co?	nan	tyžeń	pjakaf	žeń
G Kogo? Cogo?	nana	tyženja	pjakarja	dnja

neutrum • rodzaj nijaki

N Chto? Co?	wokno	mórjo	płomje	lěše	twarjenje	mě	góle
G Kogo? Cogo?	wokna	mórja	płomjenja	lěša	twarjenja	mjenja	góleša

femininum • rodzaj żeński

N Chto? Co?	lipa	ruka	murja	wójca	mysl	rěc	wjas	maś
G Kogo? Cogo?	lipy	ruki	murje	wójce	mysli	rěcy	jsy	maśerje

wuwzeši – *wyjątki*: sotša – sotšy, kmótša – kmótšy

Adjektiwy • *Przymiotniki*

twardy zdonk • temat twardy

	m	n	f
N	dobry	dobre	dobra
G	dobrego	dobrego	dobreje

zdonk na g, k • temat na g, k

	m	n	f
N	wjeliki	wjelike	wjelika
G	wjelikego	wjelikego	wjelikeje

měki zdonk • temat miękki

	m	n	f
N	tuni	tunje	tunja
G	tunjego	tunjego	tunjeje

Glědajšo! • *Uwaga!*

Oдноśnie stosowania przyimków zob. lekcja XII (str. 116).

Pśikłady • *Przykłady*

Tam laży kusk twardego klěba. Gólc chójži do stareje šule. Wukniki jědu do wjelikego města. Klěb jo wót dobrego pjakarja. Šěg jěžo do Budyšyna.

Zwucowanja • *Ćwiczenia*

1. Wucabnik źo do	cuza rědownja
2. Monika źo do	šulska jěžárnja
3. Ławka jo z	twarde drjewo
4. Waza jo z	módry głažk
5. Móst jo z	kšuty beton

6. Zbórk jo poŋny	cysta wóda
7. To jo mama tego	małe żowčo
8. Njeżelu pójżomy do	serbski Turnow
9. Bur ženjo krowy do	wjelika groż
10. Mato jo dostał dar wót	luba śota
11. Matematiku mamy pla	kněž Mak
12. Na bliże stoj flaška	swětłe piwo
13. Na spiżce stoj kana	zymny kafej
14. Gólc ma toflu	słodka šokolada
15. Na wózu laży měch	dobre żyto
16. Daj mě pšosym kusk	fryšny klěb
17. Jabłuko jo z	wusoki bom
18. Pcołki su wjele	słodki mjod
19. Wósrjež	wjelike jazoro
20. Mato jo bžez	šulska toboła
21. Škódow jo źel	město Chóšebuz
22. “Pójż, mója hajtko, pójż do	cuzy kraj
23. Cerkwja stoj blisko.....	stara šula
24. Produkcija	krowjece mloko
25. Naša brožnja jo poľna	dobre seno
26. Mama jo kus	kózyna butra
27. Wuźaľ jo do	wjeliki gat
28. Droga wježo wokoło	cełe město
29. Bur pšęga kónja do	jabrikaty wóz
30. Kón jo se	fryšna žiśelina
31. Bratš jęžo do	pódwjacorna Nimska
32. Wón ma to z	casopis Płomje

Žo Jan jęžo? • Dokąd Jan jedzie?

Jan jęžo do ... Chóšebuz, Lubnjow, Lubin, Budyšin, Baršć, Gubin, Turjej, Miłoraz, Wětošow, Zgórjelc, Prjawoz, Kulow, Móst, Rogow, Běta Góra, Tšupc

Žo Lizka jęžo? • Dokąd Lizka jedzie?

Lizka jęžo do ... Běta Wóda, Stara Niwa, Dubrawa, Kalawa, Wařawa, Brězowka, Brjazyna, Picnjo, Cazow, Bucyna, Krušwica, Mužakow, Tšawnica

Žo jęžomy? • Dokąd jedziemy?

Jęžomy do ... Łukow, Kalawa, Žyłow, Smogorjow, Liškow, Gogolow, Hažow, Turnow, Turjej, Chmjelow, Pšituk, Depsk, Łojoc, Grodk, Barliń, Poznań

Konjugacija –o • Koniugacija -o

W języku dolnołużyckim czasowniki dzielą się na cztery koniugacje zależnie od form czasu teraźniejszego. Są to koniugacje **-o**, **-i/-y**, **-a**, **-j**. Tymi właśnie głoskami zakończone są formy trzeciej osoby liczby pojedynczej poszczególnych koniugacji podane z tego względu w słowniku obok bezokolicznika.

Większość czasowników należy do koniugacji **-o**.

	piś	chórjeś	wuknuś	lubowaś	pisaś
ja	pijom/piju	chórjejom/ chórjeju	wuknjom/ wuknu	lubujom/ lubuju	pišom/pišu
ty	pijoś	chórjejoś	wuknjoś	lubujoś	pišoś
wón,-a,-o	pijo	chórjejo	wuknjo	lubujo	pišo
my	pijomy	chórrejomy	wuknjomy	lubujomy	pišomy
wy	pijośo	chórjejośo	wuknjośo	lubujośo	pišośo
wóni	piju	chórjeju	wuknu	lubuju	pišu
mej	pijomej	chórrejomej	wuknjomej	lubujomej	pišomej
wej	pijotej	chórrejotej	wuknjotej	lubujotej	pišotej
wónej	pijotej	chórrejotej	wuknjotej	lubujotej	pišotej

	smjejkotaś se	pjac	njasć	wjasć
ja	smjejkocom/ smjejkocu se	pjacom/pjaku	njasom/njasu	wjeżom/wjedu
ty	smjejkocoś se	pjacoś	njasoś	wjeżoś
wón, -a, -o	smjejkoco se	pjaco	njaso	wježo
my	smjejkocomy se	pjacomy	njasomy	wjeżomy
wy	smjejkocośo se	pjacośo	njasośo	wježośo
wóni	smjejkocu se	pjaku	njasu	wjedu
mej	smjejkocomej se	pjacomej	njasomej	wjeżomej
wej	smjejkocotej se	pjacotej	njasotej	wjeżotej
wónej	smjejkocotej se	pjacotej	njasotej	wjeżotej

Glědajśo! • Uwaga!

Odnośnie drugiej osoby liczby mnogiej oraz liczby podwójnej zob. uwagi do lekcji I na str. 14.

Zwucowanie • Ćwiczenie:

1. Co Liza tam	?	gótowaś
2. Wóna	dłujki list.	pisaś
3. Co wy něnt	?	gótowaś
4. My	tykańce.	pjac
5. Co žiśi w šuli	?	gótowaś
6. Žiśi	w šuli pisaś a cytaś.	wuknuś
7. Rogowarje	swóju řednu wjas.	lubowaś
8. W kótarem casu wy njeżelu	?	wobjedowaś
9. Nalěto	rólnikarje wows a jacmjeń.	seś

10. Bur	kórbik kulkow do piwnice.	njasć
11. Měrko	žinsa wótpođnja do kina hyś.	směś
12. K snědanju	(ja) nejlubjej kafej.	piś
13. Jan groni, až ten dlužki tekst	.	njerozměś
14. Sobotu	(my) pšecej za ceły tyžeń.	nakupowaś
15. Měto	pśijaśelam za gratulacije.	žěkowaś se
16. Mały Mato se njerady	.	mys
17. W proznych	žiśi dlužko spaś	móc
18. Swóju domownju	(ja/my) derje.	znaś
19. Lizka w šuli derje	.	wuknuś
20. Žiśi	w lěšu rady w pěsku.	graś

Kowalojc familija

Kowalojc familija njejo wjelika. Wóni su styri wósoby: Kněz Hanzo Kowal, jogo žeńska kněni Monika Kowalowa a jeju góleši Měrko a Jana. Kněz Hanzo Kowal a kněni Monika Kowalowa stej starjejšej Měrka a Jany. Měrko a Jana stej bratš a sotša. Kowalojc familija bydli w Chóšebuzu. Wóna jo serbska. Kněz Kowal jo ceptař na Dolnoserbskem gymnaziumje. Kněni Monika Kowalowa jo žiśownica. Syn Měrko jo wuknik zakładneje šule. Wón pilnje wuknjo a pójžo pózdzej na Dolnoserbski gymnazium. Jana jo hyšći mała a chójži kuždy žeń do žiśownje. Kowalojc powědaju doma serbski, ale wóni znaju rowno tak derje nimsku rěc. Měrko wuknjo teke w šuli w małej kupce serbsčinu. Jana chójži do nimskeje žiśownje a powěda tam ceły žeń nimski. Wóna pak jo gjarda na to, až wumějo južo dvě rěcy.

Glědajšo! • Uwaga!

Pytanie „Kak se groni . . . ?” odpowiada polskiemu „Jak ma na imię?”

Pšašanja a wótegrona • Pytania i odpowiedzi

1. Kaka jo Kowalojc familija?	Kowalojc familija .....
2. Kak groni se knězaju Kowaloju?	Knězaju Kowaloju .....
3. Kak groni se kněni Kowalowej?	Kněni Kowalowej .....
4. Kak groni se Kowalojc synaju?	Kowalojc synaju .....
5. Kak groni se Kowalojc žowce?	Kowalojc žowce .....
6. Žo žěta kněz Kowal?	Kněz Kowal žěta .....
7. Žo žěta kněni Kowalowa?	Kněni Kowalowa žěta .....
8. Kak powědaju Kowalojc doma?	Kowalojc powědaju .....
9. Kótaru rěc Kowalojc hyšći wuměju?	Kowalojc wuměju hyšći .....
10. Na co jo Jana gjarda?	Jana jo gjarda, až .....

3. Třeša lekcija • *Lekcja trzecia*

Akuzatiw substantiwow a adjektiwow •

Biernik rzeczowników i przymiotników

Substantiwy • *Rzeczowniki*

	maskulinum	neutrum	femininum
N Chto? Co?	grod syn pjakař	blido twarjenje płomje	droga wjas
A Kogo? Co?	grod syna* pjakarja*	blido twarjenje płomje	drogu wjas

Adjektiwy • *Przymiotniki*

	m	n	f
N	dobry wjeliki tuni	dobre wjelike tunje	dobra wjelika tunja
A	dobry wjeliki tuni	dobre wjelike tunje	dobru wjeliku tunju
ž*	dobrego wjelikego tunjeho		

* *Dotyczy istot żywych.*

Přikłady • *Przykłady*

	nominatiw • <i>mianownik</i>	akuzatiw • <i>biernik</i>
To jo	stary grod.	Ja wižim stary grod.
To jo	mały gólca.	Ja wižim małego gólca.
To jo	šyroka droga.	Wižimy šyroku drogu.
To jo	rědna wjas.	Mamy rědnu wjas.
To jo	nowe blido.	Mamy nowe blido.
To jo	wusoke twarjenje.	Wižimy wusoke twarjenje.
To jo	nowy zešywk.	Ja mam nowy zešywk.
Jo to	stary nan?	Ja wižim starego nana.
To jo	pilna žowka.	Ja wižim pilnu žowku.
To jo	serbska rěc.	Wuknjomy serbsku rěc.
To jo	wjelike wokno.	Ja wižim wjelike wokno.
To jo	dobre snědanje.	Ja mam dobre snědanje.

Zwucowanje • *Ćwiczenie*

	nominatiw • <i>mianownik</i>	akuzatiw • <i>biernik</i>
1. To jo	serbski casnik.	Ja mam .....
2. To jo	wjeliki telewizor.	My mamy .....
3. To jo	měke sedło.	Ja mam .....
4. To jo	luby gósc.	Wižim .....
5. To jo	wjelika terasa.	Mamy .....
6. To jo	šopła špa.	Wy mašo .....
7. To jo	cysta kuchnja.	My mamy .....
8. To jo	nimski casnik.	Maš ty .....
9. Tam jo	swětła gwězda.	Wižimy .....

10. To jo	wjelike gnězdo.	Bóson ma .....
11. To jo	kšiwa scěna.	Twarjenje ma .....
12. Tam jo	rědna komora.	Žowka ma .....
13. To jo	dobry wobjed.	Jěmy .....
14. To jo	zymne piwo.	Pijomy .....
15. To jo	nowa adresa.	Mamy .....
16. Tam stoj	wjelika kupnica.	Wižimy .....
17. To jo	serbska cerkwja.	Znajom .....
18. Tam stoj	Chóšebuski grad.	Wižimy .....
19. To jo	znaty Pücklerowy park.	Znajomy .....
20. Tam stoj	Grodkojski torm.	Žiši glědaju na .....
21. To jo	gladka droga.	Žinsa mamy .....
22. To jo	Nowakojc familija.	Wižimy .....
23. To jo	kněz ceptař.	Strowimy .....
24. Tam stoj	stara spižka.	Mamy doma .....
25. To jo	njerěšne wóknó	Tam wižimy .....
26. To jo	dobry wejsny pjakař.	Chwalimy .....
27. Tam wisy	rědny nowy wobraz.	Mamy .....
28. Jo to	Janowa mama?	Strowim .....
29. Jo to	Hanzowy bratš?	Znajom .....
30. To jo	Markowa sotša.	Wižim .....
31. To jo	stary serbski procowař.	Cesćimy .....
32. Tam stoj	serbska ceptařka.	Strowimy .....
33. Žinsa jo	rědny žeń.	Žins mamy .....
34. How jo	kněz Nowak.	Witam .....
35. Tam jo	kněni Nowakowa.	Pšosymy .....
36. To jo	serbska kulturna informacija.	W měsće mamy .....
37. To jo	dobra butra.	Kupijomy .....
38. To jo	fryšne swinjece měso.	Kupijomy .....
39. Tam jo	dobra pólska jěšnica.	Kupijomy .....
40. To jo	kisałe mloko.	Fryco pijo rady .....
41. To jo	nowy wuknik.	Witamy .....
42. Tam jo	nowa wuknica.	Witamy .....
43. To jo	dobry ceptař.	Strowimy .....

44. Tam stoj	šulski direktor.	Strowimy .....
45. To jo	nowa serbska kazń.	W Sakskej maju .....
46. To jo	kněni Liza Nowakowa.	Witamy .....
47. To jo	nowa galerija.	W Chóšebuzu mamy .....
48. Stwórťk jo	serbska wucba.	Chójžimy rad na .....
49. Žinsa jo	šopće wjedro.	Lubujomy .....
50. W gaše jo	zymna wóda.	Ryby lubuju .....
51. Tam stoj	jasna gwězda.	Wiziš tu ..... ?
52. Na luce jo	dobra tšawa.	Bur seco .....
53. Na pólu stoj	zdrjałe žyto.	Mašina młósi .....
54. Tam lažy	wjelika bAnja.	Wižimy .....
55. Tam stoj	wusoka jabłucyna.	Gólc lězo na .....
56. To jo	dobra skiba.	Wuknik jě .....
57. Tam lažy	cysta běła papjera.	Wižim .....

Konjugacija -i/-y • Koniugacja -i /- y

	groniš	pšosyš	słyšaš	šišćaš	sejžeš	spaš
ja	gronim	pšosym	słyšym	šišćim	sejžim	spim
ty	groniš	pšosyš	słyšyš	šišćiš	sejžiš	spiš
wón,-a,-o	groni	pšosy	słyšy	šišći	sejži	spi
my	gronim	pšosymy	słyšymy	šišćimy	sejžimy	spimy
wy	gronišo	pšosyšo	słyšyšo	šišćišo	sejžišo	spišo
wóni	gronje	pšose	słyše	šišće	sejže	spě
mej	gronimej	pšosymej	słyšymej	šišćimej	sejžimej	spimej
wej	gronitej	pšosytej	słyšytej	šišćitej	sejžitej	spitej
wónej	gronitej	pšosytej	słyšytej	šišćitej	sejžitej	spitej

Glědajšo! • Uwaga!

Czasowniki koniugacji -i /-y niekoniecznie w bezokoliczniku mają temat -i wzgl. -y!

Zwucowanje • Ćwiczenie:

1. Ja śi to něnt ..... groniš
2. Cogodla ty mě to nje..... ?
3. Anka ..... , až jo maš chóra.
4. My wam to witše .....
5. Cogodla wy nam nic nje..... ?
6. Žiši ..... , až maju něnt prozniny.
7. Mej to něnt mašeri .....

8. Cogodla wej nam nic nje..... ?
9. Wónej ....., až bużotej cakaś.
10. Móžoś ty mě, ..., raz pomagaś? pšosys
11. Cogodla ty bratša wó pomoc nje..... ?
12. Monika ..... nana wó pjenjeze.
13. My ..... ceptarja wó dowolność.
14. .... wy wó ředne wjedro?
15. Pśisłucharje ..... wó mału pšestawku.
16. Mej ..... pšijaśela wó wódaśe.
17. Wej ..... suseda wó pomoc.
18. Wónej ..... kuždy žen wó deść.
19. Ja ..... w Dolnej Łužycy. bydliś
20. Żo ty něnt ..... ?
21. Marek ..... w Budyšinje.
22. My nje..... na jsy.
23. Wukniki ..... w internaśe.
24. Mej ..... w řednem hotelu.
25. .... wej gromaže?
26. Anka a Měto ..... hyšći doma.
27. Ja ..... na měkem sedle. sejžeś
28. Juro južo poł lěta .....
29. Jaskolicki ..... rad na drotach.
30. Mój syn ..... rady do šule. chójziś
31. Casnikař ..... pšisłucharjow koncerta. licyś
32. Suche drjewo se derje ..... . paliś
33. Dowolarje ..... na słyńcu. lažaś
34. Marko ..... sebje cesto tomatowu zupu. wariś
35. Rolnikař ..... nazběrane kulki. ważyś

Našo bydlenje

Naša familija bydli južo šesć lět w swójskem domje w Škódowje. To jo źěl města Chóśebuza. How mamy lěpše, wětše a řednjejše bydlenje, ako smy pšed tym w měsće měli. Dołojce jo piwnica. W jadnom rumje jo wólejowa topjarnja za ceły dom. Dalej mamy tam pałkařnju, w kótarejž stoj elektriska pałkawa. W jadnej rumnosći piwnice chowamy wšake zawarjone sadowe konserwy a w zymje jabłuka. Pšizemi nad piwnicu jo naša bydleńska špa, dalej wjelika kuchnja, mała spižarnja a toaleta za gósci z dušu. Pód kšywom mamy spańsku špu, mału žetařnju

za pisańske žěła, špu za gósci a kupadło z toaletu. Pód kšywom su někotare scěny nakósne. Do nastwařka górrej wježo drjewjana stupnica. Chrom ma sodłowe kšywo a jo z antracitowymi cyklami kšyty. Pši domje mamy hyšći głažanu zymsku zagrodku. Za domom su tšawnik, zagroda a sadowe gumno ze wšakimi sadowymi bomami. W slěznem žělu zagrody stoj pcołkařnja. Wokoło našogo doma jo rědna zelena wokolina, mała gólka a wuska rěčka. Mamy pšijaznych susedow a togodla cujomy se wjelgin derje.

Rozgrono • Rozmowa

Ania: Wěš ty, w kótarem žělu města Chósebuza ta familija bydli?

Fryco: Wěm. W Škódowje, wóna ma tam swójski dom.

Ania: A zo su wóni pšed tym bydli?

Fryco: W měsće, w špatnjejšem a mjeńšem bydlenju.

Ania: Kak jo ten dom natwarjony?

Fryco: Dołojce jo piwnica z wólejoweju topjařnju za ceły dom, pałkařnju a rumnosću za wšake wěcy. Pšizemi nad piwnicu stej bydleńska špa a kuchnja a k tomu hyšći mała spižařnja a toaleta za gósci.

Ania: A zo jo spańska špa?

Fryco: Spańska špa jo w přednem nastwařku pód kšywom. Tam jo teke mała žělařnja a špa za gósci a k tomu kupadło z toaletu. Někotare scěny w přednem nastwařku su nakósne, dokulaž laže špy pód kšywom. A wěš ty, co jo zymska zagrodka?

Ania: Se rozmějo, až wěm. To jo głažany pšitwařk. Tam mógu wšake rostliny stojaš. Ale luže mógu tam teke pšebywaš a wótpođnja swój kafej piš.

Fryco: Mě se spódoaba, až słuša k domoju wjelika zagroda z gumnom. Tam mógu zelenina, sad a struski rosć.

Ania: To pak jo z wjele žělom zwěžane, zagroda musy se stawnje wótwardowaš.

Fryco: Ale zelenina a sad ze swójskego gumna stej strowej a njetrjebatej se kupowaš. Jo, a pótom jo tam hyšći pcołkařnja.

Ania: Ja se pcołkow njebójm. Žinsajšne pcołki su měrne a skludne.

Fryco: Wóni producěruju słodki mjod. Wokolina wokoło doma jo zelena, w njej namakaju pcołki nektar, z kotaregož žělaju mjod.

Ania: A ten kupuju wěšće teke susedy a druge luže ze jsy.

Fryco: Jo. Wósebnje wažne jo dobre susedstwo. Pótom mógu se luže derje cuš.

4. Stwórta lekcija • Lekcja czwarta

Instrumental substantiwow a adjektiwow •

Narzędnik rzeczowników i przymiotników

Glědajšo! • Uwaga!

Narzędnik w językach lużyckich **zawsze** i bez wyjątku występuje z przyimkiem. Przyimki występujące przy rzeczowniku w narzędniku: **z, za, pśed** - przed, **pód, nad, mjazy** – między. Odnośnie stosowania przyimków zob. lekcja XIII (str. 116).

		maskulinum		
N Chto? Co?		dub	pjakař	žeń
I Z kim? Z cym?	z	dubom	pjakarjom	dnjom

		neutrum				
N Chto? Co?		wokno	twarjenje	płomje	mě	góle
I Z kim? Z cym?	z	woknom	twarjenim	płomjenim	mjenim	gólešim

Glědajšo! • Uwaga!

Końcówka **-im** występuje u wszystkich rzeczowników rodzaju nijakiego kończących się na **-e**.

		femininum							
N Chto? Co?		lipa	šula	murja	rěc	kazń	maś	špa	wjas
I Z kim? Z cym?	z	lipu	šulu	murju	rěcu	kaznju	mašerju	špu	jsu

Adjektiwy • Przymiotniki

	m			n			f		
N	dobry	wjeliki	tuni	dobre	wjelike	tunje	dobra	wjelika	tunja
I	z dobrym	wjelikim	tunim	dobrym	wjelikim	tunim	dobreju	wjelikeju	tunjeju

Pśikłady • Przykłady

Gólc jěžo ze starym nanom do města. Rolnikař wórjo pólko z małym chołujom. Żowćo sejži z lubeju mamu na ławce. Nan rěžo drjewo z wjelikeju piłu. Wukniki zaběraju se ze serbskeju rěcu. Muski stoj pód wócynjonym woknom. Jan jězdzi z nowym kólasom do šule. Jatsowny wogėń pali se z wjelikim płomjenim.

Zwucowanja • Ćwiczenia

Z kim jěžo Monika do města?

Monika jěžo do města z(e) ....bratš a soša, nan a maś, luby pśijašel, rědowniski wucabnik, cea rědownja, luba pśijašelka, stara mama, stary nan, wujko a šota.

Z cym jězdzi Jan do šule?

Jan jězdzi do šule z(e) .... nowe kólaso, šulski bus, nanowe awto, stary moped, šėg, elektriska

Z cym/kim grajkatej Měto a Janka?

Měto a Janka grajkatej z(e) ...pisane balo, rědna pupka, elektriske awto, drobny pěšk,
luba kócka, stary tedij, běły sněg computer, susedojc żowka.

Z kim sejži Lizka w šuli gromaže?

Lizka sejži w šuli gromaže z(e) .... Šulcojc Monika, Šymkojc Gizela, Šejcojc Anka,
Kochanojc Sylwija, Kokotojc Karina.

Žo caka Měto? -

Měto caka pśed ..... wejsna kjarcma, susedowy dom, wjelike kino, głowne
dwórnišćo, měšćańske žiwadło, pomnik, kulturna brožnja,
šulski zachod.

Z kim nan powěda?

Nan powěda z(e) ..... šulski wjednik, šulska wjednica, wejsny kjarcmař, kjarcmařka,
farař, znaty spisowašel, ceptař, stary nan, syn, żowka,
luby sused, šořta, pśedsedař, pśedsedařka, dobry pšijašel

1. Mama kšajo klěb a jěšnicu z	wótšy nož
2. Sotša pijo kafej z	mloko a cukor
3. Astronom glěda na gwězdy z	wjeliki dalokowid
4. Hanzo caka na nana pśed	wójnski pomnik
5. Budyšin a Chóšebuz lažytej nad	rěka Sprjewja
6. Pód ..... lažy wjele procha.	niska póstola
7. Pód ..... lažy wjele brunice.	łužyska zemja
8. Za ..... lažy Pólska.	Odra a Nysa
9. Pśed ..... maju luže cesto wjelike plany.	nowe lěto
10. Pód ..... sejži rědne żowčo.	zelena lipa
11. „Za ..... za górami tam wjelike sněgi su.”	Kamjeńc
12. Smy z ..... narodniny swěšili.	ceľa familija
13. Ryšarje wójuju z	kopje a wótšy mjac
14. Wukniki diskutěruju z	młody wucabnik
15. Mjazy ..... laže Dolne Błota.	Lubnjow a Lubin
16. Na šulsku toflu pišomy z	běła krida
17. Měrko glěda z ..... nutś do jšpy.	wótcynjone wokno
18. Žiši chowaju se za	stara brožnja
19. Mólař jěžo z ..... na mólowanje.	nowe kólaso
20. Mjazy ..... jo šyrocka grobla.	droga a pólo
21. „Nad ..... stojtej dwa groda.”	mórjo
22. Anka cešo se pśed	wjelike glědadło

23. Kócka jo se pód	schowała.	drjewjana ławka
24. Muski w busu smjerzi za		stary paleńc
25. Pólewanku jěmy ze		łžyca
25. Kulki a měšo jěmy z	a widlickami.	nož
27. Pśed	smy seno zrumowali.	wjeliki dešč
28. Kupowarka pšaša se za		dobre swinjece měšo
29. Pśiřuk lažy mjazy		Picnjo a Turrej
30. Pśed	jo małe zeleniščo.	nowy dom
31. Marko wuknjo ze	matematiku.	stary kumpan
32. Bur jo z	na kónjecy mark jěř.	młody kón
33. Pód	laže dobre jabłuka.	wusoka jabłucyna
34. Mjazy	njejo wjele ruma.	póstola a scěna
35. Mjazy	lažy Pólska.	Rusojska a Nimska

Konjugacija -a • Koniugacija -a

	žěłaś	žiwaś se
ja	žěłam	žiwam se
ty	žěłaś	žiwaś se
wón,-a,-o	žěła	žiwa se
my	žěłamy	žiwamy se
wy	žěłašo	žiwašo se
wóni	žěłaju	žiwaju se
mej	žěłamej	žiwamej se
wej	žěłatej	žiwatej se
wónej	žěłatej	žiwatej se

Glěgajšo! • Uwaga!

Nie wszystkie czasowniki o temacie -a w bezokoliczniku należą do koniugacji -a!

Zwucowanja • Ćwiczenia

1. Kuždy tyžeń	(ja/my) Nowy Casnik.	cytaś
2. Žiśi	w góli griby.	pytaś
3. Mały Jurko	južo sam.	woblekaś se
4. Milena	bratśikoju mokše crjeje.	rozuwaś
5. „A te kłoski	pilna Anka, susedka.”	wóteběraś
6. Cuznik	gólca za pšawēju drogu.	pšašaś se
7. Paleńc	jomu do głowy.	stupaś
8. Pjakař	z łopatu klěb do pjaca.	suwaś

9. Nan	zdrjałe jabłuka.	tergaś
10. Jagań	liški a žiwjaki.	stšelaś
11. Żowka	mamje pši domacnem źele.	pomagaś
12. W zymje	pó lože.	suwaś se
13. Žiši	rady w pěsku.	grajkaś
14. Starki	na młode lěta.	spominaś
15. Wjelike lětadła	wjelgin wusoko.	lětaś
16. Zajtša	žiši z póstole.	stawaś

Co Měto gótuju?

Měto	pisaś list pasć krowy pomagaś mašeri chwaliś nana paliś papjeru stupaś na góru	licyś šulski nadawk grajkaś z balom zběraś pjenjeze kuriś cigaretu kupaś psa glědaś telewiziju	cytaś casnik pšęgaś kónja piś wino žęłaś w gumnje běliś jabłuka słuchaś muziku
-------------------	---	---	---

Co žiši gótuju?

Wóni	wobjedowaś sejžeś na tšawje stawaś z postole myś zeleninu spiwaś w chorje	chójžiś do šule zběraś kulki cytaś bajku pisaś tekst mólowaś na droze	piś mloko twariś pěskowy grad kupaś se w rěce ganjaś za balom chytaś kamjenje do wódy
-------------------	---	---	---

Co wy gótujoś?

My	wuknuś serbsku rěc mólowaś na toflu piś limonadu pisaś šulski nastawk grajkaś we wóže	pjac tykańc snědaś chowaś se w brožni wariś wobjed kiwaś pšijašlam	zběraś slěwki kupowaś klěb wobjedowaś gótowaś wulět cakaś na sotšu
-----------------	---	--	--

Co ty gótujoś?

Ja	piś kafej myś se woblico cytaś list zeblekaś se zgło mólowaś wobraz zamkaś žurja	pšašaś se nana graś korty pomagaś starjejšyma kowaś zelezo stupaś na wusoku góru měšaś šesto za babu	pjac mlince cakaś na bratša wobuwaś se crjeje lešeś do dowola tšugaś górk kupaś se w zymnej wóže
-----------------	---	---	---

Naša zagroda

Naš dom stoj pši droze. Pšed nim jo małe błomjениšćo z někotarymi krickami. Mjazy drogu a błomjениšćom stoj pyšny zelezny płot. Pó boku našogo doma jo garaža za našo awto. Pšed pódpódnjowejú scěnu garaže jo drjewjany winowy spalěr. Na njom rostu kužde lěto słodke winowe granki. Pši zachodowych wrotkach stojtej wusokej škrjoka a za nima wšake kwětkowe krě ako turkojski baz, rože a rododendrony. Za domom jo tšawnik. Wósrjejž njogo stoje tši wišniny. W slěznem žělu zagrody jo našo zeleninowe gumno. W njom su lěški za słynicki a druge wužytne rostliny. Z nalěta sajžamy tam cybulu a salat, wusewamy marchwey, krjate a tyckate boby a wusajžamy teke tomaty, běły kał a górki. Na lěwem boce stoje wšake sadowe bomy: jabłucyny, kšušcyny, slěwcynty a kisałe wišniny. Pód bomami wusajžamy kužde lěto kulki a wšaku drugu zeleninu. Na kóncu zagrody pšed drošany m płotom rostu maliny. Na bocnej lěšce smy někotare kricki kulturnych carniceow nasajžali. Tam mamy teke tši kricki rabarbera. W małej murjowanej pcołkařni pšed malinami bydle naše pcołki. Wóni nažěłaju kužde lěto wjele słodkego mjoda. Wóni su tak měřniwe a skludne, až njetrjebamy se jich štapadłow bójaš. Se rozmějo, až mamy w gumnje teke kwětki. Z nalěta kwitu krokuse, narcise a tulpy, pózdžej syrotki, rože a gladiole a w póznem lěšu dalije a wšake družyny asterkow. Tak jo naša zagroda pšez cełe lěto zelena a pisana, gótujo nam wjele wjasela a góži se derje do zeleneje wokoliny našeje jsy.

Rozgrono • Rozmowa

Ania: Žo ten dom tam w Škódowje stoj?

Fryco: Wón stoj pši droze. Ale pšed nim jo małe błomjениšćo z krickami a pši droze pšed błomjениšćom stoj pyšny zelezny płot. Z nim jo zagroda wót drogi žělona. Pótom jo tam teke hyšći garaža z drjewjanym winowym spalěrom pši scěnje. Na spalěrje narostu kužde lěto słodke winowe granki.

Ania: A co jo za domom?

Fryco: Ned za domom jo tšawnik a na njom tši wišniny. Su to słodke wišnje. A w dalšnem žělu zagrody jo zeleninowe gumno. Tam rosćo wšo, což se w kuchni trjeba. To su na pšíkład cybula, salat, marchwey, boby, tomaty, běły kał a górki, k tomu hyšći słynicki a njocomy kwětki zabyš. Slězy pši płoše rostu maliny a na bóce kulturne carnice. Ceły lěwy bok zagrody za domom jo z bomami wobsajžany.

Ania: Kótare bomy tam su?

Fryco: Tam su jabłucyny, kšušcyny, slěwcynty, kisałe wišniny a k tomu rjaschenowe a aprikozowe bomki. Pód bomami jo hyšći městno za kulki, kótarež familiji za cełe lěto dosejaju.

Ania: Take wjelike gumno pomina se wjele žěła, jano pótom narostu wjelike a strowe płody. Wóno musy se nazymu abo nalěto pšeryš, lěški muse se pšigótowaš a na nich wšykno wuseš abo wusajžaš a w górućem lěšu muse se rostliny woblewaš ...

Fryco: Za to jo pši pcołkařni studnja z elektriskeju plumpu.

- Ania: No, chtož jo rady w pširože, tomu take žělo njejo šěža.
- Fryco: A wósebne wjasele ma taki luž na pisanych kwětkach, kótarež wót nalěta do nazymy kwitu a cełu zagrodu pyšnje. A fryšna zelenina ze swójskego gumna jo strowa a dobra.
- Ania: To płaši wěšće teke za jabłuka, kšuški, wišnje, slěwki, rjascheny a aprikoze.
- Fryco: Se rozmějo teke za maliny a słodke wino. A njocomy zabyš pcołki, kótarež maju w pcołkařni swójo byše a w běgu nalěta a lěša wjele mjoda nazběraju.
- Ania: Chtož ma taku wjeliku a wjelebócnje wužywanu zagrodu, njeznajo wěšće žednu wóstudu.
- Fryco: Ně, ja se myslim, až gótujo taka zagroda z gumnom pšez cełe lěto wjelike wjasele.

5. Pěta lekcija • Lekcja piąta

Datiw substantiwow a adjektiwow •

Celownik rzeczowników i przymiotników

Substantiwy • Rzeczowniki

		maskulinum					
N Chto? Co?		dub	tyžeń	gołub	pjakař	kowal	žeń
D Komu? Comu?		đubuju	tyžeňuju	gołubuju	pjakařerju	kowaleju	dnju

		neutrum					
N Chto? Co?		wokno	zwěrje	lěše	góle	mě	
D Komu? Comu?		woknoju	zwěrješeju	lěšeju	gólešeju	mjenju	

Glědajšo! • Uwaga!

Oprócz podanych powyżej form celownika czasami są używane również krótkie formy zakończone na -u: k woknu, zwěrješu, lěšu, gólešu, mjenju, płomjenju, wuchu itp. Nie dotyczy to słówek jednosylabowych

		femininum							
N Chto? Co?		zyna	kóža	zemja	rěc	maś	špa	wjas	kazń
D Komu? Comu?		zymje	kóży	zemi	rěcy	mašeri	špě	jsy	kazni

wuwzeši – *wyjătki*: sotša – sotše, kmótša – kmótše

Glědajšo! • Uwaga!

Uwaga dotyczy końcówki celownika w zależności od tematu rzeczownika.

temat rzeczownika:

spółgłoska miękka

-c, -s, -z, -č, -š, -ž

końcówka celownika:

-i

-y

spółgłoska twarda, -g, -k, -ch

d	☐	☐	☐	ž	wóda	☐	☐	wóže
zd	☐	zdž	gwězda	☐	☐	gwězdže		
zg	☐	zdz	mězga	☐	mězdze			
t	☐	ś	pěta	☐	pěše			
st	☐	sć	pasta	☐	pasće			
ł	☐	łžwała	→	žwale				
g	☐	zdroga	☐	droze				
k	☐	c	ruka	☐	ruce			
ch	☐	š	mucha	☐	muše			

-e, częściowo wymiana spółgłoski

Adjektiwy • Przymiotniki

	m			n		
N	dobry	wjeliki	tuni	dobre	wjelike	tunje
D	dobremu	wjelikemu	tunjemu	dobremu	wjelikemu	tunjemu

	f		
N	dobra	wjelika	tunja
D	dobrej	wjelikej	tunjej

Glědajšo! • Uwaga!

Oдноśnie stosowania przyimków zob. lekcja XIII (str. 116).

Zwucowanie • Ćwiczenie

1. Sotša žycy	wjele wuspěcha.	luby bratš
2. Mama pōžycojo	klěb.	stara susedka
3. Nan zakažo	kurjenje.	mały syn
4. Wuknica groni	dobry žeń.	młody ceptař
5. Kristina kažo k	.	narodninske blido
6. Direktor pokazujo	nowu šulu.	cuzy gósc
7. Mato pišo	dłujki list.	wujko a šota
8. Wuknik žěkujo se	za rědny dar.	luby pšijašel
9. Nan zapłašijo	za žěto.	pilny rucnikař
10. Wósadny dom stoj napšešiwu	.	wejsna cerkwja
11. Rozgłos gratulěrujo	k	pšisłuchař, jubilej
12. Napšešiwu	jo parkowanje zakazane.	nowa radnica
13. Sudnik	a	pšeskjaržony, znanek
14. Žowka sednjo se k	.	luba mama
15. Młode luže demonstrěruju pšešiwu	.	surowa wójna
16. Starki dajo	wódu.	łacna krowa
17. Sotša žo k	pó fryšny klěb.	bliski pjakař
18. Napšešiwu	stoj nowe kino.	kjarcma

19. Pšešiwó	njejo žedno zele.	głupóć
20. Měto sejži w šěgu napšešiwó		młode žowčo
21. Stary ptak leši z futerom ku		gnězdo
22. Maš sćelo ..... k	lube žycenja.	sošša, nowe lěto
23. Kito píslišša	swójeje ředownje.	spiwna kupka
24. Pacient groni	, až jomu brjuch bóli.	młody gójc
25. Žiši nazwucuju k	ředny program.	ptaškowa swajžba
26. Nan kupujo	nowe crjeje.	mała žowka
27. Wuknica žo dopředka k		wjelika zelena tofla

Konjugacija -j • Koniugacja -j

Do koniugacji -j należy stosunkowo mało czasowników.

	stojaś	bójaś se	dejaś	brojś
ja	stojm	bójm se	dejm	brojm
ty	stojš	bójš se	dejš	brojš
wón,-a,-o	stoj	bój se	dej	broj
my	stojmy	bójmy se	dejmy	brojmy
wy	stojšo	bójšo se	dejšo	brojšo
wóni	stojje	bójje se	deje	broje
mej	stojmej	bójmej se	dejmej	brojmej
wej	stojtej	bójtej se	dejtej	brojtej
wónej	stojtej	bójtej se	dejtej	brojtej

Njeregularne werby • Czasowniki nieregularne

	wěžeś	jěśc	měś	hyś	jěś
ja	wěm	jěm	mam	žom, du	jěžom, jědu
ty	wěš	jěš	maš	žoś	jěžoś
wón,-a,-o	wě	jě	ma	žo	jěžo
my	wěmy	jěmy	mamy	žomy	jěžomy
wy	wěśco	jěśco	maśo	žośo	jěžośo
wóni	wěže	jěže	maju	du	jědu
mej	wěmej	jěmej	mamej	žomej	jěžomej
wej	wěstej	jěstej	matej	žotej	jěžotej
wónej	wěstej	jěstej	matej	žotej	jěžotej

Glědajšo! • Uwaga!

Zaprzeczenie czasowników mēś, hyś: njamam, njamaš *itd.*; nježom/njejdu, nježoś *itd.*

	braś	gnaś	drěś se	słaś
ja	bjerjom/bjeru	ženjom/ženu	žerjom/žeru se	sćelom/sćelu
ty	bjerjoś	ženjoś	žerjoś se	sćeloś
wón, -a- -o	bjerjo	ženjo	žerjo se	sćelo
my	bjerjomy	ženjomy	žerjomy se	sćelomy
wy	bjerjośo	ženjośo	žerjośo se	sćelośo
wóni	bjeru	žernu	žeru se	sćelu
mej	bjerjomej	ženjomej	žerjomej se	sćelomej
wej	bjerjotej	ženjotej	žerjotej se	sćelotej
wónej	bjerjotej	ženjotej	žerjotej se	sćelotej

Zwucowanie • Ćwiczenie

1. Což starjejše nažarje, to žiśi cesto ..... . rozbrojś
2. Pla suseda se pcołki ..... . rojś
3. Naša kóza jano hyšći mało ..... . dojś
4. Nalěto ..... wše gumnyškarje swóje zagrodki. gnojś
5. To drjewo se derje ..... . kłojś
6. Naša kócka rada ptaški ..... . łojś
7. Na Lubijskej górze ..... rozglědny torm z latego zeleza. stojaś
8. Wšykne kócki ..... wódy. bójaś se
9. Naš gólc ..... žinsa do města jěś. njedejaś
10. Ten bus ..... z Grodka do Wórjejc. jěś
11. Našej mašeri se zasej derje ..... . hyś
12. Na gódownem marku ..... z kupcami. mrojś se
13. Za to ..... (my) se starjejšyma žěkowaś. měś
14. .... (my) hyšći, kake bužo lěšojske wjedro. njewěžeś
15. Nalěto ..... (my) naše słyňaški. gnojś
16. Wuknik ..... ceły šaw, kótaryž jo wopaki zešył. projś
17. Bog ..... , kake to nowe lěto bužo. wěžeś
18. Taki wjeliki gólc se nikogo ..... . njebójaś
19. Naš gójc mě móju šyju wěśce ..... . wugójś

Serbske jatšowne nałogi

Jatšy su přědny wjeliki swěžeń w běgu lěta. Kśesćijany swěše je ako žen górejstawAnja Kristusa wót wumarłych. W tyženju do jatš zwucuju młode žowća wósrjejž jsy na ławkach sejžecy jatšowne kjarliže, kótarež znaju južo wót psěze. Sobotu wjacor pórajú se wóni pótom zgromadnje na drogu a chójže spiwajucy pó jsy. Na síchem pětku móluju luže jatšowne jajka. Pši tom nałožuju wótwisnje wót regiona techniku wóskowAnja, škrabAnja abo wužrawAnja. Jatšownu nježelu chójže žiśi k swójim kmótsam, wót kótarychž dostawaju pisane jatšowne jaja a druge małe dary.

Jaja wużywaju žiši pótom k walkowanju. We jsach Dolneje Łužyce pali młožina w nocy na jatšownicu jatšowny wogeń. Nazajtša pšed schadanim słyńca póceraju młode žowća w bliskej rěce jatšownu wódu. Wóna dajo jim strowje a rědnosć na cełe lěto. Pši póceranju wódy njesměju wóni nic powědaś, howacej se wóda skazyjo. Młode gólcy wopytuju žowća pši tom móliś. W katolskej Górnej Łužycy rejtuju muske jatšownu nježelu ako jatšowne rejtaje w dłujkem procesionje do

susedneje wósady a zapowědaju kjarliže spiwajucy górzejstawanje Kristusa. We wšakich jsach Górneje Łužyce wopytuju młode kjarle z głośnym buchaniem a stšělanim zle duchy ze jsy wugnaś, aby skóro mógli nalěto witaś. Małe žiši pytaju dopołdnja w gumnyšku jaja a druge małe dary, kótarež jo tam jatšowny wuchac za nje schował. Tak su jatšy kuźde lěto za žiši a dorosćonych, za starych a młodych swěžeń wjasela a wódychAnja.

Pšašanja - Pytania

1. Kaki swěžeń su jatšy za kšesćijanow?
2. Co gótuju młode žowća w tyženju do jatš?
3. Co gótuju žowća jatšownu sobotu wjacor?
4. Co gótuju serbske luže na śichem pětku?
5. Kótare techniki nałožuju luže pši mólowanju jatšownych jajkow?
6. Žo chójže žiši jatšownu nježelu?
7. Co dostawaju žiši wót swójich kmóťšow?
8. Za co wużywaju žiši cesto darjone jaja?
9. Ga pali młožina w Dolnej Łužycy jatšowny wogeń?
10. Co gótuju młode žowća jatšownicu pšed schadanim słyńca?
11. Cogodla njesměju žowća pši póceranju wódy powědaś?
12. Chto wopytuju žowća pši póceranju wódy móliś?
13. Co gótuju jatšownicu muske w katolskej Górnej Łužycy?
14. Kaki jo zmysł jatšownego rejtowAnja?
15. Z cym wopytuju młode kjarle zle duchy ze jsy wugnaś?
16. Co gótuju małe žiši dopołdnja w zagrože?
17. Chto chowajo w zagrože jatšowne jajka za žiši?

Rozgrono • Rozmowa

Majka: Halo, Anka, žo ty žoš?

Anka: Ja žom k Mariji.

Majka: Co tam coš?

Anka: Comej jatšowne spiwanje pšigótowaś?

Majka: Bužotej tam samej?

Anka: Ně, Monika a Lizka teke pšizotej.

Majka: Mógu ja teke pšis?

Anka: Jo, pójj ned ze mnu.

Majka: Derje, tak pójjzomej malsnje tam.

Anka: Jo, tak to nejlěpjej docynimy. Na to se južo wjaselim.

6. Šesta lekcija • Lekcja szósta

Lokatiw substantiwow a adjektiwow •

Miejscownik rzeczowników i przymiotników

Substantiwy • Rzeczowniki

maskulinum

N Chto?	Co?	dub	zec	żeń	gołub
L Wó kim?	Wó com?	wó dubje	zecu	dnju	gołubju

Glědajšo! • Uwaga!

Uwaga dotyczy końcówki miejscownika w zależności od tematu rzeczownika.

temat rzeczownika:

końcówka miejscownika:

spółgłoska miękka

-u

-g, -k, -ch, -s, -z, -č, -š, -ž

-u

spółgłoska twarda

-e, częściowo wymiana spółgłoski

d □ ž   grod □ grože
 zd □ zdž   zjězd □ zjězdže
 t □ śgat   □ gaše
 st □□□śc□□list   □□lisće
 ł □ l woł □ wole

Niektóre rzeczowniki rodzaju męskiego na g, k, ch mają dwie oboczne formy miejscownika, np.

brjog □ pši brjogu/brjoze	bok □ na boku/ boce	brjuch □ w brjuchu/brjuše
prog □ na prog/ proze		měch □ w měchu/ měše
rog □ w rogu/roze		proch □ w prochu/proše
sněg □ w sněgu/sněze		

Oдноśnie stosowania przyimków zob. lekcja XIII (str. 116).

neutrum

N Chto?	Co?	wokno	kólaso	mórjo	lēše	twarjenje	mě	zwěrje
L Wó kim?	Wó com?	wó wohnje	kólasu	mórju	lēšu	twarjenju	mjenju	zwěrješu

Glědajšo! • Uwaga!

Oдноśnie końcówki miejscownika -e lub -u p. uwag. do rodz. m. Też tu następuje

wymiana spółgłosek:

d □ žblido   □ bliže
 zd □ zdž   gnězdo □ gnězdže
 t □ śbloto   □ błoše
 st □ śc   śěsto   □ śěście
 ł □ l coło   □ cole

femininum

N Chto?	Co?	lipa	murja	wójca	mysl	rěc	wjas	maś	kazń
L Wó kim?	Wó com?	wó lipje	muri	wójcy	mysli	rěcy	jsy	mašeri	kazni

Glědajšo! • Uwaga!

P. str. 38 (celownik).

Adjektiwy • Przymiotniki

	m			n		
N	dobry	wjeliki	tuni	dobre	wjelike	tunje
L	wó dobrem	wjelikem	tunjem	wó dobrem	wjelikem	tunjem

	f		
N	dobra	wjelika	tunja
L	wó dobrej	wjelikej	tunjej

Zwucowanje • Ćwiczenie

1. Žiši grajkaju w	cysty pěsk
2. Ryby plěju w	šopła wóda
3. Jan bydli w	rědna wjas
4. Marko bydli we	wjelike město
5. Serbski dom jo w	Budyšin a Chóšebuz
6. Wukniki su něnt w	nowa rědownja
7. W ..... jo hyšći piwo.	zelena flaška
8. W ..... jo wóda solowata.	Baltiske mórjo
9. Na ..... stoje rědne kwětki.	šyroka woknowa delka
10. Pó ..... smy wšykne derje najěžone.	dobry wobjed
11. Gólc jězdzi z kólasom pó	ceła góla
12. Na ..... lažy wjele sněga.	wusoka góra
13. Lizka žěla w	kjarcmařska kuchnja
14. Spiwař spiwa wó	pšedana njewjesta
15. Marka sejži pši	stara mama
16. Anka wulicujo wó	luba hajtka
17. Žinsa powědamy wó ....., ...	Kocor, Zejler a Kósyk
18. Pó ..... žomy do šule.	dobre snědanje
19. W ..... mamy wjele kwětkow.	bydleńska špa
20. We ..... jo mazana wóda.	wejsny gat
21. Docent pšednosujo wó	serbska rěc
22. W ..... gibjo se južo kurjetko.	šopłe jajo
23. Kólasowař sejži na	górske kólaso
24. Pó ..... žomy do póstole spat.	zgromadna wjacerja
25. Žiwjaki su w ..... wjeliku škódu napórali.	młody kał

Jak wykazują powyższe przykłady, zaprzeczenie tworzy się dodając do formy osobowej czasownika byś przedrostek nje- wzgl. njej-.

Z powyższego wynika, że liczba mnoga nie rozróżnia form męskoosobowych i rzeczowych.

To dotyczy również zaimka osobowego trzeciej osoby liczby mnogiej **wóni**.

Na ogół imiesłowu na **-ł** można utworzyć od bezokolicznika zastępując końcowe **ś** przez **ł, ła, ło, łej** wzgl. **li**. U czasowników z końcówką bezokolicznika **-c** wzgl. **-ć** lepiej wychodzić od 3. os. l. m. podstawiając zamiast końcowego **-u** końcówki imiesłowu czasu przeszłego na **-ł**.

		wóni	m	f	n	du.	pl.
kłasć	<i>kłaść</i>	kład-u	kładł	kładła	kładło	kładłej	kładli
pšěść	<i>prząść</i>	pšěd-u	pšědł	pšědła	pšědło	pšědłej	pšědli
kwisć	<i>kwitnąć</i>	kwit-u	kwitł	kwitła	kwitło	kwitłej	kwitli
lězć	<i>leźć</i>	lěz-u	lězł	lězła	lězło	lězłej	lězli
njasć	<i>nieść</i>	njas-u	njasł	njasła	njasło	njasłej	njasli
pasć	<i>paść</i>	pas-u	pasł	pasła	pasło	pasłej	pasli
pjac	<i>piec</i>	pjak-u	pjakł	pjakła	pjakło	pjakłej	pjakli
wlac	<i>wlec</i>	wlak-u	wlakł	wlakła	wlakło	wlakłej	wlakli
woblac	<i>ubrać</i>	woblak-u	woblakł	woblakła	woblakło	woblakłej	woblakli

Njeregularne formy • *Formy nieregularne*

hyś	<i>iść</i>	šeł,	šła,	šło	šłej	šli
pšís	<i>przyjść</i>	pšíšeł,	pšišła,	pšišło	pšišłej	pšišli
móc	<i>móc</i>	móg(a)ł,	móg(a)ła,	móg(a)ło	móg(a)łej	móg(a)li
jěść	<i>jeść</i>	jědł,	jědła,	jědło	jědłej	jědli
rosć	<i>rosnąć</i>	rosł,	rosła,	rosło	rosłej	rosli
mjasć	<i>zamiatać</i>	mjatł,	mjatła,	mjatło	mjatłej	mjatli
plascć	<i>pleść</i>	platł,	platła,	platło	platłej	platli
wjasć	<i>prowadzić</i>	wjadł,	wjadła,	wjadło	wjadłej	wjadli

Zwucowanie • *Ćwiczenie*

1. Žinsa njejsu nam casnik ..... pšijnjasć
2. Anka jo wjacor k pšijašelce ..... hyś
3. Burowka jo wobjed na pólo ..... donjasć
4. Wucabnica jo ředownju pšez muzeum ..... wjasć
5. Mama jo k wobjeduju dobre mlince ..... wupjac
6. Gólc njejo nic wó wjelikey njegluce ..... wěžeś
7. Kócka jo ceľu noc pód póstolu ..... lažaś
8. Starka jo kuźde lěto w pjacu slěwki ..... sušys
9. Pšiglědowarje su se wuměľcam ..... wužěkowaś
10. Góleši njejstěj swóje šulske skiby ..... zjěść
11. Luže njejsu hyšći ..... domoj hyś.
12. Pó wobježe su se pcoľki ..... rojś
13. Bratš jo mě postrow z dowola ..... póšaś

14. W kótarem lěše jo se twója sotša	?	narožíš
15. Gólca stej se malsnje zasej	.	zjadnaš
16. Naš gójc jo mamje šyju derje	.	wugójš
17. Žiši su se pšed wótjězdom derje	.	nasnědaš
18. Žowka jo za našych gósći rědnje	.	spiwaš
19. Pši słyńcnem wjedrje jo žyto derje	.	dozdrjaš
20. Na zgromažinje su plan za nowe lěto	.	wobzamknuš
21. Šěg jo wjelgin dypkownje	.	wótjěš
22. Žeńske su pó wjacorach pjerje	.	drěš
23. Cogodla njejsy se hyšći crjeje	?	rozuš
24. Žowčo jo ceły cas na kukawu	.	słuchaš
25. Žiši su nanowe pjenjeze malsnje	.	rozbrojš
26. „..... jo Marja kuželku, kuželku žyžanu.”		pšěsć
27. Na słyńcnem dnju su rože rědnje	.	rozkwisć
28. „..... žowčo pód dubom, pód dubom zelenym.”		sedaš
29. „Mója gubka njejo wódu	.”	piš
30. Kócka jo na wusoki bom	.	zalězc
31. „..... swóje wójcki som a gwězdy	.”	pasć, licyš (fem.)
32. „Lubka leluja, rědnje	.”	zakwisć
33. Wej stej ten tekst derje	.	nawuknuš
34. Kulturny program jo se wšyknym derje	.	spódobaš
35. Žinsa smy se z našym direktorom	.	rozžognowaš
36. Co jano sy ceły žeń	?	gótowaš
37. Na gódownej namšy jo stary faraf	.	prjatkowaš
38. Žiši su ceły žeń nowe graše	.	zwucowaš
39. W zajžonej nocy jo wjele sněga	.	napadaš
40. Nan a maš stej se žinsa na dowol	.	wupóraš
41. Gólc jo dłuško pšed kinom	.	stojaš a cakaš
42. W Betlehemje jo se žišetko	.	narožíš
43. Na wusokej górje smy daloko	.	wižeš
44. Wónej stej swóju swajžbu z wjele gósćimi	.	swěšiš
45. Cart jo brunicu do lužyskeje zemje	.	zaryš
46. W proznicach smy se z pólskimi pšijašelami	.	zmakaš
47. Jan jo cełe lěto z kólasom do šule	.	jězdziš

48. Cora su na zgromažinje nowego pśedsedarja ..... wóliś
 49. Sobotu njejsmy naš dwór ..... wumjasć
 50. Sněga dla njejo nan ..... dypkownje doma byś. móc

Naša wjas

Naša wjas laży w Dolnej Łužycy. Wóna jo wót lěta 1994 źěl města Chóśebuza. Zboka jsy běży rěka Sprjewja. Wóna njejo pla nas hyšći šyroka. Ze jsy wen běży wóna pótom na Błota. Wjas ma wušej 500 wobydlarjow. Něži sto z nich su južo rentnarje. Žiśi a młodostnych njejo wjele. Togodla njamamy wěcej žednu šulu we jsy. Žiśi a młodostne jězdze kuždy zeń z měsćańskim busom abo z kólasom do města do šule. Małe žiśi chójže we jsy do žiśownje. Pśed sto lětami jo naša wjas hyšći cysto serbska była. Žinsa powědaju jano hyšći starše luže našu maminu rěc, młode ju wěcej njewuměju. Wóni pak cuju se weto ako Serby. Tak abo pódobnje jo to w cełej Dolnej Łužycy. Młodostne a druge dorosćone wobydlarje jsy woplěwaju hyšći stare serbske nałogi. Nejważnejšej stej w zymje zapust a w lěšu łapanje kokota. K zapustuju słuša camprowanje a nježelski pšešeg pšez ceļu wjas. Swětocnje woblacone muske a žeńske sěgnu w porach z muziku pšez wjas a woglědaju pši tom k zaslužonym wobydlarjam. Žeńske a žowća su pši tom w swójej swěžeńskej serbskej drastwje. Serbska drastwa a serbske nałogi su se zdźaržali, lěcrownož jo se serbska rěc pśisamem zgubiła. Něga jo wětšyna wejsnych luži w rolnikařstwje źełała. Žinsa njama rolnikařstwo wěcej žeden wuznam. W něgajšnych burskich dwórach njamaju wěcej žednych kónjow, krowow a swinjow, jano hyšći kokošy, kacki a gusy. Pśisamem na kuždym dwórje jo pjas a teke kócki su. Pšez našu wjas njewježo žedna głowna droga. Togodla jo žywjenje w njej wjelgin měrne a pśijazne. Dokoławokoło su póla, łuki a góla. Ceļa wokolina jo rědnje zelena. Luže su wjelgin pśijazne a woplěwaju dobre susedstwo. Naša wjas njama žednu cerkwju ale ma swój kjarchob. Na njom su rowy zamřetych pšecej derje wobstarane. We jsy jo hyšći mała loda z wórami za wšednu pótrjebu, ale za wětše nakupowanja jězdze luže z awtom, busom abo kólasom do wjelikich kupnicow na kšomje města. Mamy we jsy teke sportnišćo, na kótaremž wejsne balokopařske mustwo na kóncu tyženja swóje dypkowe graša wótměwa. Pśijazne luže a rědna wokolina pśinosuju k tomu, až se wšykne wobydlarje we jsy derje cuju. Škóda jano jo, až jo lubosna serbska rěc we jsy pśisamem womjelknuła. Žiśi, bóžko nic wšykne, wuknu w šuli serbsku rěc. Lěc budu wóni ju pótom ako dorosćone hyšći wużywaś, njejo wěste.

Rozgrono • Rozmowa

Fryco: Naša wjas laży w Dolnej Łužycy. Sy ty južo raz we Łužycy była?

Ania: Jo, z kupku wuknikow našeje šule a som wó Łužycy teke južo wjele cytała.

Fryco: Pón znajoš wěšće mjenja někotarych jsow.

Ania: Jo, znajom Žyłow, Wjerbno, Bórkowy, Picnjo.

Fryco: Picnjo njejo wjas, ale małe město.

Ania: Dalej znajom hyšći Janšojce, Móst, Gołkojce a Turjej.

Fryco: A kótara rěka běży pšez Łužycu?

Ania: Głowna rěka jo Sprjewja. Wóna ma swójo źrědło w Górnej Łužycy a běży dalej pšez ceļu Dolnu Łužycu.

Fryco: Sprjewja běžy teke pšez Barliń a pótom wulewa se wóna do Habole a z njeju do Łobja.

Ania: W Dolnej Łužycy twóri Sprjewja krajinu Błotow. Nimski groni se jim Spreewald. To jo krajina, do kótarež pšichada pšez cełe lěto wjele turistow.

Fryco: Wěš ty teke, kótare města su najwětše we Łužycy?

Ania: Se rozmějo. W Dolnej Łužycy jo to Chóšebuz a w Górnej Łužycy Budyšin.

Fryco: A kótare nałogi woplěwaju luže w běgu lěta w Dolnej Łužycy?

Ania: Předny wjeliki swěžeń w dolnołužyskich jsach jo zapust. Zapust swěši se w zymskem casu w jednotliwych jsach wót januara něži do měrca.

Fryco: A w lěšu, kótary swěžeń znajoš w tom casu?

Ania: W lěšu, pó žnjach swěši wejsna młožina w Dolnej Łužycy łapanje kokota. A na wobyma swěženjoma woblekaju se žeńske pyšnu serbsku swěžeńsku drastwu. Mě pak hyšći zajmuj, co luže w dolnołužyskich jsach žinsa žělaju. Něga ga jo wětšyna w rolnikařtwje žělała.

Fryco: Žinsa njama to wěcej žeden wuznam. Luže žělaju w měsće ako pšistajone, rucnikarje, ceptarje abo we wšakich drugich powołanjach. W Błotach žěla hyšći wěcej luži w rolnikařtwje, tam sajžaju wósebnje zeleninu, górki a kšěn. Błota su pó cełej Nimskej znate ako krajina, žož rostu strowe rolnikařske płody.

Ania: Kak stoj we jsach Dolneje Łužyce z nabóžninu? Wěš něco wó tom?

Fryco: Wětšyna luži w Dolnej Łužycy słuša k protestantam. Cerkwje su tam ewangelske.

Ania: Co gótujo młožina howacej hyšći?

Fryco: Se rozmějo, až gótuju młode luže teke w Dolnej Łužycy raži sport. Na přednem městnje stoj teke how balokopanje. Togodla ma kužda wjas swójo sportnišćo, na kótaremž su sobotu abo nježelu balokopařske graša.

Ania: A kak stoj ze serbskeju rěcu w dolnołužyskich jsach?

Fryco: Serbski powědaju głownje jano hyšći starše luže. Ale žiši wuknu rěc swójjich předownikow zasej w žišowni a w šuli. To pak bóžko njejsu wšykne. Jo, serbska rěc jo se w Dolnej Łužycy pšisamem zgubiła, a to jo wjelika škóda. To pak pšitrjefijo teke za wjelike žěle Górneje Łužyce.

Ania: To jo ako kusk loda we wjelikem mórju, kótaryž pómałem roztajo. Mała Łužyca lažy we wjelikem nimskem mórju, kótarež co ju póžrěš. Comy pomagaš, aby se to njestało.

Wuknjomy togodla lubosnu serbsku rěc, słowjańsku rěc.

Fryco: A snaž móžomy tomu pšipomagaš, až serbska rěc žywa wóstanjo.

7. Sedyma lekcija • *Lekcja siódma*

Nominativ plurala substantiwow a adjektiwow •

Mianownik rzeczowników i przymiotników w liczbie mnogiej

Substantiwy • *Rzeczowniki*

maskulinum :

N sg.	dub	šěg	buk	měch	zec	pjakař	kij	tyžeń	žeń	šoŭta
N pl.	duby	šěgi	buki	měchy	zece	pjakarje	kije	tyženje	dny	šoŭty

Wuwzeša – *wyjătki*: cłowjek – luže, gósc – gósci, pjas – psy, gerc – gercy, gólc – gólcy, wósc – wóscy, brats – bratsy, kmóts – kmótsy, wěts – wětsy

Glědajšo! • *Uwaga!*

Uwaga dotyczy końcówki mianownika l. mn. w zależności od tematu rzeczownika.

temat rzeczownika:

końcówka mianownika l. mn.:

<i>spółgłoska twarda</i>	-y
-g, -k	-i
-c, -s, -z, -č, -š, -ž	-e
<i>spółgłoska miękka</i>	-e

Nie ma różnicy pomiędzy formami rzeczowymi i męskoosobowymi.

neutrum

N sg.	wokno	kólaso	mórjo	lěse	twarjenje	mě	płomje
N pl.	wokna	kólasa	mórja	lěsa	twarjenja	mjenja	płomjenja

wuwzeše – *wyjătkek*: góle – žiši

femininum

N sg.	lipa	wóda	ruka	šula	murja	wójca	kósa	rěc	kazń	maś	špa	wjas
N pl.	lipy	wódy	ruki	šule	murje	wójce	kóse	rěcy	kazni	mašerje	špy	jsy

wuwzeši • *wyjătki*: sotša – sotšy, łdza – łdzy.

Glědajšo! • *Uwaga!*

temat rzeczownika

końcówka mianownika l. mn.

<i>spółgłoska twarda</i>	-y
-g, -k	-i
-c, -s, -z, -č, -š, -ž	-e
<i>spółgłoska miękka</i>	-e
<i>końcówka spółgłoskowa twarda</i>	-y
<i>końcówka spółgłoskowa miękka</i>	-i

Adjektiwy • Przymiotniki

Wszystkie mają końcówkę **-e**.

	m		n		f				
N sg.	dobry	wjeliki	tuni	dobre	wjelike	tunje	dobra	wjelika	tunja
N pl.	dobre	wjelike	tunje	dobre	wjelike	tunje	dobre	wjelike	tunje

Zwucowanie • Ćwiczenie**singular • liczba pojedyncza****plural • liczba mnoga**

1. zakładna šula	.....
2. dobry ceptař	.....
3. stary wucabnik	.....
4. cyste wokno	.....
5. šulske lěto	.....
6. suche lěše	.....
7. wuknikojske blido	.....
8. mała pšestawka	.....
9. nowy zešywk	.....
10. řědna wucbnica	.....
11. Chóšėbuske góle	.....
12. kšuta zyma	.....
13. błotojski cořnař	.....
14. tuni wobjed	.....
15. tunja wjacerja	.....
16. słowjańska řěc	.....
17. zajmna wěc	.....
18. serbska kazń	.....
19. pilny gólc	.....
20. luby bratsš	.....
21. mała sotša	.....
22. burska drastwa	.....
23. poľny měch	.....
24. tupy nož	.....
25. wótša kósa	.....
26. bramborske město	.....
27. zwěřny Serb	.....

28. zajmny casopis .....

29. swěty žen .....

Deklinacija substantiwow a adjektiwow w pluralu •***Odmiana rzeczowników i przymiotników w liczbie mnogiej*****Substantiwy • Rzeczowniki****maskulinum**

N	domy	šěgi	zece	tyženje	pjakarje
G	domow	šěgow	zecow	tyženjow	pjakarjow
D	domam	šěgam	zecam	tyženjam	pjakarjam
A	domy	šěgi	zece	tyženje	pjakarjow*
I	z domami	šěgami	zecami	tyženjami	pjakarjami
L	wó domach	šěgach	zecach	tyženjach	pjakarjach

* *Dotyczy istot żywych.***neutrum**

N	wokna	płomjenja	mjenja	žiši
G	woknow	płomjenjow	mjenjow	žiši
D	woknam	płomjenjam	mjenjam	žišam
A	wokna	płomjenja	mjenja	žiši
I	z woknami	płomjenjami	mjenjami	žišimi
L	wó woknach	płomjenjach	mjenjach	žišach

femininum

N	lipy	špy	jsy	rěcy	kazni	mašerje
G	lipow	špow	jsow	rěcow	kaznjow	mašerjow
D	lipam	špam	jsam	rěcam	kaznjam	mašerjam
A	lipy	špy	jsy	rěcy	kazni	mašerje
I	z lipami	špami	jsami	rěcami	kaznjami	mašerjami
L	wó lipach	špach	jsach	rěcach	kaznjach	mašerjach

Glědajšo! • Uwaga!

Dopełniacz ma dla wszystkich trzech rodzajów na ogół końcówkę -ow. Krótką formę, bez końcówki, posiadają tylko niektóre rzeczowniki, np.: lěta – lět, gódy – gód, jatšy – jatš, pjenjeze – pjenjez, gósci – gósci, žiši – žiši, oraz nazwy miejscowości jak: Janšojce – Janšojc, Bórkowy – Bórkow, Drježdžany – Drježdžan itp.

Wajątki w narzędniku: lužimi, žišimi, góscimi/góscami, žurimi/žurjami, pjenjezimi.

Adjektiwy • Przymiotniki

	twardy – twardy	g, k	měki - miěkki
N	dobre	wjelike	tunje
G	dobrych	wjelikich	tunich
D	dobrym	wjelikim	tunim
A	dobre	wjelike	tunje
ž	dobrych	wjelikich	tunich
I	z dobrymi	wjelikimi	tunimi
L	wó dobrych	wjelikich	tunich

34. Wukniki wulicuju w šuli wó ..... . prozninske dožywjjenje
 35. Adam Šěrach jo dobre zwiski z ..... měł. lěsny pcołkar

Formy pšichoda • Formy czasu przyszłego

Forma czasu przyszłego czasowników niedokonanych jest formą złożoną składającą się z bezokolicznika danego czasownika oraz formy czasu przyszłego czasownika **byś**.

Imperfektywne werby • Czasowniki niedokonane

		pisaś		žęłaś	
ja	bužom/ budu	pisaś	njebužom njebudu	žęłaś	wobjedowaś
ty	bužoś	pisaś	njebužoś	žęłaś	snędaś
wón,-a,-o	bužo	pisaś	njebužo	žęłaś	wjacerjaś
my	bužomy	pisaś	njebužomy	žęłaś	spiwaś
wy	bužośo	pisaś	njebužośo	žęłaś	ględaś
wóni	budu	pisaś	njebudu	žęłaś	słuchaś
mej	bužomej	pisaś	njebužomej	žęłaś	cakaś
wej	bužotej	pisaś	njebužotej	žęłaś	powędaś
wónej	bužotej	pisaś	njebužotej	žęłaś	wulicowaś

Ględajšo! • Uwaga!

Czas przyszły czasowników dokonanych ma formę czasu terażniejszego. Pod wpływem języka niemieckiego jednak wielu Łużyczan nie rozróżnia czasownikowych form dokonanych i niedokonanych. Z tego powodu często się zdarza, że czas przyszły czasowników dokonanych tworzy się w ten sam sposób jak niedokonanych. Zamiast **my pšizomy** mówi się a nawet też pisze **my bužomy pšiš**, itp. Jest to oczywiście sprzeczne z normą języka literackiego.

Perfektywne werby • Czasowniki dokonane

	pójś	pójěś	napišaś	měś
ja	pójžom/ pójdu	njepójžžom/ njepójždu	napišom/ napišu	změjom (będę miał) změju
ty	pójžoś	njepójžžoś	napišoś	změjjoś
wón,-a,-o	pójžo	njepójžžo	napišo	změjjo
my	pójžomy	njepójžžomy	napišomy	změjomy
wy	pójžośo	njepójžžośo	napišośo	změjjośo
wóni	pójdu	njepójždu	napišu	změjju
mej	pójžomej	njepójžžomej	napišomej	změjjomej
wej	pójžotej	njepójžžotej	napišotej	změjjotej
wónej	pójžotej	njepójžžotej	napišotej	změjjotej

Czasowniki dokonane koniugacji **-a** oraz **-i /-y** tworzą formy czasu przyszłego przeważnie według koniugacji **-o** włączeniem sufiksu **-jo** wzgl. **-j** przed końcówką osobową czasownika, co objaśniają podane następnie przykłady. Właściwe formy są uważane za przestarzałe.

	kon. -a	kon. -o	kon. -i/ -y	kon.-o
ja	žělam	nažětajom/-u	licym	wulicyjom/-u
ty	žělaš	nažětajoš	licyš	wulicyjoš
wón,-a-o	žěla	nažětajo	licy	wulicyjo
my	žělamy	nažětajomy	licymy	wulicyjomy
wy	žělašo	nažětajošo	licyšo	wulicyjošo
wóni	žětaju	nažětajaju	lice	wulicyju
mej	žětamej	nažětajomej	licyme j	wulicyjomej
wej	žětatej	nažětajotej	licytej	wulicyjotej
wónej	žětatej	nažětajotej	licytej	wulicyjotej

Zwucowanje • Ćwiczenie

1. My ..... witše w šuli nastawk ..... .   pisaš
2. Co ..... wy něnt ..... ?   gótowaš
3. Žiši ..... ceły cas w pěsku ..... .   grajkaš
4. Nježelu ..... naš chor na namšy ..... .   spiwaš
5. Ja ..... pšed kinom na sotšu ..... .   cakaš
6. Ga ..... ty casnik ..... ?   cytaš
7. Wónej ..... gromaže wobjed ..... .   wariš
8. Sobotu ..... (ja) z awtom do Pólskeje.   jěš
9. Wjacor ..... (mej) do žiwadła.   hyš
10. Witše ..... (ja) pšijašelce luby list.   napisaš
11. Wótpođnja ..... (ja) zajmne knihły.   docytaš
12. Witše dopođnja ..... (ja) slědne maliny.   zešćipaš
13. Hyšći žinsa ..... (ja) tekst nowego spiwa.   donawuknuš
14. Hajno ..... nam ned zasej casnik slědk.   pšinjasc
15. Kaku ..... Anka lětosu cenzuru w matematice?   měš
16. Sused nam pó žěle kacku ..... .   zarězaš
17. Ceptařka ..... nas pšez muzeum.   pówjasc
18. Žowčo ..... góscam pótom ředny spiw.   zaspivaš
19. Měto ..... nam něnt řednu baseń.   pšednjasc
20. Tu kortku ..... (my) starjejšyma ako luby póstrow   pólaš
21. Hanzo ..... lětosu do Špańskeje na dowol.   pólešeš
22. Starka ..... nam k wobjedoju dobre mlince.   wupjac
23. Jatšowny wogeń ..... (my) akle wjacor pózdže.   zapališ
24. Chylku ..... (mej) hyšći pla was.   wostaš
25. Zawěšće nam Kito ten nadawk ..... .   wulicyš

Našo město Chóšebuz

Chóšebuz jo głowne město Dolneje Łužyce. Město ma wušej sto tysac wobydlarjow. Na cole města stoj Wušy šołta. Pšez cełe město běży rěka Sprjewja wót Módleje na pódpołdnjowej kšomje do Majberka na pódpołnocy. Pódzajtšnemu žěloju města groni se Žandow a pódwjacornemu Strobice. Předny dokument, kótaryž wobznanijo eksistencu našogo města, póchada z casa pšed wěcej ako wósymstow lětami. Wopšawdu pak jo wóno wó wjele starše. Centrum našogo města su Stare wiki, žož jo něga stara radnica stojała. Wóna pak jo se na kóncu wójny wótpaliła a njejo se zasej natwariła. Pšez město jězdzi elektriska na styrych linijach.

W casu DDR jo Chóšebuz był stolica wobwoda samskego mjenja. Něnto jo město jedno ze styrych wětšych městow kraja Bramborskeje, kótaregož głowne město jo Potsdam. Wokoło města jo w starych casach była wusoka murja, kótarejež žěle hyšći žinsa stoje. Wokoło starego města jo šyroke pas zelenišćow. Wjele zeleni jo teke pó brjogoma Sprjewje. Pšez cełe město pósporomje Sprjewje šěgnu se parki. Nejrědnjejšy a nejlěpjej znaty jo Rogeński park wjercha Pücklera. Z tym słuša Chóšebuz k nejwěcej zelenym městam Nimskeje. Blisko města, jano wokoło 20 kilometerow zdalone, laže Błota, žož se Sprjewja na wjeliku licbu tšugow a groblow roznogašuju. W lěsojskem casu jo to paradiz za kuždego lubowarja pširody. W 19. a 20. stolěšu jo Chóšebuz był srjejžišćo tekstilneje industrije Dolneje Łužyce a pózdzej teke energije. Wót wšogo toho pak njejo pšisamem nic wóstało. Jano stare twarjenja něgajšnych fabrikow hyšći stoje a słuže žinsa hynakšym zaměram. Jadnučki wětšy industrijowy zawod jo hyšći pórěžarnja lokomotiwow Nimskeje zeleznice. Chóšebuz ma wjeliku chórownju za město a wokolny teritorij, kótaraž jo se w zajžonych lětach dalej wutwariła. Chóšebuzarje mógu teke do žiwadła chójžiš, kótarež su sebje južo pšed předneju swětoweju wójnu natwarili.

W měsće jo teke Techniska uniwersita a dalšna fachowa wusoka šula. Na Techniskej uniwersiše studěruju teke młode luže z wjele drugich krajow, na pšikład z Pólskeje a samo z Chinskeje. W Chóšebuzu kšicuju se někotare zelezniske linije na głownem dwórnišću. Togodla móžomy z našogo města direktnje do Barlinja, Zgórjelca, Drježdžan, Lipska a Frankfurta jěš. Na pódpołdnjowej kšomje města jo teke awtodroga. Wóna wježo wót Barlinja do Baršća pšići pólskej granicy a wóttam dalej do susedneje Pólskeje, do Wrocławja. Wokoło města laže wětše a mjenješ jsy, kótarež su hyšći pšed sto lětami byli pó wětšynje serbske. Teke žinsa bydle w měsće a wokoło njogo Serby z Nimcami gromaže. W měsće mamy wšake serbske institucije. To su na pšikład narodna organizacija Domowina, Dolnoserbški gymnazium, dolnoserbška redakcija rozgłosa, redakcija Nowego Casnika, dolnoserbška wótnožka Serbskego instituta, dolnoserbški muzeum, dolnoserbška wótnožka Założby za serbski lud a wšake druge. We wšakich šulach mógu žiši teke serbsku rěc wuknuš. W měsće mamy swój Serbski dom, w kótaremž mógu se Serby schadowaš a swójo kulturne žěło wugbaš. Wšykne te institucije su akle w zajžonych lětžasetkach pó druhej swětowej wójnje nastali. Předny raz w swójej historiji mamy my Serby móžnosć, ako rownopšawne wobydlarje města a kraja swóje narodne pšawa wužywaš. Z njewomucnym žělom móžo se nam póražiš, swóju serbsku narodnosć wuchowaš a za dalšne generacije zawěsíš.

Rozgrono • Rozmowa

Ania: Wěš ty, kak wjele wobydlarjow Chóšebuz ako nejwětše město Dolneje Łužyce ma?

Fryco: Wěm jano, až ma wušej 100 000. W zajžonych lětach pak jo licba wóteběrała. Na zachopjenku 90tych lět jo jich było wušej 130 000.

Ania: Cogodla jo se licba wobydlarjow tak pómjenšyła?

Fryco: Luže njenamakaju w měsće a w wokolinje dosć žěla. Wětšyna něgajšnych fabrikow wěcej

nježěła. Cěla tekstilna industrija jo zlikwiděrowana a w njej su něga wjele žěłašerjow trjebali.

Ania: Jo Sprjewja w Chóšebuzu šyroka dosć za łoži?

Fryco: Ně, myslim se, až ma tak žaseš do dwažasća meterow. Łoži njamógu pó njej jězdziš.

Za to njejo teke dłymoka dosć.

Ania: Kak stare pópšawem město jo?

Fryco: To nicht tak pšawje njewě. Nejstarše pismo, kótarež jogo eksistencu wobtwaržujo, póchada z lěta 1156. Togodla wóswěšijo město w lěse 2006 swój 850-lětny jubilej přědnego naspomnjenja.

Ania: Som słyšała, až jo snaž južo pólski kněžar Boleśław Chrobry w Chóšebuzu był a na grože swóju swajźbu swěšił.

Fryco: To jo móžno. Ale tak pšawje to teke nicht njewě. Z tych casow njejsu žedne dokumenty zachowane.

Ania: Co móžo sebje turist w měsće woglědaš? Su w njom někake zajmnostki?

Fryco: To se rozmějo. W měsće jo wjele zeleni a wóno słuša k nejwěcej zelenym městam Nimskeje. Na kšomje města, w Rogeńcu, jo dał w 19. stolěšu wjerch Hermann Pückler kšasny park a wósrjež parka rědny grod natwariš, kótaryž służy žinsa ako muzeum. Pückler jo wjele pó swěše drogował a wó tom teke pisał. Ale nejzajmnješe jo to, až jo sebje dał pó psíkłaže Egiptojskeje w swójom parku dvě pyramiže natwariš. Tej pyramiže tam žinsa hyšći stojtej, ale tak wjelikej ako egiptojske wónej njejstěj. Jadna wót njeju stój wósrjež njewjelikego jazora.

Ania: A co jo w měsće hyšći woglědanja gódne?

Fryco: Wót lěta 1908 ma Chóšebuz rědne wjelike žiwadło a psi Starych wikach stoje rědne bergańske domy. Njedaloko wóttam jo nad Sprjewju natwarjony Chóšebuski grod. Město ma hyšći derje zdžaržane žěle wusokeje murje wokoło starego města.

Ania: Su teke někake serbske zajmnostki w Chóšebuzu?

Fryco: Jo, w jadnej bocnej droze blisko Starych wikow jo Serbski muzej, w kótaremž mógu turisty eksponaty ze žywjenja małego słowjańskego luda, jogo kultury a historije woglědaš. W Chóšebuskem Serbskem domje maju wšake serbske institucije swójo sedło a teke serbska kulturna informacija, kótarež se groni "Lodka". Tam mógu turisty serbske knižy a druge serbske wěcy kupowaš a se wó Serbach informěrowaš. W měsće su teke

redakcija dolnoserbskego tyženika „Nowy Casnik”, Bramborske serbske radijo a Dolnoserbski gymnazium.

Ania: Wót Pólskeje ga njejo daloko do Chóšebuza, granica jo jano wokoło 40 kilometerow zdalona. Togodla móžom kuždemu Pólakoju ražiś, sebje raz do tego lubosnego města doješ. Wěšće namakajo kuždy něco, což jogo zajmju. W naju rozgronje sy ga jano někotare wěcy naspomnješ mógał.

Fryco: Jo, wopšawdu jo jich hyšći wó wjele wěcej. Teke za tych, kenž se za sport zajmju, ma město cesto zajmne zarědowanja w balokopanju, kólasowanju, turnowanju abo lažkoatletice. Kužde lěto wótmějo se běg na sto kilometerow mjazy Chóšebuzom a Zieloneju Góru. To jo stawnje na jadnej sobošce na zachopjeńku julija.

Ania: Jo, a doněta su wšykne běgi pólske mustwa dobyli!

Fryco: Hyšći by kšěł pśispomnješ, až bydli w Chóšebuzu ceča mań swětowych mejstarjow w kólasowanju. Chóšebuz ma pótakem teke w sporšce dobre mě. Togodla se wupłašijo, se sam raz tam rozglědowaś a město póznaś.

8. Wósyma lekcija • *Lekcja ósma*

Nominatiw dual substantiwow a adjektiwow •

Mjanownik rzeczowników i przymiotników w liczbie podwójnej

Substantiwy • Rzeczowniki

maskulinum

N sg.	dub	buk	zec	tyžeń	žeń	pjakaf
N du. = G sg.	duba	buka	zeca	tyženja	dnja	pjakarja

neutrum

N sg.	wokno	blido	kólaso	mórtjo	lěše	mě	płomje	góle	wucho	woko
N du.	woknje	blize	kólasy	móri	lěši	mjeni	płomjeni	góleši	wuшы	wócy

femininum

N sg.	lipa	sotša	sada	šula	wójca	rěc	maś	škla	špa	wjas
N du. = D/L sg.	lipje	sotše	saze	šuli	wójcy	rěcy	mašeri	škli	špě	jsy

Adjektiwy • Przymiotniki

Podobnje jak liczba mnoga, takže liczba podwójna ma jednakowe końcówki przymiotników. Wšystkie mają końcówkę -ej.

	m			n			f		
N sg.	dobry	wjeliki	tuni	dobre	wjelike	tunje	dobra	wjelika	tunja
N du.	dobrej	wjelikej	tunjej	dobrej	wjelikej	tunjej	dobrej	wjelikej	tunjej

Deklinacija substantiwow a adjektiwow w dualu •

Odmiana rzeczowników i przymiotników w liczbie podwójnej

maskulinum						
N	duba	wuknika	tyženja	pjakarja	dnja	
G	dubowu	wuknikowu	tyženjowu	pjakarjowu	dnjowu	
D	duboma	wuknikoma	tyženjoma	pjakarjoma	dnjoma	
A	duba	wuknikowu*	tyženja	pjakarjowu*	dnja	
I z	duboma	wuknikoma	tyženjoma	pjakarjoma	dnjoma	
L wó	duboma	wuknikoma	tyženjoma	pjakarjoma	dn joma	

* *Dotyczy istot żywych*

femininum						
N	lipje	ruce	rěcy	mašeri	jsy	špě
G	lipowu	rukowu	rěcowu	mašerjowu	jsowu	špowu
D	lipoma	rukoma	rěcoma	mašerjoma	jsoma	špoma
A	lipje	ruce	rěcy	mašeri	jsy	špě
I z	lipoma	rukoma	rěcoma	mašerjoma	jsoma	špoma
L wó	lipoma	rukoma	rěcoma	mašerjoma	jsoma	špoma

neutrum							
N	woknje	bliže	móri	mjeni	góleši	wušy	wócy
G	woknjow	blidowu	mórjowu	mjenjowu	gólešowu	wušowu	wócowu
D	woknjoma	blidoma	mórjoma	mjenjoma	gólešoma	wušoma	wócoma
A	woknje	bliže	móri	mjeni	góleši	wušy	wócy
I z	woknoma	blidoma	mórjoma	mjenjoma	gólešoma	wušoma	wócoma
L wó	woknoma	blidoma	mórjoma	mjenjoma	gólešoma	wušoma	wócoma

Adjektiwy • Przymiotniki

	twardy - twardy	g, k	měki - miěkki
N	dobrej	wjelikej	tunjej
G	dobreju	wjelikeju	tunjeju
D	dobryma	wjelikima	tunima
A	dobrej	wjelikej	tunjej
ž	dobreju	wjelikeju	tunjeju
I z	dobryma	wjelikima	tunima
L wó	dobryma	wjelikima	tunima

Zwucowanje • Ćwiczenie

1. W parku stojtej	wusoki dub
2. Spiwař jo na dwěma	wjeliki koncert
3. Wóni su z	wjeliki bus
4. Rolnikař jo pólo z	mócný kón
5. Wónej stej na	nowe kólaso
6. Starka jo ze	žowcyne góle
7. Na	slědna zgromažina
8. W dowolu smy jano dwa	deščojty žen
9. W zajžonem stolěšu smy dvě	swětowa wójna
10. Nimska a Pólska stej něnto	spšijašelony kraj
11. Z dweju	wusoki wugeń
12. Wóni su kuždy dwa	paleńc, piwo
13. Cakam how na swójej	šulska kumpanka
14. Žěkujom se	lubej starjejšej
15. Starka jo	chudy pšosař
16. Spisowašel jo ze	slědne žěto
17. Ansambel wustupujo něnto z dwěma	nowy program
18. Na lětanišču stej dvě	wjelike lětadło
19. Gósci su z dwěma	małe awto
20. Stary farař jo na	prědna namša
21. Na	swěty žen
22. Na	pšichodny tyžen
23. Na njebju stojtej blisko gromaže dvě	swětła gwězda
24. Susedka jo sebje zasej	mała kócka
25. Nad mórjom stojtej	wusoki grod
26. Gólc jo wó	dobry statk
27. Jagař jo dvě	sarna, liška
28. Cora stej susežic	wjelike góle
29. Pšed dwěma	tyžen
30.	susedna wjas
31. Smoler a Zejler stej	sławny procowař
32. Na dwěma	swajžba

Imperatiw • Tryb rozkazujący

Tryb rozkazujący tworzy się od tematu czasu teraźniejszego. Na ogół można się opierać na formie trzeciej osoby liczby pojedynczej. Przy tworzeniu drugiej osoby liczby mnogiej dodaje się końcówkę **-šo**, wzgl. **-čo** do formy liczby pojedynczej.

infinitiw		wón	imp. sg.	imp.pl.	imp. du.	negacija
gótowaś	<i>robić</i>	gótuj-o	gótuj!	gótujšo!	gótujtej!	njegótuj!
wulicowaś	<i>opowiadać</i>	wulicuj-o	wulicuj!	wulicujšo!	wulicujtej!	njewulicuj!
piś	<i>pić</i>	pij-o	pij!	pijšo!	pijtej!	njepij!
wześ	<i>wziąć</i>	wzej-o	wzej!	wzejšo!	wzejtej!	njewzej!
gnaś	<i>biec</i>	ženj-o	żeń!	żeńšo!	żeńtej!	njeżeń!
wuknuś	<i>uczyć się</i>	wuknj-o	wukni!	wuknišo!	wuknitej!	njewukni!
sednuś se	<i>siąść</i>	sednj-o se	seń se!	seńšo se!	seńtej se!	njeseń se!
			sedni se!	sednišo se!	sednitej se!	njesedni se!
padnuś	<i>paść</i>	padnj-o	pań!	pańšo!	pańtej!	njepań!
			padni!	padnišo!	padnitej!	njepadni!
braś	<i>brać</i>	bjerj-o	bjeń!	bjeńšo!	bjeńtej!	njebjeń!
groniś	<i>powiedzieć</i>	gron-i	groń!	grońšo!	grońtej!	njegroń!
licyś	<i>liczyć</i>	licy	lic!	licčo!	lictej!	njelic!
sejżeś	<i>siedzieć</i>	sejż-i	sejż!	sejżčo!	sejżtej!	njesejż!
żełaś	<i>pracować</i>	żeła	żełaj!	żełajšo!	żełajtej!	njeżełaj!
cytaś	<i>czytać</i>	cyta	cytaj!	cytajšo!	cytajtej!	njecytaj!
stojaś	<i>stać</i>	stoj	stoj!	stojšo!	stojtej!	njestoj!
bójaś se	<i>bać się</i>	bój se	bój se!	bójšo se!	bójtej se!	njebój se!
jěś	<i>jechać</i>	jěż-o	jěż!	jěżčo!	jěżtej!	njejěż!
pójś	<i>pójść</i>	pójż-o	pójż!	pójżčo!	pójżtej!	njepójż!
pśiś	<i>przyjść</i>	pśiż-o	pśiż!	pśiżčo!	pśiżtej!	njepśiż!

Wuwześa • Wyjątki:

byś	<i>być</i>	buż-o	buż!	bużčo!	bużtej!	njebużčo!
hyś	<i>iść</i>	ż-o	żi!	żiśo!	žitej!	njejżi!
jěść	<i>jeść</i>	jě	jěż!	jěżčo!	jěżtej!	njejěż!
měś	<i>mieć</i>	ma	měj!	mějšo!	mějtej!	njeměj!
rosć	<i>rosnąć</i>	rosćo	ros!	rosćo!	rostej!	njeros!

Glědajšo! • Uwaga!

Tryb rozkazujący czasownika wiżeś tworzy się od czasownika glědaś – glědaj!

Formy pierwszej os. lm. otrzymamy przez dodanie do formy drugiej os. lp. końcówki **-my**. Formy trzeciej osoby lp. oraz lm. odpowiadające polskiemu **niech ...** otrzymamy za pomocą **daś** (np.: Daś wón napišo! Daś wóni wupiju! itp.)

Pśikłady • Przykłady

Wódaj, pšosym! Wódajšo, pšosym! Pójż něnt domoj! Pójż raz ku mnjo! Jěżćo a pijšo a njedajšo se kazaś! Wóspjetuj, pšosym! Wóspjetujšo, pšosym! Měj se derje! Mějšo se derje! Mějtej se derje! Měj wutšobny žěk! Mějšo žěk! Mějtej žěk! Zacyń żurja! Wócyńšo wokna! Wóstań strowy! Wóstańšo strowe! Wóstańtej strowej! Nalej mě, pšosym, kafej! Daj mě, pšosym, tasku kafeja! Żarż gubu! Żarżćo wašu blabu! Groń to hyści raz! Póraj se! Pórajšo se domoj! Seń se! Seńšo se! Stań, pšosym! Stańšo, pšosym!

Wóstaj to! Wóstajšo to! Wóstań how! Wóstańšo pši mnjo! Pšestań kuriś! Zgasni cigaretu!
 Njebroj z pjenjezami! Njebrojšo tak z pjenjezami! Docakaj how na mnjo! Njebój se! Njebójšo se!
 Groń wěrnosć, njełdgaj! Zapiš se to za wušy! Njezabyń to! Bužćo wutšobnje witane!
 Witajšo k nam! Njegniwaj se! Njegniwajšo se togodla! Schyl se ku mnjo! Šepni mě to do wucha!

Zwucowanie • Ćwiczenie

Proszę uzupełnić zdania za pomocą czasowników podanych w kolumnie po prawej stronie stosując tryb rozkazujący według możliwości 2. osoby liczby pojedynczej, mnogiej wzgl. podwójnej

1. Mama	nam pšosym mlince!	wupjac
2.	swěcki na tykańcu!	pšelicyś
3.	zgło do spižki!	położys
4.	na blido!	zalěć
5.	sćicha a ..... !	byś, słuchaś
6.	wšykne grajki pórědnje do spižki!	skłasc
7.	wutšobny žěk!	měś
8.	waše skiby a pón ..... ku mnjo!	zjěś, pójś
9.	ceľu słomu na złoto!	wupšěś
10.	waše anoraki!	woblac se
11.	na chylku mójje piletka!	pasć
12.	waše grajki a pón ..... na grajkanišćo!	wześ, pójś
13.	swóju njewjestu raz w krejzu wokoło!	wjasć
14.	raz swójej sotśicce!	pomoc
15.	, roža a ..... nejrědnjejša!	rozkwiś, byś
16.	zgło a ..... pórědnje!	zeblac se, wumys se
17.	mokše cjeje!	rozuś se
18.	swóju špu!	wumjasć
19.	ten list do kašćika!	donjasć
20.	rozumnje, aby se nic njestało!	jěś
21.	w šulskej gózinje!	njespaś
22.	pjenjeze, lěc dosegaju!	pšelicyś
23.	malsnje, wence južo słyńco swěši!	stawaś
24.	pšosym do šule a ..... , až som chóry!	zazwóniś, groniś
25.	twój pškowy grad zasej!	pótergaś
26.	mě pšosym głažk wina!	nalaś
27.	starjejšyma luby póstrow!	póślaś
28.	mamje kortu k narodnemu dnju!	napisaś

29. .... blido, my comy wobjedowaś! pśigótowaś
 30. ...., mój luby gołbik, ... ! lešeś

Błota - lubosna krajina w Dolnej Łužycy

Błota, nimski groni se jim Spreewald, to jo lubosna krajina njedaloko našogo města Chóšebuza. Něga su našomu městoju w reklamach gronili „wrota do Błotow“. W starych casach su Błota byli bagnita, njepśistupna krajina. Serbske luže su žiwu gólu trjebili a nastawajuće zagony za swójóu pótrjebu wužywali. Swóje byša su na kupach wósrjež tšugow a groblow twarili, na kótarež se rěka Sprjewja roznoguju. Jich łuki a póla su tak nisko lažali, až jo je Sprjewja wěcej raz w běgu lěta pólała a cesto cełe žni znicyła. Hyšći pśed sto lětami njesu do wšakich dwórow žeden drogi wjadli. Jano z cołnom su se luže do swójjich byšow dostali. Pitnu wódu su z rěki pócerali. Wóda w studnjach jo po krotkem casu smjeržeła. Akle pó druhej swětowej wójnje su Błóšanarje dostali cystu wódu z wódowóda. Luže su se wót rolnikařstwa a rybařstwa žywili. Na małych pólach wósrjež tšugow su kubłali zeleninu a łuki su jim dawali tšawu za zbóžo. W lěšu nažěłane seno su do stogow składowali a akle w zymje pó lože domoj wózyli. Bogaty wobstatk wšakorakich rybow jo za nich było pśirodne bogatstwo. Z drjewa wusokich starych bomow su sebje domy a teke swóje cołny twarili, kótarež su za wšedny žen ako wobchadny srědk trjebali. Wjele togo jo se do žinsajšnego wuchowało, jano až maju luže něnt lažčeje žywjenje ako w dawnych casach. Žinsa su Błota krajina, do kótarejež kužde lěto wjele turistow zbliska a daloka pśijězdźuju. Cołnarje cakaju na nich pśi wustawadłach, aby jich pó bajkojtej krajinje wózyli a jim jeje rědnosci pokazowali. Tak maju wobydlarje Błotow něnt pśidatne nabranki, kótarež za swójo zežywjenje trjebaju. Stare rucnikařstwa a rolnikařstwo su hyšći žywe. Specialnosći Błotow su błotojske górki, banje a kšěn. Górki pśedawaju se žinsa ako kisałe, wěrcowane abo žonopowe górki pó celej Nimskej.

W Bórkowach, nejwětšej jsy Błotow, jo se narožila, žywa była a teke swój slědny wótpócynk namakała Mina Witkojc, nejwuznamnejša dolnoserbska basnikařka. Ako stare powěsći wulicuju, jo w Bórkowach teke slědny serbski kral swój schow měł. We Wjerbnje, we jsy, kotaraž laży na pódzajtšnej kšomje Błotow, jo se w lěse 1853 Mato Kósyk narožil, nejwuznamnejšy basnikař Dolnje Łužyce, kótaryž jo pótom do Ameriki wudrogował a tam w lěse 1940 zemřel. Něga su Błota byli cełe serbske. Teke wušlužone wójaki, kótarychž jo Stary Fryco, pšuski kral Bjedrich II., ako kolonistow howko póslał, su serbsku rěc nawuknuli a se pótom ako Serby culi. Žinsa jo se serbska rěc w Błotach pśisamem zgubiła. Jano starše luže powědaju hyšći serbski. Ale rědne serbske drastwy młodych žowców a žeńskich a stare serbske nałogi su dalej žywe. Žiši wuknu rěc swójjich předownikow něnto w žišowni a w šuli. Nastajenje k serbskej rěcy a docełego k serbojstwoju jo se k pozitiwnemu změniło. Luže póznawaju serbskosć ako regionalnu wósebnosć, kótaraž by se musała wobchowaś. To buži nažeju, až bužo lubosna serbska rěc teke hyšći za sto a dwěscě lět žywa ako wósebná parlicka bajkojtych Błotow a cełeje Dolnje Łužyce.

Rozgrono • Rozmowa

Fryco: Luže se wulicuju, až jo wjelikan Sprjejník rěku Sprjewju stwórił. Z wołowym zapšěgom jo wón jeje kóryto wórał. Ako su woły chopili mucne byś, až su chołuj jano hyšći pómałem šěgnuli, jo wón jich z kšudom pógónjował. Z tym pak jo wón jich tak spłóšył, až su se jomu wutergnuli a tam a sem pó krajinje ganjali a pśi tom pśecej chołuj za sobu šěgnuli. Tak su nastali Błota, w kótarychž se Sprjewja na wjele groblow, tšugow a kanalow roznogašuju.

Ania: To jo zajmna bajka, kótaruž sebje luže w Dolnej Łužycy wulicuju. Ale wóna pokazujo, kak su wóni z teju krajinu zrosćone a ju lubuju. Ja wěm, až su Błota w starych casach bagnite byli a až su akle jeje wobydlarje z nich kulturnu krajinu stwóрили. Wóna pšiwabijo južo wót 19. stolěša wěcej a wěcej turistow, kótarež pó wětšynje pšichadaju do Błotow, aby se dali z cołnom pó groblach a tšugach wózyś.

Fryco: Chtož co, móžo žinsa teke z małym kajakom sam pó Błotach jězdziś. K tomu dostanjo wót wupóžycarja kajakow turistisku kortu, pó kótarejž móžo se orientěrowa? a pó gózinach zasej slědk namakaś.

Ania: Som cytała, až su se luže w někotarych jsach Błotow hyšći pšed sto lětami jano z cołnom do swójjich byśow dostali a až su se drogi akle w zajžonem stolěšu twarili. Teke wódowod z pitneju wódu njejsu tegdy žeden měli, wšu wódu su z rěki pócerali. Jich žywjenje jo było šěžke a wóni njejsu byli bogate. A pši pólašach su byli cełe Błota zapławjone a cesto jo jim wóda seno z łukow wótpławiła.

Fryco: Tegdy su Błota hyšći cysto serbske byli. Žinsa to bóžko wěcej tak njejo.

Ania: Wó Błotach pak wulicuju a pišo se, až jo w Bórkowach na gradowej górze slědny serbski kral swójo byše měł. Wójska nimskich zadobywarjow njejsu jogo mógali złapaś, dokulaž jo była krajina krađu njepšistupna. Jano domorodne wobydlarje su ju derje dosć znali. Žeden pak njejo swójogo krala pšeražił.

Fryco: Zawěšće teke wěš, až su se w Błotach wuznamne serbske luže narožili. Myslim se na basnikařku Minu Witkojc z Bórkow a na basnikařa Mata Kósyka z Wjerbna. Wón pak jo do Nowego swěta wudrogował a tam daloko wót domownje w Americe w lěse 1940 zemrěł.

Ania: Něga jo se město Chóšebuz sławiło, až twóri wrota do Błotow. Tegdy jo mjazy městom a Błotami hyšći wuskokolejowa zeleznicka jězdziła. Wóna jo turistow wózyła, ale z njeju su błošańske bury teke swóje wóry na tyžeński mark do města wózyli.

Fryco: W casu pšed drugeju swětoweju wójnu jo to był wjelgin pisany wobraz na marku, gaž su ženske tam w swójjich burskich drastwach sejželi a kupcow wabili, aby te jim něco wótkupili.

Ania: Wóni njejsu jano rolnikařske wóry pšedawali, ale teke rucnikařske a samo ryby, kótarež su tegdy we wjelikej licbje w błošańskich tšugach žywe byli.

Fryco: Pši cołnowanju pó Błotach mógu gósci hyšći žinsa rybowe kašćiki wižeś, kótarež pšisamem pšed kuždym dwórom w rěce wise. Tam luže swóje nałojone ryby chowaju,

kótarež ned nješetřebaju. Na tu wašnju ryby nejlěpjej fryšne wóstanu a pón pó pótrjebje swóju drogu do kuchnje abo na mark namakaju.

Ania: Zajmne teke jo, kak su błošańske rolnikarje swójo seno za zymu chowali. Na kuždej łuce su stojali wusoke stogi a akle w zymje su seno ze sańkami pó lože domoj wózyli.

Fryco: Teke gaž su něnto moderne waśni žywjenja do Błotow zaśěgnuli, jo wjele togo starego hyšći jasnje wižeš.

Anja: A togodla móžomy kuždemu ražiś, až se sam raz do teje lubosneje krajiny wupórajó, aby wšykno ze swójima wócyma wižeł.

9. Žewjeta lekcija • Lekcja dziewiąta

Deklinacija personalnych pronomenow a psikłady •

Odmiana zaimków osobowych i przykłady

N ja	Ja mam wjeliki zajm za rěc a kulturu Serbow.
G mě, p. +* mnjo	Ta kócka se mě njebój. Co wóte mnjo coš?
D mě, p. +* mnjo	Cuzbnik jo se mě wužekował. Pójj raz ku mnjo !
A mě, p. +* mnjo	Wižiš mě ? Na mnjo móžoš se spuściś.
I ze mnu	Ži za mnu , ja drogu derje znajom.
L wó mnjo	Cogodla njocoš pši mnjo wóstaś?
* p. + <i>oznacza formę przyjmowaną po przyimku</i>	
N ty	Co ty tam gótujoš?
G śi, tebje	Su se śi wopšašali? Wót tebje njejsom to wócakował.
D śi, tebje	To śi rad wěrim. Mógu wjacor raz ku tebje pśiś?
A śi, tebje	Ja śi wižim! Tebje ja lubujom.
I z tobu	Z tobu se rad w parku wuchójjujom.
L wó tebje	Wó tebje som južo wjele słyšał.
N my	My mamy kuždy stwórtk gózinu serbšćiny.
G nas	Wón jo se nas pšašał. Sy ty list wót nas dostała?
D nam	To móžoš nam wěriś! Ga pśijěžoš k nam ?
A nas	Njejsy nas tam wižeła? Jo to za nas ?
I z nami	Pójjžoš z nami do kina?
L wó nas	W Nowem Casniku su wó nas pisali.
N wy	Wy móžošo kuždy čas k nam pśiś.
G was	Ten pjas se was bój. Žiśi su rowno wót was pśišli.
D wam	My se wam wutšobnje žekujomy. K wam pšecej raži pśižomy.
A was	Wóni su was tam wiželi. Smy dlužko na was cakali.
I z wami	Jo to bydlenje pód wami prozne?
L wó was	Na zgromažinje su wó was powědali.
N mej	Mej smej hyšći musałej klěb kupiś.
G naju	Wóna se naju njetrjeba sromaś. Wót naju njejo to zgónił.

D nama	Wšykne swójzbnje su nama gluku žycyli. Pšijěž k nama !
A naju	Wšuži su naju wutšobnje witali. Na naju njejsu myslili.
I z nama	Z nama njetrjebašo žinsa wjacor licyś.
L wó nama	Pši nama bužo se śi spódobaş.
N wej	Žo stej wej tak dłužko byłej?
G waju	To smy wšykno wót waju zgónili.
D wama	Togodla comy wama hyšći raz wódaś.
A waju	My comy waju na nježelu k sebje pšepšosyś.
I z wama	Něnt comy se z wama rozžognowaś.
L wó wama	Wó wama jo se tam wjele dobrego powědało.
N wón	Wón jo w šuli wjelgin pilny.
G jogo, p. + njogo	Som se jogo cora wopšašał. Žiśi su do njogo sněg chytali.
D jomu, p. + njomu	Sy jomu to južo groniła? K njomu som pšecej dowěru měł.
A jogo, p. + njogo*	My jogo južo dłužko znajomy. Wó njogo njejsu rozeli.
jen, p. + njen	Ja jen niži njewižim. Njeseń se na njen .
I z nim	W šuli som z nim gromaže sejžeła.
L wó njom	Wó njom som w šuli wjele nowego zgónił.
* <i>Dotyczy istot żywych.</i>	
N wóna	Wóna móžo wjelgin derje wariś.
G jeje, p. + njeje	Tam jeje njejsmy wiźeli. Te knigły som wót njeje dostał.
D jej, p. + njej	Daj jej to do ruki! Cogodla njocoś k njej hyś?
A ju, p. + nju	Kuždy żeń ju tam wižim. Njetrjebaš se wó nju starosciś.
I z njeju	Z njeju som sobotu wjele raz rejował.
L wó njej	W proznanach som pši njej był.
N wóno	To wóno z wěstosću hyšći njewě.
G jogo, p. + njogo	Ten pjas njejo se jogo bójał. Wón jo do njogo stšelił.
D jomu, p. + njomu	To jo se jomu spódobało. Akle cora jo k njomu pšijěł.
A jo, p. + njo	Som jo sobu domoj wzeł. Wóni njejsu na njo dócakali.
I z nim	Druge žiśi su rady z nim grajkali.
L wó njom	Wšykne su stawnje na njom wisali.
N wóni	Ceły cas su wóni balo kopali.
G jich, p. + nich	Žinsa som se jich pšašał. Njejsom nic wót nich dostał.
D jim, p. + nim	Smy se jim wužekowali. Nježelu snaž k nim pójędu.
A jich, p. + nich*	My se jich wjelgin cesćimy. Na nich njebužomy dlej cakaś.
je, p. + nje	Njejsćo je tam zmakali? Wóna njejo na nje słučała.
I z nimi	Wjacor smy se dłužko z nimi rozgrAnjali.
L wó nich	Pši nich njejsmy dłužko wutrali.
N wónej	Wónej stej se južo zasej žěliłej.
G jeju, p. + njeju	Pjas se jeju njebój. Som rowno wót njeju pšišel.
D jima, p. + nima	Maś jima cesto mjena. Cogodla njocoś k nima hyś?
A jeju, p. + njeju*	Ja jeju tam derje wižim. Dejm ja něnt pó njeju jěś?
jej, p. + njej	Nan jo jej tam położył. Sy se snaž na njej sednuł?
I z nima	Z nima smy pšecej zjadne byli.
L wó nima	Wó nima móžoś ceły roman pisaś.
* <i>Dotyczy istot żywych.</i>	

Glědajšo! • Uwaga!

Forma krótka zaimków osobowych **ja, ty** zawsze jest nieakcentowana, forma długa, akcentowana, występuje z przyimkiem. W odmianie zaimków trzeciej osoby formy na **n-** występują po przyimku (jak w języku polskim).

Zwucowanie • Ćwiczenie

Proszę wpisać w zaznaczonym miejscu podane na końcu wiersza zaimki we właściwym przypadku!

1. Žo sy ty	wižeła?	ja, wón, wóna, my, wóni
2. Ga pšížoš raz k(u)	?	ja, my
3. Jana jo cora pši	była.	ja, wón, wóna, my, wy
4. Daj	rucku!	ja, wón, wóna
5. Ten program jo se	spódobał.	ja, wón, wóna, my, wóni
6. Ja som	to južo raz gronił.	ty, wón, wóna, wy, wóni
7. Co ty wót(e)	coš?	ja, wón, wóna, my, wóni
8. Ten wobraz som za	mólował.	ty, wón, wóna, wy, wóni
9. W kinje jo wón pšed	sejžeł.	ja, ty wóna, my wy
10. Njocoš ty se	pšedstajiš?	wón, wóna, my, wóni
11. Luže su	w parku wiželi.	ty, wón, wóna, wy, wej
12. Wón jo	wjele wjasela nagótował.	ja, wón, wóna, my, wóni
13. Sy ty te knigły wót	dostała?	wón, wóna, wóni
14. Wón jo se	wutšobnje wužekował.	ja, ty, wón, wóna, my, wy, wóni
15. Na zgromažinje su wó	powědali.	ty, wón, wóna, my, wy, wóni
16. Kak ty wó	mysliš?	wón, wóna, my, wy, wóni
17. Sy ty	wšykno wótedała?	ja, wón, wóna, my, wóni
18. Njocoš	něco zaspiwaš?	ja, wón, wóna, my, wóni
19. Pójžoš z(e)	do žiwadła?	ja, wón, wóna, my, wóni
20. Ja	derje wižim.	ty, wón, wóna, wy, wóni
21. Lubujoš ty	?	ja, wón, wóna, my, wóni
22. Ja som dłužko na	cakała.	ty, wón, wóna, wy, wóni
23. To	njewěrim.	ty, wón, wóna, wy, wóni
24. Mógu	wó něco pšosys?	ty, wón, wóna, wy, wóni
25. My	wutšobnje gratulěrujemy.	ty, wón, wóna, wy, wóni
26. Možoš	raz pomoc?	ja, wón, wóna, my wóni
27. Pójž pšosym raz k(u)	!	ja, my

28. Znajoš ..... hyšći? ja, wón, wóna, my, wóni
 29. Ja som z ..... do šule chójził. ty, wón, wóna, wy, wóni
 30. Wóna jo ..... mjenjała. ja, ty, wón, wóna, my, wy, wóni

Modalne werby • Czasowniki modalne

Czasowniki kšěš – *chcieć*; móc – *móc*; musaś – *musieć*; dejaś – *mieć powinność / powinno się*; směš – *móc, mieć pozwolenie*; wuměš – *umieć*; měš – *mieć zaliczamy do czasowników modalnych*.

	kšěš	negacija	móc	negacija
ja	com/cu	njok	móžom/mógu	njamóžom/njamógu
ty	coš	njocoš	móžoš	njamóžoš
wón, -a, -o	co	njoco	móžo	njamóžo
my	comy	njocomy	móžomy	njamóžomy
wy	cošo	njocošo	móžošo	njamóžošo
wóni	kšě, coju	njekšě, njocoju	mógu	njamógu
mej	comej	njocomej	móžomej	njamóžomej
wej	cotej	njocotej	móžotej	njamóžotej
wónej	cotej	njocotej	móžotej	njamóžotej

Odmiana czasownika musaś przebiega według koniugacji **-y**, dejaś według koniugacji **-j**, směš, wuměš według koniugacji **-o**, měš według koniugacji **-a**. Zaprzeczenie měš używa zamiast zwykłego przedrostka **nje-** przedrostek **nja-**, więc: njamam, njamaš, njama, njamamy itd. W zdaniu czasownikom modalnym zawsze towarzyszy bezokolicznik czasownika niemodalnego.

Pśikłady • Przykłady

Kito co žinsa wótpođnja z bratšom do kina hyś. Anka njoco hyšći do póstole hyś. Móžoš ty mě raz pši źěle w gumnyšku pomagáš? Něnto ja njamóžom, ja musym hyšći na klawěrje zwucowaś. Žiśi njesměju hyšći kuriś a alkohol piś. Pši řednem wjedrje comy wótpođnja do gribow hyś. Cošo wy z nami do města na mark jěš? Ja njamóžom něnt wen pšiś, dejm hyšći blido wótrumowaś. Žiśi njemuse žinsa rano stawaś, wóni maju prozniny. Lizka njamóžo witše do šule hyś, wóna jo chóra. Nowakojc kšě lětosa do Italskeje na dowol jěš. Ten bom musymy wótrubaś, wón jo južo bejnje stary. Luže njejsu kšěli domoj hyś, tak derje jo se jim spódošlo. Mały Kito wumějo južo derje na klawěrje graś. Móžoš mě pšosym groniś, žo Kowalojc bydle? Jurko co nam pokazaś, kak derje wumějo južo z kólasom jěš. Móžoš mě hyšći raz wódaś? Ty maš pjerwej wobjed zjěś, nježli žoš na grajkanje!

Zwucowanje • Ćwiczenie

1. Ja ..... žinsa wjacor do žiwadła hyś. kšěš
2. .... wy mě pšosym raz pomoc? móc
3. Cogodla ..... ty nam něco zaspiwaś? njekšěš
4. Mały Hanzo ..... južo zeger sedymich do póstole hyś. njekšěš
5. Ja ..... kuždy žen to samske wugrono słyšaś. njekšěš
6. Žiśi ..... do wódy, dokulaž jo hyšći zymna. njekšěš
7. Fryco ..... ten tekst hyšći běžnje pšecytaś. njewuměš

8. .... ty nam něnt tu baseń pśednjasc?	móc
9. Jan ..... hyšći šulske nadawki gótowaś.	musaś
10. Lizka njejo ..... cora telewiziju glědaś.	směś
11. .... ty kuždy wjacor akle tak pózdze do póstole hyś?	směś
12. Wucabnik ..... wuknikam tak wjele nadawkow dawaś.	njesměś
13. Marko ..... derje na fidlach graś.	wuměś
14. Cogodla ..... Juro z ředownju na wulět jěś?	njamóc
15. Wy ..... w pśestawkach taki zogol gótowaś.	njedejaś
16. My ..... se nažejaś, až bužo njezelu ředne wjedro.	směś
17. Ty ..... pśecej pla suseda wótpisowaś.	njedejaś
18. Jan jo južo stary dosć, až ..... głažk piwa wupiś.	směś
19. Monika ..... hyšći sama z awtom jězdziś.	njesměś
20. My ..... wam pokazaś, kak se to gótujo.	móc
21. Cogodla ..... ty pśecej tak jěsno doma byś?	dejaś
22. My smy ..... wšykno hyšći raz wóspjetowaś.	musaś
23. Wy ..... hyšći domoj hyś, jolic se wam how spódoaba.	njemusaś
24. Anka ..... ze swójim pśijašelom do dowola jěś.	směś
25. .... wy nam něco řednego zaspiwaś?	móc
26. Pjakarje ..... kuždy žeń rano stawaś.	musaś
27. Ten list ..... ty teke witše napisas.	móc
28. My ..... tak dłužko cakaś.	njekśěś
29. Jan ..... nam pokazaś, kak derje ..... na pišćalce graś.	kśěś; wuměś
30. Wy ..... ned raz k Monice pśiś, wóna trjeba pomoc.	dejaś
32. Na taki šańki lod ..... stupaś, ten se łamjo.	njesměś

Łužyca a serbska rěc

Historiska Łužyca wobpśimjejo wjeliki teritorium wót pońdnjoweje periferije Barlinja do českeje granice a wót rěki Halštrowa do Kwise. Žinsajšna serbska Łužyca jo wó wjele mjeńša. Wóna wupśestrěwa se něži mjazy lužyskimi górami a Błotami. Wětšy žěl togo jo Górna Łužyca, zož teke wětšyna Serbow bydli. Wóni powědaju swóju górnoserbsku rěc. Na pódpólnoc wót Górneje Łužyce laży serbska góla, kotarejež serbski centrum jo Slěpe. Tam powědaju luže swój Slěpjański dialekt, kótaryž se wót górnoserbskeje rěcy tšocho rozeznawa. Wón wopśimjejo wjele elementow dolnoserbskeje rěcy. Weto wuknu tam žiśi w šuli górnoserbsku rěc. Politiski pśisluša ten žěl Łužyce k Sakskej. Na pódpólnoc wót Slěpjańskeje wósady laży šyroki pas krajiny, zož lěbda hyšći Serby bydli. Wót drugeje połojce 19. stolěša jo se tam brunicowa industrija zasedliła a serbsku rěc wutłocyła. Něgajšnych serbskich wobydlarjow jo wóna na nimskich pśeměniła. Na pódpólnoc měšta Chóšebuza laży žinsajšna serbska Dolna Łužyca. Wóna słuša politiski k Bramborskej. Na pódzajtšu twórze jsy Móst, Janšojce a Drjejece blisko pólskeje granice a na

pódwjacorje Bórkowy w Błotach serbskorěcnu granicu. W tom regionje powědaju luže hyšći tu rěc, kótaraž jo w našej wucbnicy pśedstajona. Lěcrownož jo žinsajšna serbska Łužyca poměrnje mały teritorium, jo rěc how bydlecych luži wjelgin wšakoraka. W Górnej Łužycy jo jasny rozdźěl mjazy katolskimi a ewangelskimi Serbami. Hyšći w 19. stolěšu su tam rozdźělnej gramatice a pšawopisa nałożowali. Ten problem žinsa wěcej njewobstoj. Pisna a z tym šulska serbsčina jo tam jednotna. W srjeźnej Łužycy wokoło Slěpego su konkretne rozdźěle ku górnoserbskej rěcy. Slěpjańska serbsčina pak njejo se na pisnu rěc wuwiła. Ze zajžonosći znajomy jano mały pisnych znankow tego dialekta.

Dolnoserbska pisna a z tym literarna rěc jo se z dialekta wuwiła, kótaryž jo se něga we jsach wokoło Chóšebuza powědał. W šulach jo ta rěc zakład šulskeje wucby. Tam, žož jo wóna hyšći žywa, njejo wóna jednotna. Tak njewugrAnjaju luže wokoło Janšojc a Mósta žedno **ł**, ale wšykne **ł** a **l** su jadnake. Rozdźěle su teke w wugrAnjanju zuka **ó**, na což jo se južo pokazało. Serbska rěc jo pšez stolěša stajała pód mócnym wliwom nimskeje rěcy. Žiši njejsu žednu móžnosć měli, swóju maminu rěc w šuli wuknuš. Teke fararje a ceptarje, w starych casach jadnučka serbska inteligenca, su w swójej rěcy byli awtodidakty. Nimsku rěc su wóni pó gramatice lěpjej znali ako serbsku. Togodla su wóni we wšakem nimsku gramatiku na serbsku rěc nałożowali. Nimska rěc njeznajo, na pśikład, pla werbow perfektiwny a imperfektiwny aspekt. Togodla njejo se to teke w serbsčinje nałożowało, ale jedno z drugim měšało. Nimska rěc nałożujo cesto pasiwne formy. To jo se teke do serbsčiny zawjadło z wužywanim werba „wordowaš“, póchadajucego wót nimskego „werden“. Z tym jo wšedna serbska rěc žěl swójogo słowjańskego charaktera zgubiła. Dokulaž luže njejsu rěc w šuli wuknuli, jo jim teke twórnjenje nowych słowow za nowe objekty wšednego dnja šěžke było. Cesto su togodla nimske pómjenjenja tych wěcow pšewzeli, což jo rěc kazyło a k wusměšowanju Serbow wjadło. Z tym su se wóni culi mjenjejgódne a njejsu swóju maminu rěc w zjawnosći wužywali ale lubjej nimski powědali. Žiši su to tak rozměli, až jo serbska rěc mjenjejgódna a su zachopili ze starjejšymi nimski powědaš a jim teke nimske wótegroniš. Na taku wašnju jo germanizacija serbskeje ludnosći malsnje póstupowała a serbski teritorij se pómjeňował.

Žinsa jo serbska rěc powšyknje pšipóznata ako regionalna rěc a dwojorěcnosć we Łužycy jedna z jeje wósebnosćow. Žiši mógu w šulach serbsku rěc wuknuš, což wjele wužywaju. Lěc budu pak wóni ako dorosćone serbski powědaš a swóju nawuknjonu rěc swójim žiśam dalej dawaš, njejo hyšći wěste. Škóda by było, gaby se ta rěc napšecej zgubiła. Pšeto dolnoserbska rěc słuša k tym słowjańskim rěcam, kótarež maju wjelgin měki zuk a nejlubosnej zněju.

Rozgrono • Rozmowa

Fryco: Žo sćo tenraz z wuknikami wašeje šule we Łužycy byli?

Ania: W Górnej a w Dolnej Łužycy, w Budyšinje a Chóšebuzu.

Fryco: Co jo ší tam nejwěcej nadpadnuło? Kak tam luže powědaju?

Ania: Wětšyna luži powěda nimski, smy pak teke luži zmakali, kótarež su serbski powědali.

Fryco: Sy to něco rozměła?

Ania: Na zachopjeńku mały, ale pótom žeń wóte dnja wěcej a wěcej.

Fryco: Tak sy górnoserbsku a dolnoserbsku rěc słyšała. Sy rozdźěle wusłyšała?

Ania: Jo, górnoserbska rěc jo twardša ako dolnoserbska, kótaraž jo wěcej našej pólskej podobna.

Górnoserbska ma tam **h**, žož matej dolnoserbska a naša **g**. Górnoserby gronje hora a

Dolnoserby góra. Ale jedna ako druga njama našej zuka *q* a *ę* a dolnoserbske *ó* njejo samske ako našo pólske *ó*. Ja som słyšała, až někotare luže gronje, až eksistěrujo hyšći tśeša serbska rěc w wokolinje Slěpego.

Fryco: Ně, to jo skerjej dialekt, kótaryž laży mjazy górnoserbskeju a dolnoserbskeju rěcu. W šuli wuknu žiši tam górnoserbsku rěc. Wokolina Slěpego słyša politiski k Sakskej, žož górnoserbsčina dominěrujo. Ale jich ewangelska cerkwja jo wót lěta 2005 žěl bramborskeje ewangelskeje cerkwje. Górnoserbska rěc jo južo lěpjej wuwita ako dolnoserbska. Wóna ma teke wó wjele lěpjej wuwitu literaturu. Ale předne šišćane serbske knigły su byli dolnoserbske. Dolnoserby su w Pšuskej stawnje pód mócnějším politiskim šišćom stojali ako Górnoserby w tšochu wěcej liberalnej Sakskej. Tam jo samo jaden wót tych princow serbsku rěc wuknuł. Serbska rěc jo pśez stalěša stojala pód mócnym šišćom nimskeje rěcy. W šulach su žiši jano nimsku rěc wuknuli. Teke w sakskej Górnej Łužycy jo serbsčina jano za nabóžninu dowolona była tak daloko, až su žiši a pózdžejše dorosćone nawuknuli bibliju a teksty kjarližow serbski cytaš. W Budyšynje a teke w Chóšebuzu su w 19. stolěšu na gymnazijoma kupki měli, w kótarychž su se serbske wukniki zwenka šulskego casa we swójej maminej rěcy wudospoňili. To pak jo było z wjelikimi šěžkosćami zwězane. Wót boka stata njejo za to žedna pódpěra była. Pódobnje jo to na uniwersitach bylo. We Wittenbergu a teke w Lipsku su sebje serbske studenty teologije swójo prjatkarske towaristwo założyli, aby mókali prjatkowanje w maminej rěcy zwucowaš. Teke serbske fararje njesu za swójo žěło žednu pódpěru zboka cerkwje měli. Skerjej jo cerkwja jim šěžkosći gótowała a to samo hyšći pó druhej swětowej wójnje.

Ania: Žo mógu žiši a dorosćone luže žinsa serbsku rěc wuknuš? Su žinsa za to někake šule?

Fryco: W celej dwojorěcnej Łužycy jo to w zakładnych šulach móžno, ale to njejo obligatoriske. W Budyšynje a Chóšebuzu stej serbskej gymnaziuma. W Lipsku wobstoj južo wjele lět na uniwersiše Institut za sorabistiku. Tam mógu młode luže serbsku rěc, literaturu a historiju studěrowaš. Taku góžbnosć wužywaju teke studenty z drugich krajow, teke z Pólskeje.

W Bramborskej, do kótarejež Dolna Łužyca słyša, njejo na žednej z tšich uniwersitow studium serbsčiny móžny. Teke druge nimske uniwersity, na kótarychž jo institut slawistiki, njamaju serbsku rěc w swójach programach.

Ania: To jo škóda, ale my bužomy tu rědnu rěc dalej wuknuš a Serbow z tym pódpěrowaš. How musymy ako Słowjany nejmnějšemu słowjańskemu ludoju pomagaš.

10. Žaseta lekcija • Lekcija dziesiąta

Posesivne pronomeny • Zaimki dzierżawcze

maskulinum	femininum	neutrum	plural	dual
ceji? <i>czyj?</i>	ceja? <i>czyja?</i>	ceje? <i>czyje?</i>	ceje? <i>czyje?</i>	cejej? <i>czyje dwa, dwie, dwoje?</i>
mój,	mója,	mójo;	móje;	mójej
twój,	twója,	twójo;	twóje;	twójej
naš,	naša,	našo;	naše;	našej
waš,	waša,	wašo;	waše;	wašej
jogo,	jeje,	jogo;	jich;	jeju

Deklinacija • Odmiana

Singular

N	mój	mója	mójo	naš	naša	našo
G	mójogo	mójeje	mójogo	našogo	našeje	našogo
D	mójomu	mójej	mójomu	našomu	našej	našomu
A	mój	móju	mójo	naš	našu	našo
ž	mójogo			našogo		
I z	mójim	mójeju	mójim	našym	našeju	našym
L wó	mójom	mójej	mójom	našom	našej	našom

Plural

N	móje	naše	mójej	našej
G	mójich	našych	mójeju	našeju
D	mójim	našym	mójima	našyma
A	móje	naše	mójej	našej
ž	mójich	našych	mójeju	našeju
I z	mójimi	našymi	mójima	našyma
L wó	mójich	našych	mójima	našyma

Dual

Odmiana zaimków **twój, waš . . .** przebiega według wzorów **mój, naš**. Dotyczy to również zaimków dzierżawczych zwrotnych. Te ostatnie nie posiadają formy mianownika. Zaimki dzierżawcze trzeciej osoby **jogo, jeje, jich, jeju** są, jak w języku polskim, nieodmienne.

Pśikłady • Przykłady

Ceji jo ten pjas? To jo mój pjas.
 Ceja jo ta wucbnica? Ta wucbnica jo mója.
 Ceje jo to kólaso? To jo twójo kólaso.
 Ceje su te knigły? To su waše knigły.
 Cejej stej tej rukajcy? To stej mójej rukajcy.
 Mój nan jo na źele. To jo mója sotša. Tam stoj mójo kólaso. Žo su móje wucbnice.
 To stej mójej starzejšej. To jo wobraz twójogo bratša. Žinsa pójzomy do twójeje šule. Barwa twójogo awta jo rědna. Som do twójich šulskich zešywkwow póglědnuł. Cora wjacor som z twójeju sotšu rejował. W radiju su našomu nanoju gratulěrowali. Našej mamje jo se twójo spiwanje spódobało. Našomu gólešoju se zasej derje žo. Našym woknam felujo barwa. Som našyma krowoma piše dał. Tam wižimy waš dom a wašogo nana. Wašu mamu znajom wjelgin derje. Pijomy na wašo dłujske žywjenje. Wjaselišo se južo na waše prozniny? Som wašeju gólcowu w

kinje wižeł. Sy z mójim naraženim wobjadny? Sy južo z mójeju sotšu powědał? Z mójim kólasom se derje jěžo. To jo pód mójimi knižkami lažało. Pód mójima nogoma jo same błoto. Smy wó twójom nanje powědali. Šota pišo w lisće wó twójeje mamje. Casnik laży na twójom bliže. W twójich zešywkach jo wjeliki njeporuč. Wó twójima řednyma kónjoma su dłužko powědali. How jo jogo syn a tam jo jogo žowka. Jogo kólaso stoj w kólni. To su zawěsće jogo crjeje. Wucabnik jo cora z jeje mamu a jeje nanom powědał. Jeje włose su swětle. Za tyžeń jo jeje narodny žeń. Smy ceły wjacor z jeje psijšelkami rejowali. Jich spiwanje jo se wšym spódołało. Sy wó jich njełuce słyšał? Te zwěrjeta su jich nejlěpše psijašele. Njejo to jich nowy wucabnik? Jogo pismo derje znaju. Jeje wugbaša w šuli su se półěpšyli. Smy cora w jogo nowem bydlenju byli. Chto jo jogo piwo wupił? K jogo narodnemu dnju comy jomu gratulowaš. Co jo se z jogo awtom stało? Z jeju bratšom som w dowolu był. Smy do jeje špy pógłědnuli, ale wóna jo spała. Wóni su pilnje wuknuli a togodla su se jich znamki półěpšyli. Z jogo mamu som do šule chójžił. Z jeje nanom jo Mato powoňanje wuknuł.

Zwucowanje • Ćwiczenie

jogo lub njogo; jeje lub njeje; jich lub nich; jeju lub njeju; ju lub nju?

1. Cora som wót ..... postrowy z dowola dostał.
2. Žinsa som wót ..... sotšy list dostał.
3. Musym hyšći na ..... bratša pócaakaš.
4. Do ..... nowego bydlenja njejsom hyšći pšepšosony był.
5. Smy kšěli pó ..... na dwórnišćo jěš.
6. Pójzomy něnt do žisownje pó ..... mału žowku.
7. Wó ..... drastwu njetrjebaš se wěcej staraš.
8. Mama jo se cełe žywjenje wó ..... starała.
9. Nan jo se wjele lět wó ..... derjeměše starał.
10. Smy ..... cora na ..... coňnje wiželi.
11. Som bžez ..... do muzeuma wogłědał.
12. .... dla smy naš šěg skomužili.
13. Zložej jo se z namócu do ..... bydlenja zadobył.
14. Sy to wót ..... zgónił abo wót ..... bratša?
15. Z ..... bydlenja jo se mócnje kuriło.
16. Wót ..... som pópšawem wěcej wócakował.
17. Jan jo se pla ..... zagronił.
18. Smy se pšecej na ..... dobre słowo spuščali.
19. Na ..... njamóžoš se spuščić.
20. Wokoło ..... jo pšecej ředownja žiši.
21. Wokoło ..... nowego awta su se gólcy zgromažili.
22. Slězy ..... njamóžoš dłužko wutraš.
23. Njedaloko ..... bydlenja jo se wjelika njełuka stała.

24. Smy w kinje pódlá ..... seǰželi.
25. Na zgromaǰinje som za ..... głosowała.
26. Zwenka ..... dwóra jo pšecej nejlěpšy pórěd.
27. Smy ceły cas w ..... špě seǰželi a se wulicowali.
28. Smy až do nocy pla ..... swěšili.
29. Som se na ..... narodny žeń dopomnjeła.
30. Za ..... domom jo wjelike pólo.

Refleksiwny posesiwny pronomen „swój” •

Zaimek dzierzawczy zwrotny „swój”

Odmiana zaimka dzierzawczego zwrotnego przebiega według wzoru I. osoby zaimka dzierzawczego (mój, moja, ... str. 84) z zastrzeżeniem, że nie posiada mianownika.

Příklady • Przykłady

Kito njejo hyšći swóje domacne nadawki gótrował. Anka caka tam na swóju mamu. Mama glěda ceły cas za swójimi źišimi. Jan swójogo bratša dłuǰko wižeł njejo. Marko swěši źinsa swój narodny žeń. Anka pyta swójogo bratša. Wjaselim se, až sy swójo źěło wuspěšnje skóncył. Witše pójězom za swójima staršejšy do města.

Zwucowanje • Ćwiczenie

1. Wuknik njejo ..... domacne nadawki gótował.
2. Żowćo caka tam na ..... mamu.
3. Marko swěši źinsa ..... narodny žeń.
4. Njejsom ze ..... źěłom nikomu kšiwdu nacyniła.
5. Gerat gratulujó ..... bratšoju k narodnemu dnju..
6. Mały Marko jo gjarǰy na ..... nana.
7. Lubujucy wobglědujo objekt ..... rozpalenja pšez rožowu brylu.
8. W tom domje jo Goethe w casu ..... drogowanja bydlił.
9. Krabat jo sebje wšu wědu ..... mejstarja pšiswóǰł.
10. Staršejšej stej se wjaseliłej, až stej ..... gólca pó dłuǰkem casu zasej wižełej.
11. Mato jo ..... pšijašeloju z wulěta rědnu kortu póślał.
12. Krabat jo se spokojnje k ..... knězoju wrošił.
13. Maś jo se młynika wopšašała, lěc móžo ..... syna dostaś.
14. Wikował jo w kjarcmje ..... starych towarisow zmałał.
15. Młynik jo wó přědnem statku ..... něgajšnego wuknika słyšał.
16. Krabat jo wuknuł z guslowańskich kniǰow, kótarež jo ..... mejstarjeju wzelał.

17. Pólске góspodarje wulicuju ..... pšijašlam wó wuwišu ..... města.

18. Redakcija rozgłosa žyicy wšyknym ..... pšisłucharjam strowe nowe lěto.

Konjunktiv • Tryb przypuszczający

Tryb przypuszczający jest formą złożoną składającą się z partykuły **by** oraz imiestowu czasu przeszłego na **-ł**. Najczęściej jest też potrzebne użycie zaimka osobowego dla ścisłego określenia osoby.

		kšěš	cakaš	pšijěš
ja	by	kšěł, kšěła	cakał, cakała	pšijěł, pšijěła
ty	by	kšěł, kšěła	cakał, cakała	pšijěł, pšijěła
wón,-a,-o	by	kšěł, kšěła, kšěło	cakał, cakała, cakało	pšijěł, pšijěła, pšijěło
my	by	kšěli	cakali	pšijěli
wy	by	kšěli	cakali	pšijěli
wóni	by	kšěli	cakali	pšijěli
mej	by	kšětej	cakałej	pšijětej
wej	by	kšětej	cakałej	pšijětej
wónej	by	kšětej	cakałej	pšijětej

Negacja • Zaprzeczenie

Zgłoska **nje-** zawsze stoi przed zgłoską **by** a jest z nią związana w postaci **njeby**.

Pšikłady • Przykłady

To ja **njeby** wěrił. To wóni **njeby** kšěli gótowaš. Žiši **njeby** to za taki krotki cas nawuknuli. Žowći **njeby** kšělej z nami hyš. To **njeby** ty jomu směł groniš. Wón tam žednje **njeby** pógłědnuł.

Zwucowanie • Ćwiczenie

Zmienić orzeczenie na tryb przypuszczający!

1. Wukniki žewjetego lětnika *kšě* do wukraja ješ.
2. *Coš* ty ze mnu do kina hyš?
3. Tu wustajeńcu *musymy* se woglědaš.
4. Wujko *wjaseli se*, gaž k njomu pšijěžomy.
5. Ja pšemyślujom, lěc *njedejm* doma wostaš.
6. Ja se myslim, až *móžošo* nam to groniš.
7. *Móžoš* mě raz pomoc?
8. *Njejo* to tak lěpjej?
9. Pópšawem *dejm* hyšći šulske nadawki gótowaš.
10. Naša Anka ten tekst malsnje *nawuknjo*.
11. Wopšašaj se nana, lěc *móžoš* z nami jěš!
12. Mój bratš tak dłuško *njecaka*, wón ned zasej domoj žo.
13. Myslim se, až *móžoš* nam to groniš.
14. Ja *naražijom*, až nam Jan to hyšći raz pšecyta.
15. Z tym *smy* wjelgin spokojom.
16. Tak *móžomy* to teke gótowaš.
17. Z tym planom *smy* wšykne wobjadne.
18. Ten nadawk rad *pšewzejom*.
19. Kak *coš* jim to wujasniš?

20. *Njocoš* z nami do města jěš?
21. *Njamóžoš* nam na kóncu něčo na klawěrje zagraš?
22. Wón *skóńcyjo* to žěto wěsće za gožinu.
23. Wujko a šota *psijěžotej* nježelu rad k nam.

Serbska muzika

Až do zachopjenja 19. stolěša su Serby jano ludowu a cerkwinu muziku znali. Kjarliže su trjebali za spiwanje na nježelskich namšach a za druge nabóžninske jadnanja, ludowe spiwy su spiwali na psězach a wšyknych towarišnych zmakeanjach. Wšykne spiwy su znali z głowy. Teksty kjarližow su musali južo ako žiši wuknuš a ludowe spiwy su žowća na psězach pód nawjedowanim kantorki nawuknuli. W 19. stolěšu su Jan Arnošt Smolef, Adolf Černý, Arnošt Muka a Ludvík Kuba pši drogowanjach pó cełej Łužycy wjeliku licbu ludowych spiwow zezběrali. Z toho jo mjazy drugim nastala zběrka 331 gónoserbskich a 200 dolnoserbskich ludowych spiwow, kótaruž jo Smolef ako tłuste knihły wudał. Pózdžej su dalšne mjeńše zběrki nastali. Pó libje wobydlarjow slušaju Serby k tym europskim ludam, kótarež maju nejbogatyšy póklad ludowych spiwow. Hyšći žinsa póceraju komponisty rad z toho wobšyrneho žrědła.

Prědnu serbsku wumělsku muziku jo w 19. stolěšu gónoserbski ceptař a kantor Korla Awgust Kocor stwórił. Na teksty Handrija Zejlera su někotare swětne oratorije nastali, kótarychž melodije su až do žinsajšnego we Łužycy žywe a se spiwaju ako ludowe spiwy. Kocor jo teke wšaku instrumentalnu muziku komponěrował. Naslědnik Kocora jo był Bjarnat Krawc. Wón jo se wjelgin wó chorowe spiwanje starał, jo wjele ludowych spiwow wobžětał, wšake swójske kompozicije na teksty serbskich basnikarjow stwórił a někotare serbske spiwniki za chorowe a solowe spiwanje wudał. Za cas Krawca su teke dalšne serbske komponisty statkowali a póklad serbskeje muziki wobogašowali.

Intensiwnje wuwisě serbskeje muziki wšakich žanrow jo se zachopiło pó druhej swětowej wójnje. Młode komponisty su chopili nowu originalnu serbsku muziku twóriš a su ju w koncertach šyrokej zjawnosći pšedstajowali. Wósebne zaslužby za šyrjenje serbskeje muziki ma Serbski ludowy ansambel, kótaryž jo se w lěše 1952 załožił. Pó wójnje wutwórjony serbski rozgłos jo twórby serbskich komponistow wót klasiki až k rejowańskej a šlagrowej muzice popularizěrował.

W archiwje serbskego rozgłosa w Budyšinje a Chóšebuzu chowa se žinsa wěcej ako 5000 titelow wšakorakeje serbskeje muziki. Teke nimske komponisty su zachopili se za serbsku muziku zajmowaš a su bejmu licbu dobrych kompozicijow stwóriš. Mjaz tym jo se wjele zukowych platów, kasetow a CD wudała, kótarež móžo sebje kuždy kupiš.

Serbske chorowe spiwanje jo měło swój přědny wjerašk z wjelikim koncertom w lěše 1847, kótaryž stej Zejler a Kocor w Budyšinje z pomocu wejsnych spiwarjow organizěrowalej. Z toho jo se wuwisě šyroce chorowe gibanje, kótarež jo se samo za cas zakaza wšogo serbskego pó lěše 1937 w cerkwjach dalej wjadło. Pó wójnje jo nastala tradicija serbskich nazymskich koncertow, na kótarychž mógu chory, solisty a teke rejowańske kupki pšislucharjam a pšiglědarjam we jsach swóje wugbaša pokazaš.

W 90tych lětach jo se w Chóšebuzu zachopił řěd rozgłosowych koncertow serbskeje muziki, w kótarychž mógu wósebne młode instrumentalisty a spiwarje swóje wugbaša pokazaš. Twórby serbskich komponistow a docelego serbska muzika graju se něnto w koncertach pó cełej Nimskej a za jeje granicami. Serbska muzika pokazujo z tym cełemu swětoju kulturne a duchne zamóžnosći małego słowjańskego luda we Łužycy.

Rozgrono • Rozmowa

Ania: Njedawno som była na ewangelskej serbskej namšy w Dešnj. Tam jo farań serbski prjatkował a namšarje su serbske kjarliže spiwali. To jo było wjelgin rědnje: lubosna serbska rěc a gnujuce spiwanje.

Fryco: Serby su pśecej južo raži spiwali, wóni maju wjelgin wjele ludowych spiwow a rědnu muziku. Wósebnje na zgromadnych pśězach su žowća pód nawjedowanim kantorki spiwali a pśi tom teksty wuknuli. Pśěze su wěšće teke byli wažne žrědła nowych ludowych spiwow. W přédnej połojcy 19. stolěša jo nastala wjelika zběrka serbskich ludowych spiwow, kótaruž jo Jan Arnošt Smoler wudał.

Ania: Tu zběrku jo samo naš Adam Mickiewicz w Parisu w swójej bibliotece měł.

Fryco: Pó Smolerje su hyšći dalšne ludowdniki radnu licbu serbskich ludowych spiwow zgromažili.

Ania: Z tym słušaju Serby k tym ludam, kótarež maju najbogatšy pókład ludowych spiwow!

Fyco: Wšake serbske, ale teke nimske komponisty su wjeliku licbu tych spiwow wobžěłali a je na taku wašnju šyrokej zjawnosći spśistupnili. Serbske chory maju wjele takich spiwow w swójjich programach, z kótarymiž wóni na wšakich swěženjach wustupuju.

Ania: Sy rowno serbskich komponistow naspomnjeł. Kótare su znate a co su wóni stwóрили?

Fryco: Přédny wuznamny, hyšći žinsa woblubowany komponist jo był w 19. stolěsu Korla Awgust Kocor. Wón jo pódla instrumentalneje muziki wósebnje swětne oratorije stwóрил, wót kótarychž jo oratorium „Nalěše” nejwěcej znaty. Teksty k tomu su wót Handrija Zejlera. Wšake jogo spiwu su mjazy Serbami znate kaž ludowe spiwu. Jogo nasldnik jo był Bjarnat Krawc. Wón jo se wjele wó serbske chorowe spiwanje starał a za to wobšyrne žěła stwóрил. Teke někotare zběrki solowych spiwanjow jo wón wudał.

Ania: Kocor a Krawc njejstej zawěšće jadnučkej serbskej komponista byłej?

Fryco: To se rozmějo, teke wót drugih, kótarež su zwětšego ako ceptarje za muziku žěłali a wejsne chory nawjedowali, znajomy dobre kompozicije. Pó drugej swětowej wójnje jo serbska muzika rozkwitła kaž žednje pśed tym. To zwisujo z tym, až su nowe móžnosći popularizěrowanja nastali. Ta jedna jo Serbski ludowy ansambel, kótaryž jo za swóje koncerty material trjebał. Wažnu rolu jo teke grał a dalej grajo serbski rozgłos, kótaryž kuždy žen za swóje wusćełanja muziku trjeba. Tak jo nastala serbska šlagrowa muzika, za kótaruž su wšake zajmowane luže teksty pisali.

Ania: Ja som w „Lodce” wižeła, až móžo sebje žinsa kuždy CD abo kasety ze serbskeju muziku kupiš a doma słuchaš. A som teke zwěsćiła, až stej serbska muzika a serbske spiwanje na zgromažinach a schadowanjach waždy žěl serbskego towarišnostnego žywjenja. Tomu se rada pšizamknjom.

11. Jadenasta lekcija • *Lekcja jedenasta*

Zakładne licby • *Liczebniki główne*

Wjele? / Kak wjele? - Ile?

0 – nula							
1 – jaden dub				1 – jedna wójca		1 – jedno wokno	
2 – dwa duba				2 – dvě wójcy		2 – dvě woknje	
3 – tři duby	3 – tšo	gólcy		3 – tři wójce		3 – tři wokna	
4 – styri duby	4 – styrjo	gólcy		4 – styri wójce		4 – styri wokna	
5 – pěš dubow	5 – pěšo	gólcy		5 – pěš wójcow		5 – pěš woknow	
6 – šesć dubow	6 – šesćo	gólcy		6 – šesć wójcow		6 – šesć woknow	
7 – sedym dubow	7 – sedymjo	gólcy		7 – sedym wójcow		7 – sedym woknow	
8 – wósym dubow	8 – wósymjo	gólcy		8 – wósym wójcow		8 – wósym woknow	
9 – žewješ dubow	9 – žewješo	gólcy		9 – žewješ wójcow		9 – žewješ woknow	
10 – žaseš dubow	10 – žasešo	gólcy		10 – žaseš wójcow		10 – žaseš woknow	

rzeczowniki występujące wyłącznie w liczbie mnogiej:

1 – jadne nożyce
2 – dwoje nożyce
3 – tšoje nożyce
4 – stwóre nożyce

11 – jadasćo	21 – jadenadwažasća	40 – styržasća
12 – dwanasćo	22 – dwaadwažasća	50 – pěšzaset
13 – tšinasćo	23 – tšiadwažasća	60 – šesćzaset
14 – styrnasćo	24 – styriadwažasća	70 – sedymzaset
15 – pěšnasćo	25 – pěšadwažasća	80 – wósymzaset
16 – šesnasćo	26 – šesćadwažasća	90 – žewješzaset
17 – sedymnasćo	27 – sedymadwažasća	100 – sto (hundert)
18 – wósymnasćo	28 – wósymadwažasća	101 – sto (hundert) a jaden
19 – žewješnasćo	29 – žewješadwažasća	102 – sto (hundert) a dwa
20 – dwažasća	30 – tšizžasća	103 – sto (hundert) a tři

200 – dvěščě	(dwa hundert)	1000 – tysac, towzynt	
300 – tšista	(tši hundert)	2000 – dwa tysaca	(dwa towzynt)
400 – styrista	(styri hundert)	3000 – tři tysac	(tši towzynt)
500 – pěšstow	(pěš hundert)	4000 – styri tysac	(styri towzynt)
600 – šesćstow	(šesć hundert)	5000 – pěš tysac	(pěš towzynt)
700 – sedymstow	(sedym hundert)	10000 – žaseš tysac	(žaseš towzynt)
800 – wósymstow	(wósym hundert)	20000 – dwažasća tysac	(dwažasća towzynt)
900 – žewješstow	(žewješ hundert)	100000 – sto tysac	(hundert towzynt)

Deklinacija • Odmiana

	Sg. m	Sg. f	Sg. n	Plt.	Du. m	Du. f/n	Plt.
N	jaden	jadna	jadno	jadne	dwa	dwě	dwoje
G	jadnogo	jadneje	jadnogo	jadnych	dweju	dweju	dwojich
D	jadnomu	jadnej	jadnomu	jadnym	dwěma	dwěma	dwojim
A	jaden	jadnu	jadno	jadne	dwa	dwě	dwoje
ž	jadnogo*			jadnych*	dweju*		dwojich*
I	z jadnym	jadneju	jadnym	jadnymi	dwěma	dwěma	dwojimi
L	wó jadnom	jadnej	jadnom	jadnych	dwěma	dwěma	dwojich

	m/f/n		m - istoty žywe		
N	tši	styri	tšo	st	yrjo
G	tšich	styrich	tšoch		styrjoch
D	tšim	styrim	tšom		styrjom
A	tši	styri	tšoch		styrjoch
I	z tšimi	ze styrimi	z tšomi	ze	styrjomi
L	wó tšich	wó styrich	wó tšoch	wó	styrjoch

Glědajšo! • Uwaga!

Od liczby 5 w górę należy stosować dopełniacz liczby mnogiej. Odnośnie liczb rocznych od 1100 do 1999 stosowana jest forma: jadasćostow, ..., źewjeńśasćostow źewjeś a źewjeśźasćet

Zwucowanje • Ćwiczenie

- Šulcojc maju 4 žiši: 1 gólca a 3 źowća.
- W gumnyšku mamy 4 wišniny, 3 kšušcyny, 2 slěwcynje a 8 jabłucynow.
- W Nimskej mamy 16 zwězkowych krajow.
- Bramborska ma 4 wjelike města: Potsdam, Chóšebuz, Brandenburg a Frankgfurt.
- Dolnoserbski gymnazium ma wušej 600 wuknikow.
- Mjasec měrc (pózymski, nalětnik) ma pšecej 31 dnjow.
- Normalne lěta maju 365 dnjow, pšestupne lěta 366 dnjow.
- Kuždy lěto ma 12 mjasecow, to jo 52 tyženjow.
- Kuždy tyžeń ma 7 dnjow, to su ponjezele, wałtora, srjoda, stwórtk, pětka, sobota, nježela.
- Balokopańske mustwo ma pšecej 11 grajarjow, 1 wrotarja a 10 pólnych grajarjow.
- Wót Chóšebuza do Barlinja jo wokoło 120 kilometerow.
- Bramborske serbske radijo wusćela na frekwency 93,4 MHz.
- W Smolerowej zběrce jo 331 gónoserbskich a 200 dolnoserbskich ludowych spiwow.
- Žyłow ma wěcej ako 1000 wobydlarjow.
- Lěto žělomy na 4 lětne case, to su nalěto, lěše, nazyma a zyma.
- Mjazy jatšami a swětkami laży pšecej 7 tyženjow.
- Bur jo z 2 kónjoma na pólo jěl.

18. Wón ma w groži 7 krowow a 1 młodego byka.
19. Naš sused ma kužde lěto wokoło 20 kackow.
20. Naš drugi sused ma 1 psa a 4 kócki.
21. W bramborskem krajnem sejmje su 4 partaje (strony).
22. Naša bydleńska špa ma 2 žurja a 3 wokna.
23. Druga swětowa wójna jo se w lěse 1939 zachopiła a 1945 skónčila.
24. Handrij Zejler jo se w lěse 1804 naroził a 1872 zemrěl.
25. Mato Kósyk jo se w lěse 1853 we Wjerbnje naroził a 1940 w Americe zemrěl.
26. Serbska narodna organizacija Domowina jo se w lěse 1912 we Wórjejcach założyła.
27. Jan Arnošt Smoler jo wót 1836 do 1840 a wót 1841 do 1845 we Wrocławju studěrował.
28. Pó 25 lětach manželstwa swěši se slobrana a pó 50 lětach złošana swajžba.
29. W maju lěta 1945 jo se Domowina pó wójnje znova założyła.
30. W starstwje 65 lět dostawaju w Nimskej muske normalnu rentu.
31. W starstwje 18 lět su młode luže poňolětne.
32. Serby su pšed něži 1500 lětami do Łužyce pšišěgnuli.
33. Serbski komponist Bjarnat Krawc jo w lěse 1948 w starstwje 87 lět zemrěl.
34. Arnošt Muka jo wót 1854 do 1932 žywy był.
35. W lěse 1492 jo Christoph Kolumbus Ameriku wuslěžił.
36. W lěse 1952 jo se w Chóšebuzu Serbska wuša šula założyła.
37. Na zachopjenku su na njej 4 ceptarje a 2 ceptańce wucyli.
38. Wót lěta 1947 do 1953 su serbske studenty we Wrocławju studěrowali.
39. W lěse 1517 jo Martin Luther z wózjawjenim swóych 95 tezew reformaciju zawjadł.
40. Wót lěta 1991 wudawaju se we Wařawje “Zeszyty Łużyckie”.

Wjelich jo? Wjele jo na casu? - Która godzina?

W jězyku dolnołužyckim w odróžnieniu od polskiego do okrešlenia czasu służą liczebniki główne.

Odpowiednik polskiego (jest) godzina ...” - zegar ... + liczebnik w dopełniaczu

zeger jadanogo		wokoło jadanogo
zeger dweju	zeger dweju a žaseś minutow	wokoło dweju
zeger tšich	zeger tšich a styri minuty	wokoło tšich
zeger styrich	zeger styrich a pšnasćo minutow	wokoło styrich
zeger pšich		
zeger šesćich		
zeger sedymich		
zeger wósymich		
zeger žewješich		
zeger žasešich		
zeger jadnasćich		
zeger dwanasćich		

Wymienione stare formy określenia czasu w języku potocznym są ograniczone od pierwszej do dwunastej godziny. Na oficjalne określenie czasu obecnie stosowana jest nowa (międzynarodowa) forma, przy czym liczy się od 0 do 24.

jadna gožina dwanasćo (minutow)	pěš gožin tšizasća (minutow);
dwě gožinje styri minuty	žaseš gožin pěšastyržasća
tši gožiny dwažasća (minutow);	pěšnasćo gožin pěšnasćo;

Odpowiednik polskiego “wpół do ...” - “napoľ + liczebnik w dopełniaczu”

napoľ jadnogo, napoľ dweju, napoľ tšich, napoľ šesćich, *itd.*

Odpowiednik polskiego “kwadrans po ...” - “běrtyl na + liczebnik w bierniku”

běrtyl na jedno, běrtyl na dwě, běrtyl na tši, běrtyl na šesć, *itd.*

Odpowiednik polskiego “za kwadrans ...” - tši běrtyle na + liczebnik w bierniku”

tši běrtyle na jedno, tši běrtyle na dwě, tši běrtyle na tši, tši běrtyle na šesć, *itd.*

Odpowiednik polskiego “za ...” - “... do (zeger) + liczebnik w dopełniaczu”

tši minuty do (zeger) jadnogo, styri minuty do (zeger) dweju, dwě minuše do (zeger) dwanasćich, *itd.*

Odpowiednik polskiego “po ...” - “... pó (zeger) + liczebnik w miejscowniku (dopełniaczu)”

pěš minutow pó jadnom, styri minuty pó dwěma, sedym minutow pó dwanasćich, *itd.*
pěš minutow pó zeger jadnogo, styri minuty pó zeger dweju *itd.*

Zwucowanie • Ćwiczenie

1. Bramborske serbske radijo wusćeľa wšedny žeń pođnjo wót (zeger) 12 do 1.
2. Nježelu zachopijo se serbski radijowy program zeger 11.
3. Gónoserbski radijowy program jo zajtša wót (zeger) 5 do 8.
4. Pětk wjacor zeger 7 jo se w Serbskem muzeju nowa wustajeńca wótworila.
5. Bužoš ty witše wjacor wokoło 8 doma?
6. Witše zajtša budu wokoło 10 na tebje cakaš.
7. Kuždy žeń wokoło 12 wobjedujemy doma.
8. Sinfoniske koncerty w Chóšebuskem žiwadle zachopiju se stawnje wjacor zeger 7.
9. Zachopjeńk wucby na Dolnoserbsem gymnaziumje jo kuždy žeń zajtša zeger 1/2 8.
10. Prědna pšestawka jo 8.15. Wóna trajo 10 minutow do 8.25.

Interrogatiwne a relatiwne pronomeny • Zaimki pytaŕne i wzglédne

Deklinacija • Odmiana

Deklinacija zaimkóŕ pytaŕnych i wzglédnych jest identyczna, jednak zaimki wzglédne we wszystkich przypadkach posiadaj w wygłosie -**ž**.

	m inter./rel.	f	n	pl.	du.
N	kótary/kótaryž	kótara/ž	kótare/ž	kótare/ž	kótarej/ž
G	kótarego/kótaregož	kótareje/ž	kótarego/ž	kótarych/ž	kótareju/ž
D	kótaremu/kótaremuž	kótarej/ž	kótaremu/ž	kótarym/ž	kótaryma/ž
A	kótary/kótaryž	kótaru/ž	kótare/ž	kótare/ž	kótarej/ž
ž	kótarego/kótaregož			kótarych/ž	kótareju/ž
I	z kótarym/kótarymž	kótareju/ž	kótarym/ž	kótarymi/ž	kótaryma/ž
L	wó kótarem/kótaremž	kótarej/ž	kótarem/ž	kótarych/ž	kótaryma/ž

Glédajšo! • Uwaga!

W mianowniku i bierniku zaimkóŕ wzglédnych stosowana jest, obok podanych powyżej form, krótka nieodmienna forma **kenž**, pod warunkiem, że biernik równa się mianownikowi: **A = N**. Pod tym samym warunkiem można również stosować słówko **ako** zamiast właściwego zaimka wzglédnego. Zaimkóŕ **kenž** oraz **ako** nie wolno stosować z przyimkiem

Zwucowanie • Ćwiczenie

Wpisać w miejscu wolnym właściwy zaimek pytaŕny!

1. .... žen žinsa jo?
2. .... pšedawařka jo tebje pošužowała?
3. .... wokno jo było wótcynjone?
4. .... kwětki su te řednjejše?
5. .... znanka stej to wiželej?
6. .... psa sy se nabójał?
7. Wót ..... krowy jo to mloko?
8. Z ..... póla mašo take ředne górkí?
9. Do ..... knižtow sy žinsa južo póglědnuł?
10. Do ..... městowu nježelu pójěžošo?
11. .... knězoju jo Krabat šlužył?
12. .... ceptařce sy to gronił?
13. .... žowćoju sy te knižty dał?
14. .... pšijašelam sy nejwěcej pšichylony?
15. .... gólešoma sćo cora pomagali?
16. .... kónja by sebje kupił?
17. .... wobraz sy sebje wubrał?

18. .... swinju cošo lětosa zarěžaś?
19. .... bydlenje sčo něnt dostali?
20. .... wobraze spódobaju se jim nejlěpjej?
21. .... kónjej wón do wóza psěga?
22. .... jazora matej nejlěpšu wódu?
23. Z ..... šěgom jo wujko psějč?
24. Nad ..... rěku lažy Chóšebuz?
25. Pód ..... woknom sy to namakał?
26. Za ..... krickami su se žiši schowali?
27. Z ..... woknoma su wóni na was wen glědali?
28. W ..... casniku sy to cytała?
29. W ..... jsy bydli twój psijaśel?
30. Wó ..... sportarju su wóni powědali?
31. Na ..... górach sčo te kamjenje namakali?
32. Wó ..... wócyma jo wón spiwał?
33. Njewěm, ... kólaso dejm za syna kupiš.
34. Wěš ty zewšym, w ..... lěše jo se twój nan narožil?
35. Jan njejo nam gronił, ... cenzuru jo w matematice dostał.
36. Sy sebje južo pšemyšliła, do ..... kraja coš na dowol jěś?
37. Njewěš wěcej, wót ..... šoty sy ten ředny dar dostała?
38. Som južo zasej zabył, ... bajku su w telewiziji pokazowali.
39. Njerozmějom, wó ..... tšojenju se wóni wulicuju.
40. Wón jo nam gronił, ... kónja co sebje za łapanje kokota wupóžycys.
41. Co myśliš, ... mustwo žinsa dobydnjo?

Wpisać w oznaczonym miejscu właściwy zaimek względny.

1. Běgał, ... jo w běgu na sto metarjow dobył, póchada z Ameriki.
2. Filmowu grajafku, ... ma w tom filmje głownu rolu, njejsom hyšci wižeł.
3. Wokno, ... jo wótcynjone było, jo se rozbiło.
4. Wobraze, ... su w muzeju wustajone, słušaju bogatemu kněžozju.
5. Žowći, ... tam na ławce sejšitej, stej z Janoweje ředownje.
6. W měsće, z ..... jo lětadło startowało, jo se mócnje dešćowało.
7. Žeńska, ... głos sčo rowno słyšali, jo ze mnu do šule chójžiła.
8. Wuknik, ... maś jo pla direktora była, ma špatne censury w matematice.

9. Rolnikarje, ... póla pší rěce laže, njetrjebaju se sušy bójaš.
10. Jo to ten gólc, ... sy naše knihły póžycyl?
11. Starka, ... som šěžku tobołu njašł, jo se mě wutšobnje wužekowała.
12. Tam źo to źowco, ... som cora pší šulskich nadawkach pomagał.
13. Žiši, ku ..... jo Janšojski Bog woglědał, su se wjelgin wjaselili.
14. Krabat jo se pšeměnił na woła, ... jo nan pótom w Kulowje na marku pšedał.
15. Tam wižimy wobraz, ... jo naš syn w šuli mólował.
16. Sławna spiwařka, ... som w radiju słyšał, bužo nježelu w Chósebuzu spiwaš.
17. Wobydlarje Rogowa, ... jo Vattenfall ze jsy wugnał, su se dłužko woborali.
18. Něnto pšedawaju zasej wóry z našeje produkcije, ... sebje kupowarje žyce.
19. Nježelu som pla swójogo pšijašela był, z ..... do šule chójžim.
20. Gano som na najšpě modelowu zeleznicu namakał, z ..... som ako gólc grajkał.
21. Mójo žišece kólaso, z ..... som cesto do šule jězdził, jo něnto dokusow.
22. Na wobrazku su luže wótmólowane, z ..... smy se lětosa w dowolu zeznali.
23. W radiju su spisowašela pšedstajili, wó ..... jo se wjele w casnikach pisało.
24. How na wobrazu wižiš tu góru, na ..... smy w proznych byli.
25. W pšedgódownem casu mamy jedno wokno, w ..... wisy gódowna gwězda.
26. W Africe su rěki, w ..... jano rědko wóda běży.
27. Max a Moritz groni se gólcoma, wó ..... jo Wilhelm Busch luštne štucki napisał.
28. Su to te knihły, wó ..... sy pšecej powědała?
29. Njejo to ta kócka, ... jo wam cora wuběgnuła?
30. Tam stoj ten bom, do ..... jo dawjeto błysk derił.

*Oprócz podanych powyżej zaimków pytajnych i względnych istnieje jeszcze szereg innych. Właściwie każdy zaimek pytajny posiada swój odpowiednik - zaimek względny zakończony literą **ž**.*

N	chto?	-	chtož	co?	-	což
G	kogo?	-	kogož	cogo?	-	cogož
D	komu?	-	komuž	comu?	-	comuž
A	kogo?	-	kogož	co?	-	což
I	z kim?	-	z kimž	z cym?	-	z cymž
L	wó kim?	-	wó kimž	wó com?	-	wó comž
	źo?	-	źož	wjele?	-	wjelež
	ga?	-	gaž	gdy?	-	gdyž
	kak?	-	kaž	wótkul?	-	wótkulž
	cogodla?	-	cogoždla			

Zwucowanie • Ćwiczenie

Proszę wpisać w oznaczonym miejscu właściwą formę zaimka pytajnego wzgl. względnego podanego w kolumnie po prawej stronie zaimka pytajnego!

1. Wěš ty, ... jo ten wobraz mólował? chto
2. .... jo to wšykno nažěłał, jo był wjelgin pilny. chto
3. Marka njewě, ... jo swóju wucbnicu požycyła. chto
4. .... muza pjero woži, ten pišo dobre teksty. chto
5. Wó ..... sćo cora na zgromažinje tak dłužko diskutěrowali? co
6. To, wó ..... smy se cora wulicowali, som zasej zabył. co
7. Wěš hyšći, z ..... sy cora tak cesto rejowała? chto
8. Ten, za ..... smy w kinje sejželi, chójži hyšći do šule. chto
9. Njewěm wěcej, z ..... smy se w matematicice zaběrali. co
10. Wšykno to, z ..... njejsom wěcej licył, su mě k narodninam darili. co
11. Dopomnjem se na togo, ... som pši balokopanju póznał. chto
12. Cakam něnt, až se to społnijo, ... jo se w telewiziji wěšćilo. co
13. .... pšijěžošo zasej raz k nam? ga
14. „..... wěštyk dujo pšez póla, pón kwišo zas nam nažeja do nowego nalěta.“ ga
15. .... nježelu pójěžošo, ... bužo wjedro ředne? źo, ga
16. „..... ta swětła wóda běžy, smej se zwěru zawdałej.“ źo
17. .... ja wěm, bužo wóna jubilejne narodniny w kjarcmje swěšis. wjele
18. .... pjenjez sy za to wudała? wjele
19. .... sy źinsa taka wobtužna? cogodla
20. Wšo to, ... smej se cora wažiłej, jo mě źinsa luto. cogodla
21. Groń mě hyšći raz, ... se tej familiji groni. kak
22. Wšykno jo se tak stało, ... som ší to dopředka gronił. kak
23. .... jo to źěło pšesěžke, móžo jo wóstajis. chto
24. .... njejo domacne nadawki gótował, daš se pokažo. chto
25. Wšo jedno, ... nadawk bužo, my jen społnimy. kaki
26. .... jo to městno, ... sy nykusa wižel? źo, źo
27. „Pójž, mója hajtko, do cuzego kraja, ... se luže derje maju.“ źo
28. Z ..... sy tam powědał, to jo ten sławny spisowašel. chto
29. .... jo to wuslěžił, jo był wjelgin mudry. chto
30. .... ty wěš, wěm južo dawno. co
31. Daj mě tu papjeru, ... rowno maš! kaka

32. .... ten žed, taki ten řed.	kaki
33. Gótujom to tak, ... sebje žycyš.	kak
34. .... wóni bydle, jo cełe lěto šopło.	žo
35. .... njejsy tam była, ... sy dežała cakaš?	cogodla, žo
36. .... nan domoj písžo, se jogo ned wopšašam.	ga
37. .... bužoš gótowy, zawoľaj nas!	ga
38. .... písęłosujoš, to musyš sam sobu realizowaš.	co
39. .... smy to nejwěcej žycyli, ten jo teke dobył.	chto

Co w gumnyšku na lěškach a bomach rosćo a zdrjajo

Na jabłucynach rostu a zdrjaju jabłuka, na kšušcynach kšuški. Na wišninach rostu a zdrjaju słodke a kisałe wišnje. Na slěwczynach rostu a zdrjaju slěwki, na rjaschenowych bomkach rjascheny. Na aprikozowych bomkach rostu a zdrjaju aprikoze. Na krickach wise janowki, carne janowki a štapate hendryški abo bubaňki. Na lěškach rostu a zdrjaju južo w juniju stynjaški. W někotarych gumnách maju luže maliny abo teke šernjowki. Pódobnje ako w góli su w gumnyškach teke carnice. Wóni su wó wjele wětše ako te gólańske. Na lěškach wósrjeź drugich rostlinow rosćo cesto dyla. Kšěn trjebamy za kšěnowu jušku a za kisałe górki. Górki, tomaty, cybula, marchwey a groch njefeluju w žednom gumnyšku. Krjate a tyckate boby trjebaju za klěše šopłu zemju. Radiski su dobry psidank k wjaceri. Salat jo wěcej wobľubowany ako spinat. Pšed sajžanim młodych stynjaškowych rostlinow w juliju abo awgusće musymy dobry gnoj do zemje zaryš. Stynjaški pak njelubuju kalk, ale skerjej tšoču kisału zemju. Pótom narostu strowe rostliny a na druge lěto ředne, wjelike plody. Fryšnje zaryty gnoj lubuju kulki, górki, banje a tomaty, ale nic marchwey abo cybula. Te su na fryšnem gnoju cesto cerwjate. Górki bóje se zymneje wódy. Togodla dejmy je lubjej ze šopłeu abo wótstojaneju wódu chropiš, aby rostliny lěšojski cas strowe pšetrali a wjele plodow měli. Suche lěta su za gumnyškarja lěpše ako mokše. W mokšych lětach wuwijaju se na wšakich rostlinach a plodach škódné griby. Wósebnje pšitrjefijo to za stynjaški a tomaty. W mokšych lětach gniju stynjaški, a tomatowe rostliny ginu pšez brunu gniłosć. Naše sadowe bomy trjebaju za wopłóženje insekty, wósebnje pcołki. Bžez pcołkow njerostu na psikład žedne słodke wišnje. Wóni su wótwisne wót wopłóžowańskego žěła insektow. Togodla musymy se wó to staraš, aby luže zasej wěcej pcołkow kubłali, ako su to naše serbske předowniki z wjelikim wuspěchom gótownali. Mjod jo wušej toho wjelgin strowy psirodny produkt.

Rozgrono • Rozmowa

Ania: Serby su až do njedawna byli rolnikařski lud. Wóni su měli swóje burske dwóry abo žywnosći a k nim stej pšecej teke zagroda a gumno słušaťej.

Fryco: A w zagrože jo zwětšego teke pcołkařnja stajała, ale wó tom bužomej se pózdzej rozgranjaš.

Ania: Pcołki su se wó dobre wopłóženje sadowych bomow starali a tych jo wšuži wjele było.

Fryco: Nejwažnjeje su byli jabłucyny, dokulaž se jabłuka pšez cełu zymu žarže a z tym w zymskich mjasecach za strowe zežywjenje trěbne witaminy dodawaju.

Ania: Na drugem městnje pó libje su stojali kšušcyny. Kšuški se teke póměrnje dľujko žarže, ale pó gódach jo z nimi kónć. Pón su jano hyšći w klěbowem pjacu sušone kšuški wóstali, kótarež su se cesto ze sušonymi slěwkami změšane na pšiběranje warili a žiši su je teke suche jědli.

Fryco: Předne fryšne plody z gumnyška su kužde lěto stynjaški. Togodla wóni w žednom gumnyšku njefeluju. Pó nich slěduju słodke wišnjje, pó kótarež pak musy góspodař z jabrikom na bom łazyś.

Ania: Do słodkich wišnjow chójže teke rady škórcje. Wóni mógu za krotki cas ceły bom wuprozniś, gaž nicht je njepłošy.

Fryco: Kisałych wišnjow wóni njejsu tak kšěte, te jim tak derje njesłóže, snaž dokulaž su kisałe. Akle gaž su kisałe wišnjje dospołnje zezdrjalone, chópiju škórcje teke do nich lětaś.

Ania: Pó wišnjach slěduju skóro maliny, hendryški a bubańki, ale pótom jo tšochu pšestawki ze słodkimi plodami.

Fryco: W žinsajšnych sadowych gumnach njefeluju rjascheny. Pšed sto lětami je luže hyšći znali njejsu.

Ania: Ale wšake družyny slěwkow, wósebnje te małe burske za slěwkowy tykańć, z kótarychž su něga slěwkowe sušeńki žěłali, su w kuždem gumnje na někotarych bomach rosli.

Fryco: Carnice su akle w zajžonych lětzasetkach drogu do našych gumnow namakali. Něga su je luže w góli zběrali, což teke žinsa hyšći gótuju.

Ania: W zeleninowem gumnje rosćo wšo to, což kuchnja trjeba: cybula, marchwey, tomaty, górk, banje, wšake družyny kała, salat a kšěń.

Fryco: Ale to pomina wšykno wjele žěła, jo pak za to strowe, njeskazone a fryšne.

Ania: Jadnu wěc smy hyšći zabyli, kótaraž jo se južo wótdawna na kuždem burskem dwórje kubłała.

Fryco: Na co se myslíš? Co nam hyšći feluju?

Ania: Burske twarjenja su zwětšego jadnu scěnu na pódpódnjowem boce měli. A tam jo było grankate wino nasajžane.

Fryco: Ta tradicija jo se do žinsajšnego zdžaržala. Ale te winowe družyny su něnto lěpše, ako su je naše přědowniki znali.

Ania: Teke žinsajšne jablukowe družyny maju wó wjele lěpšy słod ako te ze starych casow.

Fryco: Weto jo dosć luži, kótarež kupuju wšyken sad a zeleninu lubjej w lodach město toho, aby se sami wó to procowali.

Jězd na pólo

Bur Mato co na pólo jěš. Wón pšigótujo sebje wóz. W brožni wzejo kósu, grabje a widły a kłažo je na wóz. Do wóza zapšěga kónja. Slězy za wóz pšipówěsyjo wón chołuj. Na kóncu chyšijo hyšći bronu na wóz. Pótom jěžo z dwóra. Droga na pólo jo sucha a pšekowata. Na póli rosćo ředna žiselina. Z kósu póseco Mato flak žiseliny a naklažo ju z widłami na wóz. Žiselina jo nejlěpšy futer za krowy. Pótom pšěga kónja do chołuja. Na pódlánskem zagonje pódwórujo wón scernišćo. Pó skóncenju toho žěla wupšěga wón kónja z chołuja a pšipówěsyjo jomu zeleznu bronu. Wón pšewłocyjo pódwórane scernišćo a zasejo na njom z ruku futrowu měšańcu a řěpku. Na kóncu pšipowěsyjo chołuj zasej za wóz a položyjo na njen kósu, grabje a widły. Kón jo se w tom casu fryšneje žiseliny nažrał. Bur Mato zapšěga kónja zasej do wóza a jěžo domoj. Doma caka jogo žeńska južo z dobrym wobjedom. Wón wupšěga kónja a dowježo jogo do groži. Wótkładowanje žělowego ředa a futera z wóza a zrumowanje wšogo drugego wótstarcyjo wón na cas pó wobježe.

12. Dwanasta lekcija • *Lekcja dwunasta*

Pórědowe licby • *Liczebniki porządkowe*

0. nulowy		
1. přědny	11. jadenasty	21. jadenadwažasty
2. drugi	12. dwanasty	22. dwaadwažasty
3. tšeši	13. tšinasty	23. tšiadwažasty
4. stwórtly	14. styrnasty	24. styriadwažasty
5. pěty	15. pšěsnasty	25. pšěsadwažasty
6. šesty	16. šesnasty	26. šesćadwažasty
7. sedymy	17. sedymnasty	27. sedymadwažasty
8. wósymy	18. wósymnasty	28. wósymadwažasty
9. žewjety	19. žewješnasty	29. žewjašadwažasty
10. žasety	20. dwažasty	30. tšízasty
40. styržasty	100. stoty, hundertny	1000. tysacny
50. pšěšžasety	101. sto (hundert) a přědny	1012. tysac (towzynt) a dwanasty
60. šesćžasety	200. dwěstoty (dwa hundertny)	2000. dwa tysacny (dwa towzyntny)
70. sedymžasety	300. tšístoty (tši hundertny)	3033. tšítysac (tši towzynt) a tšízasty
80. wósymžasety	400. styrístoty (styri hundertny)	4000. styrítysacny (styri towzyntny)
90. žewješžasety	500. pšěštoty (pšě hundertny)	10000. žaseštysacny (žaseš towzyntny)

Glědajšo! • Uwaga!

*Po liczebniku porządkowym zapisanym cyfrą arabską zawsze stawia się kropkę!
Cyfry rzymskie są mało stosowane. Liczebniki porządkowe mają właściwości przymiotników.
Są odmienne i posiadają rodzaj i liczbę: 1. přédny žeń, přédna noc, přédne žowčo,
přédne tyženje, přédnej góleši.*

Zwucowanie • Ćwiczenie

1. Naš gólc jo žinsa 1. raz w šuli był.
2. Ten film wižim něnt južo 3. raz. / k 3. razuju.
3. Naša 2. pšestawka jo wjelika pšestawka.
4. W 4. pšestawce mamy w jěžarni wobjed.
5. Žinsa bužomy w žiwadle w 5. rěže sejžeš.
6. Wótjěžo naš šěg wót 3. abo wót 4. nastupišća?
7. 1. nalětny poňny mjasec bužo lětosa 16. apryla.
8. Gódownica jo kužde lěto 25. decembra.
9. Domowina pšewježo w měrcu swóju 15. głownu zgromažinu.
10. W Strjažowje su lětosa 120. jubilejny zapust swěšili.
11. Něga njejsu na zeleznicy jano 1. a 2. ale teke 3. a 4. řědownju měli.
12. Nejlěpšemu wuknikoju řědownje jo se něga groniło 'Primus', to jo 1.
13. 31. decembra swěšimy kužde lěto silwester.
14. W 7. cysle Nowego Casnika jo wjele wobrazow z wejsnych zapustow.
15. Naš dobry kolega ma bydlenje w 4. nastwařku.
16. Znaty balokopař jo nježelu južo 14. wrota stšělił.
17. Mato Kósykowa baseń „Indiańska powěšć“ stoj w chrestomatiji na 269. bóce.
18. Dnja 8. maja 1945 jo se 2. swětowa wójna skóncyła.
19. 12. apryla 1961 jo přédny cłowjek do swětnišća lešeł.
20. Z 1. januarom lěta 2001 jo se 1. stolěše 3. lěttysaca našogo licenja casa zachopiło.
21. Chtož jo se 29. februara naroził, ma jano kužde 4. lěto pšawy narodny žeń.
22. Kral abo prezident jo 1. reprezentant stata.
23. Pši łapanju kokota dostawaju 1., 2. a 3. kral a jich kónje dubowe wěnki.
24. Dnja 23. 3. 1948 jo Sakski krajny sejm 1. serbsku kazń wobzamknuł.
25. My pójěžomy žinsa z 3. busom.
26. 1. dnju tyženja groni se pónježeze, 2. wałtora, 3. srjoda.
27. Stwórtk jo 4. žeń tyženja, pětk 5. a sobota 6.
28. Nježela jo 7. žeń w tyženju.
29. 1. mjasec kuždego lěta jo wjeliki rožk abo wezymski.

30. 2. mjasecoju lěta groni se we Łužycy mały rožk abo swěckowny.
31. W 3. mjasecu lěta, kótaremuž gronje Serby nalětnik abo pózymiski, zachopijo se nalěto.
32. W jatšowniku abo nalětnem, ako groni se 4. mjasecoju, mamy cesto jatšowny swěžeń .
33. Rožownik abo rozhelony groni se 5. mjasecoju lěta.
34. W 6. mjasecu lěta, kótaremuž gronimy smažnik abo smažki, zachopijo se lěše.
35. 7. mjasec lěta abo 1. mjasec drugego połlěta jo pražnik abo žnjojski.
36. Romskemu mjasecoju awgust gronimy serbski žnjeńc abo jacmjeński, to jo 8. mjasec lěta.
37. W 9. mjasecu lěta, kótaremuž gronimy póžnjeńc abo nazymski, zachopijo se nazyma.
38. Winowc abo winski jo 10. mjasec lěta. Z nim zachopijo se 4. běrtyl lěta.
39. Nazymnik abo młošny gronimy 11. mjasecoju lěta.
40. Slědny mjasec kuždego lěta, ten 12., ma serbskej mjeni gódownik abo zymski.
41. Wumjeń hyšći raz wšykne serbske mjenja mjasecow pó rěže wót 1. do 12.!

Formy zajžonosći imperfektiwnych a perfektiwnych werbow •

Formy času przeszłego czasowników niedokonanych i dokonanych

Oprócz omówionej w lekcji VI formy czasu przeszłego można spotkać szczególnie w starszej literaturze jeszcze formy: imperfektum – czasu przeszłego niedokonanego, oraz aorystu – czasu przeszłego dokonanego. W języku potocznym formy te są używane bardzo rzadko.

	imperfekt	aorist
	byś	póbyś
ja	běch	póbych
ty	běšo	póby
wón, -a, -o	běšo	póby
my	běchmy	póbychmy
wy	běšćo	póbyšćo
wóni	běchu	póbychu
mej	běchmej	póbychmej
wej	běštej	póbyštej
wónej	běštej	póbyštej
	imperfekt	aorist
	hyś	pśiś
ja	žěch	pśižech
ty	žěšo	pśiže
wón, -a, -o	žěšo	pśiže
my	žěchmy	pśižechmy
wy	žěšćo	pśižešćo
wóni	žěchu	pśižechu
mej	žěchmej	pśižechmej
wej	žěštej	pśižeštej
wónej	žěštej	pśižeštej

	jěsć	zjěsć
ja	jězech	zjěch
ty	jěžešo	zjě
wón, -a, -o	jěžešo	zjě
my	jězechmy	zjěchmy
wy	jěžešćo	zjěšćo
wóni	jězechu	zjěchu
mej	jězechmej	zjěchmej
wej	jěžeštej	zjěštej
wónej	jěžeštej	zjěštej
	jěś	wótjěś
ja	jězech	wótjězech
ty	jěžešo	wótjěže
wón, -a, -o	jěžešo	wótjěže
my	jězechmy	wótjězechmy
wy	jěžešćo	wótjěžešćo
mej	jězechmej	wótjězechmej
wej	jěžeštej	wótjěžeštej
wónej	jěžeštej	wótjěžeštej
o-konjugacija	znaś	póznaś
ja	znajach	póznach
ty	znajašo	pózna
wón, -a, -o	znajašo	pózna
my	znajachmy	póznachmy
wy	znajašćo	póznašćo
wóni	znajachu	póznachu
mej	znajachmej	póznachmej
wej	znajaštej	póznaštej
wónej	znajaštej	póznaštej
j-konjugacija	brojś	rozbrojś
ja	brojach	rozbrojch
ty	brojašo	rozbroj
wón, -a, -o	brojašo	rozbroj
my	brojachmy	rozbrojchmy
wy	brojašćo	rozbrojšćo
wóni	brojachu	rozbrojchu
mej	brojachmej	rozbrojchmej
wej	brojaštej	rozbrojštej
wónej	brojaštej	rozbrojštej

i/y-konjugacija

	paliś	spaliś
ja	palach	spalich
ty	palašo	spali
wón, -a, -o	palašo	spali
my	palachmy	spalichmy
wy	palašćo	spališćo
wóni	palachu	spalichu
mej	palachmej	spalichmej
wej	palaštej	spalištej
wónej	palaštej	spalištej

a-konjugacija

	žěłaś	wužěłaś
ja	žěłach	wužěłach
ty	žěłašo	wužěła
wón, -a, -o	žěłašo	wužěła
my	žěłachmy	wužěłachmy
wy	žěłašćo	wužěłasćo
wóni	žěłachu	wužěłachu
mej	žěłachmej	wužěłachmej
wej	žěłaštej	wužěłaštej
wónej	žěłaštej	wužěłaštej

Liška a wuchac

Běštej něga liška a wuchac. Liška mějašo lodowy domcyk, wuchac drjewjany. Pšíze kšasne nalěše. Liščyny domcyk rozta, wuchacowy domcyk stojašo ako pjerwjej. Liška pópšosy toś wuchaca, lěc njeby se pši njom wugrěš mógła. A pótom wóna wuchaca wugna. Wuchac žěšo a płakašo. Pó casu zmaka wón psa. Togo pšosašo wón wó pomoc a pjas jomu tu pšilubi. ....

Wylem Bjero

Co to jo, socialdemokrat?

Mój stary nan jo mě raz wulicował jadnu historiju, kótaraž jo se wokoło lěta 1890 w Rogowje w Gubinskem wokrejsu stała. To jo było w tom casu, ako jo była w Nimskej socialdemokratiska strona zakazana.

Wšykne šoły su dostali wót krajnego starosty pismo, až deje spěšnje daś powěsć, wjele socialdemokratow we jsy jo. Rogojski šołta njejo se wěžeł z tym pismom žedneje rady. W tej zanjasonej jsy su lěbda raz něčo zgónili, co se wence we swěše stawa. Wón jo se tam a how napšašował, ale nicht njejo mógał jomu něčo groniś. Tak sebje gronjašo: „Nejlěpjej bužo, gaž zewšym nic njenapišu, pón njezmějom žedneje sromoty.“

Pó krotkem casu dosta šołta wót wokrejsnego starosty bejnje wótše pismo, až dej tšochu póchwataś z wótegronom na to wažne pšašanje, howac dostanjo štrofu. „Co ga carta dejm how cyniś?“ pšašašo se šołta. „To nejlěpše wšak bužo, gaž pójědu sam na wokrejsne zastojnstwo a tam se wopšašam, co ta wěc na se ma.“

To teke cynjašo. Wokrejsny starosta jomu wumjatowašo, až jo taki smarclaty a gronjašo, až jo drěmak. Druge šoły su južo dawno na to pismo wótegronili. Šołta se wijašo tak a hynac a k slědkoju nabra se mócy a pšašašo: „Co ga to jo, socialdemokrat? Ja to njewěm.“

Wokrejsny starosta chapjašo se smjejkotaś, klapnu šołše na ramje a gronjašo: „Socialdemokraty

su take luže, kenž wšykno lěpjej wěže, kótarež wšuži swój nos nutś tykaju a kšě wšo pšeměniś.“ „Něnt wěm“, gronjašo šoſta wjasoły. „To mam we głowje, chto pla nas taki jo. To stej dwa wót teje sorty w našej jsy, ten farar a ten ceptar.“

Wylem Bjero

Surowa štrofa

To běšo w casu předneje swětoweje wójny. Pši bitwach we Francojskej jo pšišło wjele nimskich a serbskich wójakow do jenželskego wójskego pópapženstwa. Wóni běchu na jaden part spokojom, až jo za nich wójny kónc. Jano to njejo se jim spódobało, až su dostawali mało k jěži a lěbda raz su wizeli tubak, kótaryž ga su skóro wšykne raži kurili. Njetrjebamy se žiwaš a njewzejomy jim za zle, až su pšecj glědali, kak by kšajžu a pó njedowólonej waśni k něcomu pšišli. Jenželske oficěry togo lěgwa pak su byli wjelgin rozgórjone, a komandant jo sebje wumyslił za pópapžonych 'surowu štrofu'. Wón jo pšikazał, až dostanu wše pópapžone za take pšestupjenje zakazow ako štrofu jano łupinate kulki a sol. Dejmy wěžeš, až jenželske luže wjele wó kulkach njerože, to jo za nich 'swinjecy futer'. Naše serbske a nimske pópapžone pak su byli dawno togo nabyte, až su dostawali k wobjedodu kuždy žeń rajs, nudle abo boby. Jenželske oficěry su se njemało žiwali, ako su se pópapžone pón skóro wó te kulki bili a ryli. Serbski wójak Wylem z Błotow pak jo swójomu pšijašełoju gronił: „Njedra teke, Fryco, bužomy zasej dejas něco zwóraš, aby nam wótnowotki nawdali taku surowu štrofu.“

(z knižkow „Surowa štrofa”, Budyšin 1984)

Pluskwampreteritum

*Oprócz podanych form czasu przeszłego istnieje w języku dolnołużyckim jeszcze forma pluskwampreteritum, czas zaprzeszczy. Jest to forma złożona składająca się z form imperfektum czasownika **byś** oraz imiesłowu czasu przeszłego na **-ł** danego czasownika niedokonanego lub dokonanego.*

		cytaś	schórjeś	wótlicyś
ja	běch	cytał, -ła	schórjeł, -ła	wótlicył, -ła
ty	běšo	cytał, -ła	schórjeł, -ła	wótlicył, -ła
wón, -a, -o	běšo	cytał, -ła, -ło	schórjeł, -ła, -ło	wótlicył, -ła, -ło
my	běchmy	cytali	schórjeli	wótlicyli
wy	běšćo	cytali	schórjeli	wótlicyli
wóni	běchu	cytali	schórjeli	wótlicyli
mej	běchmej	cytałej	schórjełej	wótlicyłej
wej	běštej	cytałej	schórjełej	wótlicyłej
wónej	běštej	cytałej	schórjełej	wótlicyłej

Pšikłady • Przykłady

Pjerwjey ako běch dwórowe žurka wótcynił, pšigna pjas, aby mě wuwitał. Ptašack běšo na wusoki bom zalešeł, žož jogo kócka dosegnuś njamóžašo. Pšedsedar běšo zgromažinu južo wótwórił, ako hyšći někotare wobžělniki pšichadachu. Balokopařske graše běšo se rowno zašwicało, ako mócny dešć zachopi padaš. Gólcy běchu ředne cesne wrota natwarili, aby gósci swěženja se derje culi. Wónej běštej sebje ławku w parku wupytałej, žož móžaštej se we měrje rozgranjaš. Ceła wjas běšo se na pšigótowanju jubilejnego zapustojskego pšesěga wobžěliła. Kuždy žeń běšo wón pó žěle ako předne za swójimi pcołkami glědał. Burska žowka běšo se do bógatego kněza zalubowała, ale wón wó nju njerožešo. nSused běšo wrota južo zamknuł, ako se doglěda, až hyšći něchten za nim žo.

Rozgrono • Rozmowa

Serbske spisowašele

Ania: Serbska literatura njejo taka wobšyrna a wjelika ako naša pólska. Serby su mały lud, nejmjeńšy ze słowjańskich ludow a weto su sebje literaturu stwóрили.

Fryco: To druge pódwjacornosłowjańske ludy ako na pšíkład Drjewjany w Hannoverskem Wendlanže dojspili njesu. Te su južo we 18. stolěšu swóju rěc dospołnje zgubili. Wót tego casa jo jano hyšći jich mě znate a někotare drobne zapiski, kótarež pak sebje mě literatura njezaslužyju. Předne serbske pisne znanki póchadaju ze 16. stolěša. W lěše 1548 jo Mikławš Jakubica skóncyl pšeložk Lutheroweje biblije do serbskeje rěcy. Wóna pak njejo se nigdy šišćala. W lěše 1574 jo Tšupcański farař Albinus Mollerus předne serbske šišćane knigły wudał. To su byli spiwańske a Lutherowy Mały katechismus w dolnoserbskej rěcy.

Ania: Pótakem jo se serbska literatura zachopiła ako nabóžninska literatura.

Fryco: To jo w drugich krajach pódobnje było. Wuwiše serbskeje swětneje literatury jo se akle w dobre rozswětlařstwa pšawje zachopiło. Předny wuznamny serbski literat jo był Handrij Zejler, ewangelski farař we Łazu w Górnej Łužicy. Wón pópšawem njejo był spisowašel, ale głownje basnikař. Wót njogo póchada teke tekst spiwa, kótaryž se žinsa ako serbska hymna spiwa.

Ania: Wěšće njejo wón ten jadnučki wóstał, ale jo měł naslědnikow.

Fryco: To se rozmějo. Až do žinsajšnego jo jich wjele.

Ania: Ale kak jo to w Dolnej Łužicy, su tam teke žedne spisowašele abo basnikarje, wó kótarychž by dejali něco wěžeš?

Fryco: Nejwuznamnejšy dolnoserbski basnikař jo był we Wjerbnje rožony Mato Kósyk. Wón jo nam wobšyrne literarne žělo zawóstajil, kótarež se něnto w zgromažonych spisach wudawa. A jadnu žeńsku njedejali zabyš: Minu Witkojc, rožonu w Bórkowach w Błotach, žož ma teke swój slědny wótpocynk. Wóna jo tejerownosći głownje basnikařka była a jeje basni su wjelgin rědne. Teke žedne dolnoserbske ceptarje a fararje su w zajžonosći wšake mjeńše literarne žěla wózjawili.

Ania: A kak jo to žinsa? Maju Dolnoserby literatow, kótarež wulicowańka, basni abo wětše žěla pišu?

Fryco: Take luže su, ale jich licba njejo wjelika. Což wóni pišu, njamóžomy teke do wjelikeje swětoweje literatury licyš. Wóni pišu za swój serbski lud abo teke za serbske žiši. Kužde

lěto wuchada dolnoserbska Pratyja, knižkowy kalendař, do kótaregož luže swóje dožywjenska, reportaže, basni abo druge zajmne pśinoski pišu.

Ania: Na załoženju tego kalendarja ga jo teke pólski pśijašel Serbow, Alfons Parczewski, wobžělony był.

Fryco: Jo, to jo wěrnó. Dolnoserby maju teke swój casnik, kótaryž wót lěta 1848 – z pšetergnjenim w hitlerskem casu – ako tyženičnik wuchada. Jomu se žinsa groni Nowy Casnik. Mimo toho eksistěruju dolnoserbski casopis za žiži „Płomje”, kótaryž raz w mjasecu wuchada, a ewangelske Górnoserby maju swój casopis „Pomhaj Bóh”, žož wózwajiju se teke pśinoski z Dolneje Łužyce.

Ania: Chtož ma zajm, móžo pótakem serbsku, teke dolnoserbsku literaturu cytaš.

Fryco: A wušej toho pšewježo se pšawidłownje kužde lěto, južo wót 70tych lět, Swěžeń serbskeje poezije, na kótaremž serbske, ale teke wukrajne basnikarje někotare swóje žěla pšedstajaju. Na njom su teke Dolnoserby wobžěloné.

Ania: To groni, Serby njewoplěwaju jano swóju folkloru, nałogi a tradicije. Wóni su na wušynje casa a wobžěluju se na wšych pólach cłowjeskeje kultury: muziki, literatury ...

Fryco: a žož jo to howacej móžno. Se rozmějo, až su móžnosći našogo małego luda wobgranicowane. Ale kuždy drobný kwětk pśinosujo k pisanosći pširody.

Ania: A chtož co pisanosć pširody wobchowaš, musy kuždy mały kwětk šćitaš.

Tśinasta lekcija • *Lekcja trzynasta*

Prepozicije • *Przymki*

Genitiw	Datiw	Akuzatiw	Instrumental	Lokatiw
bžez(e) <i>bez</i>	k(u) <i>do, na</i>	pšez(e) <i>przez</i>	nad(e) <i>nad</i>	pśi <i>przy, u</i>
dla <i>z powodu</i>	napšěšiwó <i>naprze-</i>	wob <i>wokół, przez</i>		w(e) <i>w, we</i>
do <i>do</i>	<i>ciwko</i>			
pla <i>u</i>	pšěšiwó <i>przeciw</i>			
wót(e) <i>od</i>				
wu <i>u (tylko w</i>				
<i>stosunku do osób)</i>				
z(e) <i>z, z(e)</i>			z(e) <i>z, ze</i>	
		mjazy <i>między</i>	mjazy <i>między</i>	
		pód(e) <i>pod</i>	pód(e) <i>pod</i>	
		pšed(e) <i>przed</i>	pšed(e) <i>przed</i>	
		za <i>za, dla</i>	za <i>za</i>	
		na <i>na</i>		na <i>na</i>
		pó <i>po</i>		pó <i>po</i>
		wó <i>o</i>		wó <i>o</i>

Naložowanje prepozicijow • Stosowanie przyimków

Przyimki zakończone na spółgłoskę otrzymują w wygłosie postać rozszerzoną o samogłoskę –e (zaznaczoną w nawiasie), jeżeli na początku następnego słowa występuje grupa spółgłosek (np. we mnjo, we jspě, we jsy, ze jspy, ze jsy, ze mnu, ze wšakimi lužimi, ze lžycu) oraz akcentowane (we tom itp.).

Przyimek **k** nieznanym we współczesnym języku polskim (zachowała się tylko postać ku), przybiera –u, gdy w nagłosie następnego wyrazu występują k-, g-, ch- (np. ku kowaleju, ku gójcoju, ku chóremu itp.). **ku** również występuje w połączeniach ku mnjo, ku tebję, ku dnju, jednak nie występuje w połączeniach k nam, k njomu, k njej itp.

W procesie rozszerzenia przyimków w □ **we** i z □ **ze** zaznacza się różnica w porównaniu z językiem polskim, polegająca na tym, że do przyjęcia formy rozszerzonej wystarczy jeden taki fonem **u** (pisany **ł** lub **w**), np. we wóże, we Łužycy; odnośnie z: z, ž, ź, s, š, ś, np. ze zymu, ze žabu, ze žěła, ze sowy, ze šule, ze šopłotu itp. Rozszerzenie z □ **ze** nie zachodzi przed c, np. z casom, z cłowjekom itp. Reguła dotyczy zarówno dopełniacza jak i narzędnika.

Zwucowanie • Ćwiczenie

1. Gólc jo ze ..... z ..... pšijěł	stare kólaso, město
2. Nježelu pójžomy do ..... na	Janšojce, wjeliki zapust
3. Wuknik jo tekst z ..... do ..... pšestajił.	pólščina, serbsčina
4. Łoni smy z ..... do ..... pšěšgnuli.	mała wjas, wjelike město
5. Nan jo rowno ze ..... domoj pšišel	žěło
6. Wót ..... do ..... njejo daloko.	dwórnišćo, nowy hotel
7. Balokopał jo balo do ..... stšelił.	wrota
8. .... dla njesmějomy do ..... chójžiš.	wjelika suš, góla
9. Wót ..... do ..... smy zymne wjedro měli.	srjoda, pětk
10. Žowčo ma ředny rješazk wokoło	šyja
11. Wót ..... sejžimy zasej na	łońske lěto, šulska ławka
12. Wokoło ..... se tšašy.	stary młyn
13. Žeń wóte ..... cakamy južo na	žeń, lěpše wjedro
14. Dupođnja smej ze ..... pla ..... bytej.	sotša, gójc
15. Bžez ..... by se nam šěžko žěłało.	waša pomoc
16. Tekst serbskeje hymny jo wót	Handrij Zejler
17. .... dla smy žinsa doma wóstali.	mócnny dešč
18. Wuknik jo mimo ..... do ..... skócył.	tšach, dłymoka wóda
19. Z ..... nastawa pó ..... twarožk.	twarog, wěsty cas
20. Blisko ..... jo Domowniski muzej .	Dešańska cerkwja
21. Wuknik jo dejał k ..... pšiš.	ředowniski wucabnik

22. Lětosa wócakujomy k ..... rědne šopłe wjedro. jatšy
23. Wóni su se z ..... do ..... na drogu wupórali. Grodk, Chóšebuz
24. Direktor ma k ..... dobry poměr. młode wucabniki
25. Serbske bonarje su pšešiwó ..... wójowali. póžytne kněžki
26. W šěgu do ..... som napšešiwó ..... sejžeł. Lipsk, rědne žowčo
27. Napšešiwó ..... jo mały park. Chóšebuski Serbski dom
28. Napłošěń ..... jo se wjelika njegluka stała. wejsna kjarcma
29. Rozymne luže demonstrěruju pšešiwó ..... grozeca wójna
30. Ku ..... zgromažiny smy dobry kafej dostali. kóńc
31. Nježelu pójěžomy pó ..... do ..... snědanje, griby
32. Małego gólca su pó ..... pytali. ceła wokolina
33. Jatšowne spiwařki su spiwajucy pó ..... chójžili. wjas
34. Akle pó jogo ..... su sławnego wuměłca pócesćili. smjerš
35. Na ..... smy psijašela zmakali. głowne dwórnišćo
36. Zukowy inženjer stara se wó ..... dobry zuk
37. Rolnikař sypjo kulki na ..... kašćaty wóz
38. Žinsa smy w šuli wó ..... powědali. basnikař Kósyk
39. Ceptař stara se wó ..... nowy wuknik
40. Dejmy nastawk wó ..... pisaš. prozninske dožywjjenja
41. Mama žo do kuchnje pó ..... fryšny klěb
42. Pó ..... smy směli domoj hyš. šesta gózina
43. Na ..... stoj waza z ..... blido, rědne struski
44. Marko jo kanu z ..... na ..... stajił. tej, blido
45. Som za ..... struski k ..... kupił. luba mama, narodny žeń
46. Pšed ..... smy se wšykne pókłonili. Zejlerowy pómnik
47. Kócka jo pód ..... zalěžła. mója póstola
48. Pód ..... jo wjelika žěra. stara wólša
49. Mjazy ..... a ..... štycy cedlik. přědne, druge łopjeno
50. Myš jo se mjazy ..... zalěžła. stare delki
51. Budyšyn a Chóšebuz lažytej nad ..... rěka Sprjewja
52. Wumóžař jo gólca psez ..... njasł. dłymoka grobla
53. Wužař sejži južo dłužki cas pši ..... rybnik
54. Derje trenowane luže kupaju se w ..... lodzymna wóda
55. We ..... su pó ..... młode Serby studěrowali. Wrocław, wójna

56. Wob ..... jo se padało. ceła noc
 57. Pśed ..... jo dujańska kapała šěgnuła. swěžeński pśešěg
 58. Mato jo se pśed ..... stupił. mały bratš
 59. Mója wjelika sotša stoj cesto pśed ..... wjelike glědadło
 60. Wónej stej se rědny wobraz nad ..... pówjesnulej. małzelska póstola

Stopnjowanje adjektiwow • Stopniowanie przymiotników

stopień równy	stopień wyższy	stopień najwyższy nej + stopień wyższy
1. temat na jedną spółgłoskę -š-		
a) młody, -a, -e mėki, -a, -e pómały, -a, -e tuni, tunja, -e	młodšy, -a, -e mėkšy, -a -e pómałšy, -a, -e tuńšy, -a, -e	nejmłodšy, -a, -e nejmėkšy, -a, -e nejpómałšy, -a, -e nejtuńšy, -a, -e
b) temat na -ł-, -n-	□□□l,ń	
běły, -a, -e šykowany, -a, -e	bělšy, -a, -e šykowańšy, -a, -e	nejbělšy, -a, -e nejšykowańšy, -a, -e
c) temat na -g-, -ch-, -ok-, -sok-	odpada	
drogi, a, -e śichy, -a, -e daloki, -a, -e dłymoki, -a, -e šyroki, -a, -e wusoki, -a, -e	drošy, -a, -e śišy, -a, -e dałšy, -a, -e dłymšy, -a, -e šyršy, -a, -e wušy, -a, -e	nejdrošy, -a, -e nejśišy, -a, -e nejdałšy, -a, -e nejdłymšy, -a, -e nejšyršy, -a, -e nejwušy, -a, -e
d) formy nieregularne/ podwójne		
górucy, -a, -e kšuty, -a, -e wjasoły, -a, -e suchy, -a, -e surowy, -a, -e	górucejšy, -a, -e kšusėjšy, -a, -e wjaselšy, -a, -e sušy/susėjšy, -a, -e surowšy/surowejšy, -a, -e	nejgórucejšy, -a, -e nejkšusėjšy, -a, -e nejwjaselšy, -a, -e nejsušy/susėjšy, -a, -e nejsurowšy/surowejšy, -a, -e
2. temat na kilka spółgłosek		
a) temat na -n-, -r-	□□nj, rj, + -ejš-	
mócnny, -a, -e mudry, -a, -e	mócnnejšy, -a, -e mudrzejšy, -a, -e	nejmócnnejšy, -a, -e nejmudrzejšy, -a, -e
b) temat na -d-, -ł-, -t-, -st-, -tš-	□ ź, l, ś, ść, + -ejš-	
gjarady, -a, -e śopły, -a, -e cysty, -a, -e	gjarzejšy, -a, -e śoplejšy, -a, -e cysćejšy, -a, -e	nejgjarzejšy, -a, -e nejśoplejšy, -a, -e nejcysćejšy, -a, -e

wótšy, -a, -e	wótšejšy, -a, -e	nejwótšejšy, -a, -e
c) <i>temat na -k-</i> <i>spólǵloska + -k-</i>	-k- <i>odpada + -ś-</i>	
gładki, -a, -e	gładšy, -a, -e	nejgładšy, -a, -e
krotki, -a, -e	krotšy, -a, -e	nejkrotšy, -a, -e
šańki, -a, -e	šańšy, -a, -e	nejšańšy, -a, -e
-sk-	<i>odpada + -š-</i>	
bliski, -a, -e	blišy, -a, -e	nejblišy, -a, -e
niski, -a, -e	nišy, -a, -e	nejnišy, -a, -e
-žk-	→ žč + -ejš-/odpada + -š-	
lažki, -a, -e	lažčejšy/lašy, -a, -e	nejlažčejšy/lašy, -a, -e
šežki, -a, -e	šežčejšy/šešy, -a, -e	nejšežčejšy/šešy, -a, -e
d) <i>formy nieregularne</i>		
měłki, -a, -e	měłšy, -a, -e	nejměłšy, -a, -e
górkki, -a, -e	górczejšy, -a, -e	nejgórczejšy, -a, -e
žydki, -a, -e	žydcejšy, -a, -e	nejžydcejšy, -a, -e
wuski, -a, -e	wusczejšy, -a, -e	nejwusczejšy, -a, -e

Wuwzeša • Wyjątki

mały - mjeńšy	wjeliki - wětšy	dłujki - dlejšy
zły - górszy	dobry - lěpszy	cuzy - (nej)wěcej cuzy

Glědajšo! • Uwaga!

Akcent przymiotników w stopniu najwyższym pada na drugą, nie na pierwszą zgłoskę wyrazu!

Zwucowanie • Ćwiczenie

1. Mój bratš jo	ako ja.	młody
2. Ta wuknica jo	ako jeje bratš.	pilna
3. Słyńcko jo	ako mjasec.	swětłe
4. Šele jo	ako krowa.	małe
5. Jogo nan jo	ako jogo mama.	stary
6. Łobjo jo	ako Nysa.	dłujke
7. Roža jo	ako kopšiwa.	rědna
8. Bóson jo	ako wrobel .	wjeliki
9. Drjewo jo	ako zelezo.	lažke
10. Wołoj jo	ako aluminij.	šežki
11. Łužyske góry su	ako Alpy.	niske
12. Luže w Africe maju	žywjjenje ako luže w Europje.	bědne
13. Mórjo jo	ako Picańske gaty.	dłymoke

14. Nazyma jo	ako lěše.	chłodna
15. Pšedawař jo na	nawal pšigótowany.	wjeliki
16. Ten dom stoj na	płoninje ako naš.	mała
17. Gólc jo lětosu z	censurami domoj pšišel.	dobře
18. R. Messner jo južo na	górach był.	wusoke (<i>stop. najw.</i>)
19. Sćelomy wam	glukužycenja.	wuťšobne "
20. Smy jano wó	wěcach powědali.	wažne "
21. Einstein jo jeden z	čłowjekow był.	mudry "
22. Wón jo ze swójeju	do dowola jěl.	luba "
23. Jo twója sotša	ako ty?	stara
24. Jo Móst	ako Rogow?	wjeliki
25. Kótare piwo jo	, Radebergske abo Barlinske?	dobře
26. Kótara droga jo	, pšez Móst abo pšez Picnjo?	krotka
27. Kótara góra jo	, Brocken abo Sněžka?	wusoki
28. Kótare město jo	, London abo Tokio?	wjelike
29. Jo Monika	ako Christa?	młoda
30. Jo Trabant był	ako Wartburg?	tuni
31. Chóšebuz jo wjeliki, Lipsk jo	, Barliń jo	.
32. Klěb jo dobry, guska jo	, tykańc jo	.
33. Wóda jo zymna, piwo jo	, lod jo	.
34. Śota jo luba, sotša jo	, mama jo	.
35. Kólaso jo droge, motorske jo	, awto jo	.
36. Pomnik jo wusoki, dom jo	, torm jo	.
37. Wobraz jo nowy, casopis jo	, casnik jo	.
38. Jan jo młody, Mato jo	, Lizka jo	.
39. Pjas jo głodny, kócka jo	, law jo	.
40. Wołojnik jo dłujki, lineal jo	, delka jo	.
41. Měto jo pilny, Jana jo	, Monika jo	.
42. Gizela jo wjasoła, Anka jo	, Carmen jo	.
43. Sćažka jo šyroka, droga jo	, awtodroga jo	.
44. Juro jo mócný, Harald jo	, Kito jo	.
45. Ten wobraz jo řědny, ten jo	a ten jo	.
46. Kalk jo běły, krida jo	, sněg jo	.
47. Ten telewizor jo drogi, ten jo	a ten jo	.

48. Nimska jo wjelika, Kanada jo ....., Rusojska jo .....
49. Ten film jo zajmny, ten jo ..... a ten jo .....
50. Elefant jo wjeliki, kón jo ....., myš jo .....

Handrij Zejler

Na serbsku Łužycu

Serbska hymna

Rědna Łužyca,
spšawna psijazna,
mójich serbskich wóscow kraj,
mójich glucnych mysłow raj,
swěte su mě twóje strony!

Cas ty psichodny,
zakwišoš nam ty?
Och, gab' muže stanuli,
za swój narod žěłali,
gódnje nimjer wobspomnješa!

Bogumił Šwjela

Mój rodny dom

Běchmy doma w Skjarbošcu dwanasćo žiši, wót kótarychž pak jo pěš južo w přědnem abo drugem lěse swójo žywjensku wumrěło. Jaden bratš jo dwanasćolětny psi zwónjenju w (cerkwinem) tormje wopadnuł a se zabił, druge su něto teke na tej pšawže. Doma běšo chudoba, ale wjelika žěłabnosť. My žiši dejachmy wót małego pilnje sobu žěłaš w gumnje a na roli. Nan běšo 400 sadowych bomkow nasajžał a kublašo rože, wót kótarychž k tyženju dwa raza poľne kórby kwišinkow Chóšebuskim zagrodnikam pšedawašo.

Ako redaktor Bramborskego Serbskego Casnika běšo nan wusko ze serbstwom zwězany, tak až njenažejucy do narodneho žěła zrosćech. Wše wósebne Serby psichadachu k nam, a młogi Nimc, kótaryž se zajmowašo za serbstwo, woglěda k nam. Hyšći som póznał Kósyka, Veckenstedta, Schulenburga, som wižel Muku z Parczewskim, ako dla 'statistiki' serbski kraj pšechóžowaštej.

Južor za cas mójogo žišetstwa póstupowašo w Skjarbošcu germanizacija. Młoge pak powědachy hyšći serbski. Wjele znajachu tam bajkow a wulicowanow ze starego casa. W zymje psízachu někotare žony do našogo bydla psěst. Toš póznach naše stare ludowe spiwanja. Wšykne ludowe naľožki tegdy hyšći bejnje rozkwitachu. Njemějach w swójom žišetstwje žednych hynakšych zašišćow nježli domacnego burskego ludstwa.

Pó 1871 běšo se stojnišćo zastojnstwa pšesiwo Serbam psiwóstiło. W lěse 1875 wótpóra kněžařstwo w Lěgnicy wšykne nimsko-serbske šulske knigty. How w Dolnej Łužycy mějach se wewšom pó psíkłaže Lěgnicaňskego kněžařstwa, běchu pak mjenjej surowe. Dopomnjeju se hyšći na jaden psipad: Ako šulski inspektor šulu našogo nana pšepytowašo, bjatowašo naša maš na kólenoma, aby se nanoju nic złego njestało. Take zašišće njamógu zabyš.

(z knigłow "Běženje a wěženje" Budyšin 1973)

Rozgrono • Rozmowa

Serby a słowjański wukraj

Ania: W Górnej Łužycy jo se w 19. stolěsu mócne narodne gibanje wuwilo. W Dolnej Łužycy pak njejsu se luže w samskej měrje wó swój narod staroscili. Co jo zawina takego rozdźelnego wuwisa?

Fryco: Dolnoserby su wěcej izolěrowane byli a pód mócnejšym šišćom zboka pšuskego stata stojali. Z Górnej Łužyce su se zwiski do Českeje a do Pólskeje wutworili. We wobyma tyma krajoma su se wósebnje młode luže pšeziwo cuzemu kněstwoju woborali a ze wšakimi srědkami wójowali. To jo teke młodych Serbow do pódobnego wójowanja wabiło.

Ania: Kak su take zwiski nastali?

Fyco: Do českeje Pragi wót Górnej Łužyce njejo daloko. Tam su młode Serby studěrowali a se pši tom słowjańskego ducha nasrěbali, kótaryž su pótom doma rozšyrjali. Drugi pšikład jo Jan Arnošt Smolef. Wón jo we Wrocławju studěrował a tam pólskich študańcow zeznał, kótarež su jomu wó wójowanju Pólakow pšešiwu cuzym kněžam wulicowali. Pšez Górnju Łužycu su teke pólske wójowarje wó lichotu we wjelikej libje do emigracije šěgnuli a se tam z lužimi rozgranjali.

Ania: Pótakem su zwiski ze słowjańskim swětom wjeliku rolu grali, kótarež se do Dolnej Łužyce wutworili njejsu.

Fryco: Teke w Dolnej Łužycy su luže njespokojom byli, ale how su wjedniki felowali, kótarež by jich zgromažili. Ako jo w lěše 1848 w Barlinju rewolucija wuderila, jo pšuski kral se bójał, až budu teke serbske burja w Dolnej Łužycy pšešiwu njomu stojaš. Ale wón jo tam zwěrných pódanych měł, nimskich kněžkow. Aby serbskich luži změrował, jo jaden z nich dolnoserbski casnik załožył. W njom jo Serbow napominał, aby swójomu kraloju zwěrne wóstali a tym zběžkarjam njeslědowali.

Ania: To jo žiwna situacija, až njejsu Dolne Serby sami swój casnik załožyli, ale nimski kněžk.

Fryco: Weto jo naš Casnik do žinsajšnego pšetrał, lěcrownož w Barlinju dawno južo pšuski kral njekněžy a teke tych kněžkow wěcej njamamy. Ale wrošmy se zasej k tym zwiskam Serbow z drugimi Słowjanami. Arnošt Muka, kótaryž jo wjele w Dolnej Łužycy pšebywał a wjeliki słownik našeje dolnoserbskeje rěcy zestajał, jo dobre zwiski do drugih słowjańskich krajow měł. Jogo su raz samo do Rusojskeje pšepšosyli, aby tam ako

profesor na wusokej šuli wucył.

Ania: Wěm, až Muka tomu pšepšosenju njejo slědował, wón jo lubjej kšěł direktnje za swój serbski lud žěłaś.

Fryco: Pó druhej swětowej wójnje su se zwiski Serbow k słowjańskim ludam dalej wuwili. Ned pó wójnje jo Českosłowaska republika we Varnsdorfje za serbske žiśi serbski gymnazium wutwóriła. Něgajšne wukniki togo gymnazija su wjele lět na wuznamnych městnach serbskego žywjenja stojali. Něnto su wóni wšykne južo w rentnańskem starstwje.

Ania: Som cytała, až su we wšakich słowjańskich krajach, teke w Pólskej, pó wójnje młode Serby na uniwersitach a drugich wusokich šulach studěrowali. Teke to jo za Serbow wěsće wuznamna podpěra była.

Fryco: To jo wěrnó. Serby a serbske institucije maju žinsa hyšći wjele kontaktow do Pólskeje, Českeje a drugich słowjańskich krajow a na Dolnoserbskem gymnaziumje w Chóšebuzu wuknu samo pólske wukniki. Serby trjebaju pomoc swójjich słowjańskich bratšow a sotšow k pšěžywjenu. To jo w zachadnosći tak było a žinsa njejo to hynac.

Ania: W Pólskej wobstoj ako w Českej južo wjele lět towaristwo, kótarež se wó zwiski z Łužycu procujo a swójjich člonkow wó Serbach a jich žywjenju informěrujo. We Waršawje wudawaju se wót lěta 1991 „Zeszyty Łużyckie”, kótarež pišu wó Serbach, wó jich rěcy a kulturje a z tym zajmowanym lužam wobšyrne informacije pódawaju. A myslim se, až změjomy zboka Pólskeje w pśiducych lětach hyšći wjele dalšych móžnosćow, se wobželiś na procowanju wó zdžaržanje małego serbskego luda we Łužycy.

14. Styrnasta lekcija • Lekcja czternasta

Adwerby • Przysłówki

1. modalne adwerby • przysłówki modalne

Kak? – Jak?

derje	<i>dobrze</i>	zlě	<i>źle</i>
sćicha	<i>cicho</i>	głosnje	<i>głośno</i>
šopło	<i>ciepło</i>	rědnje	<i>pięknie</i>
jasnje	<i>jasno</i>	šamno	<i>ciemno</i>

2. casowe adwerby • przysłówki czasu

Ga? – Kiedy?

žinsa	<i>dziś</i>	lětos	<i>w tym roku</i>
witše	<i>jutro</i>	łoni	<i>w ubiegłym roku</i>
wjacor	<i>wieczorem</i>	nježelu	<i>w niedzielę</i>

3. Lokalne adwerby • przysłówki miejsca

Žo? – Gdzie? Dokąd?

how	<i>tu</i>	dołoj	<i>na dół</i>
tam	<i>tam</i>	górjej	<i>do góry</i>
slězy	<i>z tyłu</i>	wósrjejž	<i>wśród</i>

4. Kwantitatiwne adwerby • przysłówki stopnia

Wjele? – Ile?

mało	<i>mało</i>	dosć dość	
wjele	<i>dużo</i>	tšochu	<i>trochę</i>
wjelgin	<i>bardzo</i>	pśisamem	<i>prawie</i>

Twórjenje adverbialneje formy adjektiwa •

Tworzenie formy przysłówkowej przymiotnika

Przymiotniki kończące się na **g, k, ch** oraz poniżej podane tworzą przysłówki zakończone na **-o**.

<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>
drogi	drogo	dawny	dawno
dłujki	dłujko	górki	górko
měki	měko	górucy	góruco
krotki	krotko	gusty	gusto
bliski	blisko	chłodny	chłodno
niski	nisko	jěsny	jěsno
wuski	wusko	mały	mało
łažki	łažko	mokšy	mokšo
šěžki	šěžko	móžny	móžno
daloki	daloko	nowy	nowo

dłymoki	dłymoko	rany	rano
šyroki	šyroko	šamny	šamno
wusoki	wusoko	šopły	šopło
suchy	sucho	tłusty	tłusto
šichy	šicho	tuni	tunjo
cuzy	cuzo	žiwny	žiwno

Cała reszta tworzy przysłówki zakończone na -e z odpowiednim zmiękczeniem i odpowiednią zmianą spółgłosek.

<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>	<i>przymiotnik</i>	<i>przysłówek</i>
šykowany	šykowanje	kisały	kisale
jasny	jasnje	gjarďy	gjarže
rědny	rědnje	bogaty	bogaše
ważny	ważnje	kšuty	kšuše
głupy	głupje		
mudry	mudrje		
pšawy	pšawje		
surowy	surowje		

Istnieją również formy podwójne:

luby	lubo - lubje	gładki	gładko - gładce
słaby	słabo - słabje	twardy	twardo - twarže
tešny	tešno - tešnje	byťšy	byťšo - byťše
tužny	tužno - tužnje	cysty	cysto - cysće
wěrný	wěrnó - wěrnje	wóťšy	wóťšo - wóťše

Wuwzeša • Wyjątki

dobry	- derje	pómały	- pómałem
zły	- zľě	pózny	- pózdže
wjasoły	- wjasele	(na)wopacny	- (na)wopak/i

Zwurowanie • Ćwiczenie

Proszę przekształcić w przysłówek przymiotnik podany w kolumnie po prawej stronie!

1. Ten tykańc słoži	dobry
2. To sy ..... gótowała.	wjelicny
3. Pla was jo žinsa	rědny
4. To sy se ..... rozsužiła.	mudry
5. Tu baseń som ..... nawuknuł.	malsny
6. Něnt smy wšykno .....pšetrali.	glucny
7. Łoni jo było wjelgin	suchy
8. Wóna pšecej ..... žěła.	pilny
9. Wšykne su nas ..... pódpěrowali.	aktiwny

10. Něnt mě	dosega.	skóncny
11. Wšykne su	rejowali.	wjasoły
12. Mama jo wobjed južo	nawariła.	jěsny
13. Gólc powěda	wó swójom nanje.	gjardy
14. W corajšnem filmje su	spiwali.	luštny
15. Naš šěg jo	wótjěł.	dypkowny
16. Tu zadoru su	natwarili.	malsny
17. Burska celaž jo něga musała	žěłaš.	šěžki
18. Spiwař wjelgin	spiwawa.	cušniwy
19. Lětosy jo w dowolu	.	kšasny
20. Sused jo awto	kupił.	tuni
21. Stara žeńska jo se	wužekowala.	wutšobny
22. Gólcy su	póstupowali.	swědobniwy
23. Wuknik jo se	z domacnymi nadawkami zaběrał.	mały
24. Zložej jo swój njestatok musał	zapłašiš.	drogi
25. Wěrimy	do lěpšeho psíchoda.	kšuty
26. Pšewóžař jo to turistam	wujsanił.	krotki
27. W afriskich krajach su luže	žywe.	bědnny
28. Na zymskem njebjy swěši mjasec cesto		bytšy
29. Šołta jo se	za to zasajžował.	mócnny
30. Smy	pšez gólu drogowali.	daloki

Stopnjowanje adwerbialneje formy adjektiwa •

Stopniowanie formy przysłówkowej przymiotnika

<i>stopień równy</i>	<i>stopień wyższy</i>	<i>stopień najwyższy</i> <i>nej + stopień wyższy</i>
<i>1. forma przysłówkowa na -e -j</i>		
bědnje	bědnjej	nejbědnjej
mócnje	mócnjej	nejmócnjej
pilnje	pilnjej	nejpilnjej
rědnje	rědnjej	nejrědnjej
špatnje	špatnjej	nejšpatnjej
tužnje	tužnjej	nejtužnjej
bytše	bytšej	nejbytšej
kšuše	kšušej	nejkšušej

2. forma przysłówkowa na -o -ej

tunjо		tunjej	nejtunjej
jěsno	(jěsnjej-šy)	jěsnjej	nejjěsnjej
lažko	(lažčej-šy)	lažčej	nejlažčej
sucho	(sušej-šy)	sušej	nejsušej
šopło	(šoplej-šy)	šoplej	nejšoplej
dłujko	(dlej-šy)	dlej	nejdlej
daloko	(dal-šy)	dalej	nejdalej
wusoko	(wuš-y)	wušej	nejwušej
dłymoko	(dłym-šy)	dłymjej	nejdłymjej
mało	(mjeń-šy)	mjenjej	nejmjenjej
blisko	(bli-šy)	bližej	nejbližej
drogo	(dro-šy)	drožej	nejdrožej
nisko	(ni-šy)	nižej	nejnižej
krotko	(krot-šy)	krotšej	nejkrotšej

Wuwzeša • Wyjątki

derje	(lěp-šy)	lěpjej	nejlěpjej
pómałem	(pómał-šy)	pómałčej	nejpómałčej
rady	(lub-šy)	lubjej	nejlubjej
zlě	(gór-šy)	górjej	nejgórjej
skóro		skerjej	nejskerjej
wjele		wəcəj	nejwəcəj

Glědajšo! • Uwaga!

Akcentowanie w stopniu najwyższym – por. str. 121 stopniowanie przymiotników!

Zwucowanie • Ćwiczenie

1. Mato pišo rědnje, Kito ..... , Monika .....
2. Sotša stawa jěsno, nan ..... , mama .....
3. Měto powěda malsnje, Lizka ..... , Uta .....
4. Horst źěła derje, Hanzo ..... , Michał .....
5. Klaus wě wjele, Měrko ..... , Sonja .....
6. Juro grajo špatnje, Manfred ..... , Fryco .....
7. K snědanju pijom mało, k wobjedoju ..... , k wjaceri .....
8. Wujkoju źo se zlě, šoše ..... , starkemu .....
9. Kólaso jěžo malsnje, motorske ..... , awto .....
10. Plon leši wusoko, lětađło ..... , zemski satelit .....
11. Nopawa gibjo se pómałem, wužeńc ..... , slinik .....
12. Dwórnišćo laży blisko, šula ..... , źišownja .....
13. Bratš pšichada ..... domoj ako sotša. dypkownje

14. Monika skoka	ako Anka.	daloko
15. Janka chójži	do kina ako Hanzo.	rědko
16. Našo awto jěžo	ako wašo.	malsnje
17. Juro wuknjo	ako Měto.	pilnje
18. Wósobowy šěg psijěžo	ako spěšnik.	pózdže
19. Witše psijěžom k wam	ako žinsa.	jěsno
20. Angelika spiwa	ako Marja.	derje
21. Słyńco swěši	ako mjasec.	bytšo
22. Fryco jo se	zažaržał ako jogo bratš.	głupje
23. Žinsa comy	nakupowaš ako cora.	tunjo
24. Roža kwišo	ako makojca.	dłujko
25. W lěšu jo	ako w nalěšu.	šopło
26. Mjod słoži	ako marmelada.	słodko
27. Kowal musy	žěłaš ako listař.	šěžko
28. Kito žěła	wjacor ako wótpođnja.	rady
29. Balon leši	ako plon.	wusoko
30. Stary nan wiži hyšći	ako stara mama.	derje
31. Naše susedy bydle	w Škódowje ako my.	dłujko
32. Lětosu jo w dowolu było	ako łoni.	rědnje
33. Žinsa jo wuknik	sobužěłał ako cora.	aktiwnje
34. Našo mustwo jo	grało ako mustwo gósci.	špatnje
35. Sotša jo	na nana cakała ako ja.	dłujko

Juro Surowin – wjeliki nimski psijašel Serbow

Juro Surowin naroži se ako Georg Julius Justus Sauerwein dnja 15. januara 1831 w Hannoverje. Jogo nan běšo tam wucabnik na gymnaziumje a zrownju ewangelski duchowny. Wót nanowego boka póchadašo swójžba z Rheinlandskeje. Wóna woplěwašo doma humanistiske tradicije a swětoju wótworjone myslenja. W lěse 1842 zastupi Juro Surowin do gymnazija w Hannoverje, žož běšo we wšyknych rědownjach primus. Pó abiturje w lěse 1848 žěšo na uniwersitu w Göttingenje na studije teologije, stawiznow a filozofije. Pšipódla chójžašo teke na pšednoski fyziki, chemije a botaniki. Wósebnje pak zajmowašo se za rěcy. Južo jěsno pokazowašo młóžeńc swójo poetiske wobdarjenje. W lěse 1857 powoľachu jogo na domacnego wucabnika za princesnu Hylžbjetu z Neuwieda, pózdžejšu rumuńsku kralowku. Wóna pišo w swóжих 1908 wudanych 'Dopomnjeńkach', až jo Surowin był 'krađu njewšedna wósobina'. Wón powědašo tencas južo wěcej ako 30 rěcow a psiwuknu kuždu nowu w nejkrotšem casu.

W lěse 1859 zastupi wón ako lichotny sobužělašer do słužby britiskego bibliskego towaristwa. W tom zastojnstwje mějašo wobšyrne móžnosći drogowanja, což běšo za ceľe jogo dalšne žywjenje wjelgin wuznamne. Jano raz hyšći pó swójom žěle ako domacny wucabnik psiwze žělo, kótarež jogo na wěste městno wězašo: Wót lěta 1868 do 1872 běšo wón knižownik pši bibliotece

Göttingenskeje uniwersity. W tom casu pšigótowašo se na swóju promociju na 'doktora filozofije a magistera lichotnych wuměštwow'. W maju lěta 1873 wobwěsći se jomu ten titel z wótpowědnym wopismom.

Serby stojachu wót lěta 1875 w srjejźišću jogo zajmow. Pši tom běšo jogo aktiwita głownje na Dolnu Łužycu wusměrjona. Mjazy Serbami cujašo se pšecej derje, wóni wobglědowachu jogo ako jadnogo ze swójich a witachu jogo pšecej wjelgin wutšobnje. Z wjele prominentnymi Serbami tego casa wužaržowašo dobre pšijaštelstwo a wuske zwiski. Lěbda běšo někake wažne tšojenje w serbskem narodnokulturnem gibanju, na kotaremž se Surowin njeby na někaki part wobžělił. Jogo procowanja měřjachu se na to, w Dolnej Łužycy wubužiš pódobne aktiwity, ako južo w Górnej Łužycy wobstojachu. Wó njom groni se, až jo wokoło 60 abo 70 wšakorakich rěcow wuměł, mjaz tym wjeliku licbu rěcow małych ludow, do kótarychž ga teke serbska rěč słuša. Wjeliki nimski wucony ze serbskeju wutšobu, Georg Sauerwein, kótaryž jo sebje sam dał serbske mě Juro Surowin, zemře dnja 16. decembra 1904 w norwegskem měsće Christiania, žinsajšnem głownem měsće tego kraja, Oslo.

Juro Surowin

Kak som serbski nawuknuł

Ja som nimski narožony,
cuzeg' kraja syn ja som,
som pak serbskem' pšiwucony,
serbske słowo lubujom.
Ja mam serbsku wutšobu,
Serby móje bratsí su.

Jan ší njedej to wupłošyś,
kak ja serbski nawuknjom,
kak ten jězyk pšawje wrośís,
zajžowanja pšewinjom.
Powědaś wšak zamógu
jan' ze serbskej' wutšobu.

Serbske žowća su wuryli
z mójich wustow nimsku rěc,
wutšobu su pšeměnili
mě we wšyknom. - Boga wěc!
Tak mam serbsku wutšobu,
serbski lažko nawuknu.

Słuchaj! - Mě su pšipóškali,
ja som wótpóškał tu rěc.
Chtož ga móju serbskosć chwali,
chwali wucabnikow wěc.
Žowća, ako póškaju,
daju rěc a wutšobu.

Juro Surowin

Roztyla

Ach, mója góla, ty zelena,
ach, mója lubka, ty cerwjena!
Luba jo góla, ta zelena,
lubša jo lubka, ta cerwjena.
Aj, aj ta běła a cerwjena.

Pši mójom bóce mě sejžašo,
lubosnje na mnjo how glědašo.
„Luby mój, póškaj mě!“ gronjašo.
Ach, jeje gubka tak wónjašo.
Aj, aj kaž roža, tak wónjašo.

Nad nama gwězdki tak kiwachu,
nad nama ptaški tam spiwachu.
Daloko we jsy se drěli su,
nama jan syłojki zněli su.

Słodko wót gał'zow tam zněli su.

Modre bě njebjo tak wusoko
 modre bě woko tak dłymoko.
 Kak jeje woko mě swěšašo,
 kak mójo myslenje lešašo!
 Wusoko k njebju mě lešašo!

Nět wóna pšec jo a daloko.
 Zyma jo, sněg lažy dłymoko.
 Ga bužo góla zas zelena?
 Ga pšížo lubka, ta cerwjena?
 Aj, aj ta běła a cerwjena!

(z knigłow “Wšykny by kšěł tołmacys” Budyšyn 1975)

Rozgrono • Rozmowa

Juro Surowin – wjeliki pšíjašel małych ludow

Ania: Som rowno hyšći raz Surowinowu baseń „Kak som serbski nawuknuł” pšecytała.

Fryco: Tu ga južo dawno znajoš. Cogodla pón hyšći raz?

Ania: Wóna se mě pšecej zasej derje spódoba. W njej se basnikař wuznajo k Serbam a serbskej rěcy.

Fryco: Za mnjo jo pšecej zasej zajmne, kak jo wón serbsku rěc nawuknuł. Žowća su, tak wón pišo, jomu tu rěc pšipóškali a wón jo ju wótpóškał.

Ania: Wón pótakem njejo jano na rěcy zajmowany był, ale teke na serbskich žowćach!

Fryco: Jo, Frido Mětsk jo w lěše 1975 wudał małe kniglicki z basnjami Jura Surowina a w nich namakajoš hyšći dalšne jogo měnjenja wó žowćach, kótarež jo wón tak lubo měł. Pši tom pak musymy pšispomnješ, až běšo wón južo wušej 40 lět stary, ako jo wokoło 1875 zachopił se za Serbow zajmowaš.

Ania: A weto njejo žedno žowćo namakał, z kótarymž by se wóženił. Cełe swójo žywjenje jo wón fryjny wóstał.

Fryco: Jogo žywjenje jo docełego wjelgin njeměrne było. Stawnje jo był ducy wót jadnego kraja do drugego. Stawnje jo za tym glědał, zo a kak by mógał někomu pomogaš. Ale wósebnje su jogo małe ludy pšišěgowali, kótarež su se pód šěžkimi abo njepšijaznymi wuměnjenjami žywili. Pódlu Serbow, a how zasej wósebnje Dolnych Serbow, jo se wón intensiwnje wó litawsku narodnu mjeńšynu w tegdejšej pódzajtšnej Pšuskej starał.

Ania: Ta ga jo była pódobnje pódřocowana ako Serby.

Fryco: A pšecej jo wón teke rěc togo luda nawuknuł, wopšawdu nawuknuł. Gaž cłowjek wumějo basni pisaš, pón wón tu rěc derje wobkněžy. Pópšawem jo był Juro Surowin w lěše 1831 nimski narožony Georg Sauerwein z Hannovera. Wón pak jo sam swójo mě za Serbow pó serbsku pšeměnił. To njejo žeden drugi za njogo gótował. Teke za litawskich luži jo wón swójo mě pó litawsku pšetwórił. Niži njejo kšěł bys cuzbnik, z kótarymž by domacne z wěštym wótstawkom wobchadali.

Ania: A tym serbskim žowćam jo se mě Juro wěsće teke lažčej wugranjało ako Georg ...

Fryco: Juro Surowin jo był polyglot. Wó njom se groni, až jo 60 do 70 cuzych rěcow wuměł, powědał a pisał. Teke z togo wiženja jo wón był njewšedny cłowjek z wjelikeju wutšobu za druge ludy a luži. Pši tom jo se wón wšuzi teke aktiwnje do žěła zapšěgnuł a zwiski ze wšymi wuznamnymi lužimi togo naroda wužaržował. Wón jo na pšikład dolnoserbsku Mašicu Serbsku w lěše 1880 sobu założył a se w Górnej Łužycy gromaže z Kocorom, Zejlerom a drugimi procowarjami wó organizěrowanje spiwařskich swěženjow starał. Kocor jo za někotare z jogo basnjow melodije stwórił, nejwěcej znaty jo spiw „Rozyta”. Wón teke žinsa hyšći cesto zaznějo a kuždy Serb jen derje znajo.

Ania: Njejestej Surowin a Kocor w samskem lěše zemrělej?

Fryco: Jo, 1904. Kocor w domacnej Łužycy, w Ketlicach blisko Lubija, a Surowin w dalokej Norwěskeje, w Christianiji, žinsajšnem głownem měšće Oslo. Takich zwěrných pšijašelow ako Jura Surowina mjazy Nimcami bóžko njejsmy wjele měli. Togodla se jogo wósebnje cesćimy.

Ania: Znajoš ga hyšći někakego Nimca, kenž jo se pódobnje za Serbow zasajžował?

Fryco: Jo, w Bórkowach jo někotare lěta z Barlinja póchadajucy Wilibald von Schulenburg bydlił. Wón jo za serbskimi nałogami slěžił a je w knigłach wopisował. Ale wón jo teke mólował. Togodla su jomu Bórkowarje gronili Badarakoje mólať. Tam jo był wjelgin woblubowany a luže su z nim wobchadali, ako by był jaden domacny, jaden wót nich.

Ania: W słowjańskich krajach sćo stawnje wó wjele wěcej zwěrných a spuščobnych pšijašelow měli ako w Nimskej.

Fryco: Takich hyšći žinsa mamy, mej ga smej se gano wó tom rozgranjaľej. A ta wucbnica dej k tomu pšipomagaš, až wóni nas hyšći bližej pónaju, gaž nawuknu našu rěc a mógu naše casniki a knigły cytaš.

Ania: Žycmej jim pši tom wjele wjasela a wuspěcha.

15. Pěšnasta lekcija • *Lekcja piętnasta*

Konjunkcije • *Spójniki*

a – i	nan a mama Nejprerwjkej póžzomy do kina a pótom na reju.
abo – albo, lub	ja abo ty Maš hyšći žěło, abo póžžoš z nami do kina?
aby – ażeby, aby	Ja ned psízom, aby śi pomógł. Smy dłuško zwucowali, aby wóna to derje nawuknuła. Zawołaj tych gólcow, aby tu spižku wunjasli na dwór. Žycymy śi, aby pšecej strowa wóstała
ako – jako, za, niż	Syn žěła něnt w chórowni ako gójc. Lizka jo mjeńša ako Měto. To licy ako zmólka. Maš jo była wjasoła, ako jo syna wumóžyła. To žo lěpjej, ako som se prerwjkej myslіл. Sused jo se wulěkał, ako jo tu wobradu wižel.
ale – ale, lecz, natomiast jednak	Som na njogo cakał, ale wón njejo psíšel. Žinsa jo ředny, ale zymny žeń. To wón njejo wižel, ale słyšał. Smy to kšeli kupiś, ale nic za telik pjenjez.
až – že, iż, aż	Myslim, až bužo se jomu to spódobaś. Wóna pišo, až by rada zasej do Chósebuza psijěta. Něnt wiziš, až by to zmólka była. Cakaj how na mnjo, až njeby se zabłužiła. Musyš docakaś, až mejstař psízo.
daniž – daniž – ani – ani, nawet	Ja daniž Lipsk daniž Drježdžany njeznajom. Ten pšosař njama daniž skibki klěba
dokulaž – ponieważ	Wón se nikogo njebój, dokulaž jo tak mócný. Chopijom južo se woblekaś, dokulaž bužo ned kónc.
gaby – gdyby	Ja by se wjaseliła, gaby ceptařka mě ten nadawk dała. „Gaby mója gubka wódu piła, mója móšynka by pjenjez měła.“
gaž – kiedy, podczas gdy	Gaž spiš, mě njemóliš. Gaž sy to zlubiła, musyš to teke społniś. My pšepasomy šěg, gaž dalej tak pómałem se póramy. Gaž wóna k nam njepšížo, njepóžžom teke wěcej k njej.
lěc - czy	Wopšašaj se nana, lěc móžoš z nami hyś. Napiš nam, lěc psijěžoš nježelu domoj.

lěc - lěc – czy - czy	Njewěm, lěc pśižo wón južo źinsa, lěc akle sobotu.
lěcrownož – chociaž	Lěcrownož som wšykno wujasnił, njejsu wukniki nadawk rozměli. Młogi cłowjek jo slěpy, lěcrownož ma wižecej wócy. Njejsmy mógali dožěłaš, lěcrownož su nam wšykne pomagali.
mjaztym až – podczas gdy	Smy dypkownje dojěli, mjaztym až jo se drugi bus zapózdził.
nježli – nim, zanim aniželi	Nježli bužo zyma, comy drjewo měš rozdžěłane. Nježli kóšulu zešyjoš, musyš pšawje pśiměriš. Na gluku smy byli gótowe, nježli jo było śma. Pla njogo njejo był nichten drugi, nježli jogo mama. Film jo był lěpšy, nježli som do wóćakowała.
pak – natomiast jednak	Ja dejm hyšci źěłaš, ty pak móžoš južo wen hyś. Mato powěda južo derje serbski, Kito pak hyšci nic.
pak – pak – albo - albo	Pak pśižoš ku mnjo, pak žoš k mamjei. W aprylu pak se deščujo, pak słyńco swěši.
pśeto – bowiem, przeto	To muse wóni sami docyniš, pśeto ja witše doma njebudu.
šym – śim – im – tym	Šym lěpša jo rola, śim lěpše budu žni. Šym wěcej pjenjez nazběramy, śim wěcej móžomy za nje kupiš.
togodla – dlatego	Kito derje wuknjo, togodla chwali jogo wucabnik.
tola – jednak	Słyńco rědnje swěši, tola wence jo wjelgin zyma.

Supinum

Język dolnoślązki posiada archaiczną nominalną formę czasownika - supinum. Pełni ona funkcję bezokolicznika celu (kierunku) po czasownikach określających ruch. Supinum tworzy się za pomocą końcówki –t dodanej do bezokolicznika po odjęciu końcowego –ś wzgl. –ć. Gdy bezokolicznik kończy się na –c, (np. pjac, sec), do jego niezmięnionej postaci dodaje się –t (np. pjact, sect).

Příklady • Przykłady

Maś pójżo do města nakupowat. Rolnikar jo na mark jěł jabłuka pśedawat. Pójżco něnt wjacerjat!
Kuždy żeń ned pó wjaceri chójžitej góleši spat. Na zymskich wjacorach su młode żowća chójžili
pšest a spiwat. Su wóni źinsa na pólo jěli kulki zběrat?

Zwuowanje • Ćwiczenie

1. Něnt musym domoj hyś krowam	dawaś
2. Jan žo k susedoju casnik	donjasć
3. Žinsa wjacor pójžomy do kjarcmy	rejowaś
4. Anka jo domoj šła se	pšewoblac

5. Bur jězo na łuku tšawu.....	sec
6. Maś jo do piwnice šła butru	žěłaś
7. Gólc chójzi engelsku rěc	wuknuś
8. Rolnikař jo jěł na pólo scérnišćo	pódworaś
9. Nan jo jěł do města nowe awto	kupiś
10. Nježelu póježomy k starjejšyma	woglědaś
11. Pólešimy do dowola cuze kraje	póznawaś
12. Krabat jo šel se na tucnego woła	pšeměniś
13. Sotša źo do swójeje špy radio	słuchaś
14. Jan jo šel w telewiziji balokopanje	glědaś
15. Maś jo južo šła blido	pśigótowaś
16. Ži něnt te knihły	wótedaś
17. Něnt pójžomy wšykne	spaś
18. Nan jo do garaže šel sebje tu škódu	woglědaś
19. Sobotu pójžomy wšykne susedoju pśi twarjenju	pomogaś

Aktywny particip • Imiśtów czynny (przymiotnikowy wzgl. przystówkowy)

*Imiśtów czynny w przeciwieństwie do języka polskiego w języku dolnołużyckim na ogół jest mało używany. Występuje on głównie w tekstach pisanych. Tworzy się za pomocą przyrostka **-ucy** wzgl. **-ecy** dodanego do tematu czasu teraźniejszego. W zależności od funkcji w zdaniu występuje on w postaci przymiotnikowej lub przystówkowej.*

1. W funkcji przymiotnikowej posiada on wszystkie cechy przymiotnika – rodzaj, liczbę gramatyczną oraz odmianę przymiotnikową.

konjugacja -o:

mólowaś	(wóni)	móluju	mólujucy, -a, -e
piś		piju	pijucy, -a, -e
chromjeś		chromjeju	chromjejucy, -a, -e
rosć		rostu	rostucy, -a, -e
gnaś		ženu	ženucy, -a, -e
wuknuś	(wón)	wuknjo	wuknjecy, -a, -e wzgl. wuknucy, -a, -e
grěś		grěj-o	grějucy, -a, -e
graś		graj-o	grajucy, -a, -e
njasć		njas-o	njasecy, -a, -e
kwiś		kwiś-o	kwiśecy, -a, -e wzgl. kwitucy, -a, -e
pjac		pjac-o	pjacecy, -a, -e wzgl. pjakucy, -a, -e
wjasć		wjeź-o	wjeźecy, -a, -e wzgl. wjeducy, -a, -e
braś		bjerj-o	bjerjecy, -a, -e wzgl. bjerucy, -a, -e

konjugacja -a:

žěłaś	(wóni)	žěłaju	žěłajucy, -a, -e
-------	--------	--------	------------------

cytaś   cytaju   cytajucy, -a, -e

konjugacija -i/-y:

paliś	(wóni)	pale	palecy, -a, -e
licyś		lice	lice cy, -a, -e
słyšaś		słyše	słyšecy, -a, -e
šerpjeś		šerpje	šerpjecy, -a, -e
spaś		spiju, spě	spijucy, -a, -e

konjugacija -j:

brojś	(wóni)	broje	brojecy, -a, -e
stojas		stoję	stojecy, -a, -e

njeregularne werby:

byś	(wóni)	budu	buducy, -a, -e
hyś		du	ducy, -a, -e
wěžeś		wěže	wěžecy, -a, -e
jěść		jěže	jěžecy, -a, -e
jěś		jědu	jěducy, -a, -e <i>wzgl.</i> jěžecy, -a, -e
měś		maju	mějucy, -a, -e
móc		mógu	mógucy, -a, -e <i>wzgl.</i> móžecy, -a, -e
kśěś		kśě	kśěcy, -a, -e <i>wzgl.</i> kśějucy, -a, -e
pśiś		pśidu	pśiducy, -a, -e <i>wzgl.</i> pśižecy, -a, -e

Pśikłady • Przykłady

spiwajucy gólc, spiwajuca žeńska, spiwajuce żowćo, spiwajuce gólcy, spiwajucej gólca
Wiżimy wuknjecego gólca. Pomogamy lětajucemu ptaškoju. Powědamy wó spiwajucych
kantorkach.

Zwucowanje • Ćwiczenie

Wpisać w oznaczonym miejscu właściwą formę imiesłowu czynnego podanego po prawej stronie czasownika!

1. Z kortami	žiśi sejže za wjelikim blidom.	grajkaś
2. Namórnik jo nam wó	rybach powědał.	lětaś
3. Sy ty něnt twóje	papjery namakała?	felowaś
4. Na	nježelu bužo we Wjerbnje zapust.	pśiś
5. Mama jo	syna skóncnje wubužiła.	spaś
6. Wjelika toż plějo psez	lod.	tajaś
7. We sni som pó wóže	ćłowjeka wižeła.	chójžiś
8. Z takim	kurjarjom njok w jadnej spě bydliš.	smjeržeś
9. W lěšu cujomy se w našom	gumnje wjelgin derje.	kwisć
10. Muski jo swójju žeńsku z mócnje	rožami pšechwatał.	wónjaś

2. *Imiestłów czynny przysłówkowy posiada cechy przysłówka. Podczas gdy w języku polskim występuje on bez końcówki fleksyjnej, w języku dolnołużyckim ma on formę przymiotnikową rodzaju męskiego.*

Pśikłady • Przykłady

1. Žeńska pó gumnyšku chójžecy kuri.
2. Žowčo w pěsku sejžecy grajka.
3. Stojecy wulicujo ceptař cełu góžinu zajmne wěcy.
4. Pśedawař jo na swóжих wórach sejžecy wóstał.
5. Kriminalny romyn cytajucy lažytej wónej w póstoli.
6. Duce do města jo mama suseda zmała.
7. Mjelcecy stej se góleši paprjeńcowej budce bližytej
8. Mócnje zogolecy jo młožina z rejoy domoj šěgnuła.
9. Žowća su cełu jatšownu noc spiwajucy pó jse chójžili.
10. Njenažejucy stej żowka a syn starzejšej z dobrymi censurami zwjaseliłej.

Pasiwny particip • Imiestłów bierny

Imiestłów bierny, posiadający cechy zarówno czasownika jak i przymiotnika, tworzy się od tematu czasu teraźniejszego za pomocą końcówki -(o)n- wzgl. -t- uzupełnionej o końcówkę rodzaju gramatycznego, liczby wzgl. przypadku.

- temat wielozgłoskowych czasowników i typu "braś" na **-a-**

-n-	žěła-ś	žěłany, -a, -e
	śłyša-ś	śłyšany, -a, -e
	lubowa-ś	lubowany, -a, -e
	pisa-ś	pisany, -a, -e
	wuterga-ś	wutergany, -a, -e
	zawósta-ś	zawóstany, -a, -e
	bra-ś	brany, -a, -e

też następujące czasowniki:

da-ś	dany, -a, -e
łdga-ś	łdgany, -a, -e
tka-ś	tkany, -a, -e
zaspá-ś	zaspány, a, -e

- temat wielozgłoskowych czasowników na **-e-, -i/-y-, -u-**

-on-	topiś	(wóni) topj-e	topjony, -a, -e
	licyś	lic-e	licony, -a, -e
	sejžes	sejž-e	sejžony, -a, -e
	wižes	wiž-e	wižony, -a, -e
	šerpjes	šerpj-e	šerpjony, -a, -e
	zestarjes	(wón) zestarj-ej-o	zestarjony, -a, -e

wuknuš	wuknj-o	wuknjony, -a, -e
--------	---------	------------------

- *czasowniki na -sć, -c*

-n-	njasć	(wón) njaso	njasony, -a, -e
	kłasć	kłažo	kłažony, -a, -e
	wjasć	wježo	wježony, -a, -e
	pjac	pjaco	pjacony, -a, -e
	wumóc	wumóžo	wumóžony, -a, -e

- *temat jednozłotkowych czasowników na -j- i samogłoskę*

-t-	broj-š	brojty, -a, -e
	zna-š	znaty, -a, -e
	nasta-š	nastaty, -a, -e
	wze-š	wzety, -a, -e
	drě-š se	drěty, -a, -e
	kšě-š	kšěty, -a, -e
	mě-š	měty, -a, -e
	rozmě-š	rozměty, -a, -e
	bi-š	bity, -a, -e
	zgni-š	zgnity, -a, -e
	zaby-š	zabyty, -a, -e
	du-š	duty, -a, -e

Njeregularne formy • *Formy nieregularne*

-(o)ny	zajš	(wón) zajžo	zajžony, -a, -e
	zjěš	zjě	zjěžony, -a, -e
	wótjěš	wótjěžo	wótjěžony, -a, -e

Pšíkłady • *Przykłady*

wobškóžony płot, pósecona luka, rozbite wokno, zamazanej ruce, warjone kulki
 Žiši du do wupyšnjonjeje špy. Firma jo derje wukubłanego studenta pšistajiła. W radiju
 graju cesto słyšanu melodiju. Gólc jo se z wumytoma rukoma za blido sednuł. Raz
 wudane pjenjeze njamóžoš hyšći raz wudaš. Pšednosowař jo wó znatem muzikarju
 powědał. Wukniki njejsu žinsa prawje wuspane. Mama kupujo něnto pšeccej mlaty
 kafej. Tykańc njejo hyšći dłujko pjacony. Trajdowe pólo jo južo zasej zwórane.
 Na kóncu tyženja budu kulki dozběrane a z tym kulkowe žni skóńcone. Jo twója šokolada
 južo zjěžona? W zajžonem lěše smy w Italskej w dowolu byli. Ta wěc jo južo dawno
 zabyta. Janzo jo z rozterganym zecom ze šule pšišel. Tu pšemoknjonu drastwu dejš
 se ned zeblac. Witše změjomy k wobjedoju pšažonu rybu. Som pšecytany casnik zasej
 k susedowym donjasta. W spižarni laży hyšći kusk sušonego měsa wót corajšneje
 wjacerje. Pód bomami laży wjele zgnitych jabłukow. Wuslědki sportowego wuběžowanja
 njejsu hyšći wulicone.

Glědajšo! • *Uwaga!*

Pod wpływem wszechobecnego języka niemieckiego używającego często form trybu biernego przenikała do ludowego języka łużyckiego podobna do niemieckiego forma wyrazu. Przy tym używany jest pochodzący od niemieckiego „werden“ czasownik 'wordowaś'. Jako przykład niech służy krótki, troszkę przesadzony tekst:

Bur jězo na pólo žělat

Nejprerwej **wordujo** wóz pšigótowany a pótom **wordujo** kón chomotowany. Na wóz **wordujo** wšyknó nakłazone, což **wordujo** na póli trjebane. Slězy wóza **wordujo** chołuj pšípówěsnjony. Kón **wordujo** do wóza pšěgany a něnt móžo bur z dwóra na pólo wótjěš. Pólo musy **wordowaš** zwórane, włocone a na kóncu musy **wordowaš** rěpka wóseta. To jo wjele žěła, z kótarymž bur snaž za jaden žěń **njewordujo** gótowy. Na póli **wordujo** kón do chołuja pšěgany a pólo **wordujo** wórane. Dokulaž jo žěło za kónja šěžke, **wórdujo** pó wěstem casu pšestawka gótowana. Kón **wordujo** nafutrowany a potom **wordujo** dalej wórane. Wokoło pońdnja **wordujo** na wobjed domoj jěžone. Pó wobježe **wordujo** dalej žělane. Wótpońdnja **worduju** zbytně žěła gótowane a wjacor jo pólo zwórane a rěpka wóseta. Doma **wordujo** wšyken řěd zasej zrumowany a kón derje nafutrowany. Pótom **wordujo** wjacerjane a z tym jo dnjowne žěło skóńcone.

Verbalny substantiw • Rzeczownik odstawny

Rzeczownik odstawny posiada cechy czasownika i rzeczownika. Wszystkie rzeczowniki odstawne są rodzaju nijakiego. Tworzy się je od tematu bezokolicznika, któremu dodaje się sufiks -še wzgl. -(e)nje. Od wielosylabowych czasowników koniugacji -i/-y oraz od czasowników zakończonych w bezokoliczniku na -uś, -śc wzgl. -c rzeczownik odstawny można utworzyć dodając końcówkę -enje do tematu czasu teraźniejszego. Szczegóły wyjaśniają podane poniżej przykłady.

Zaimek se czasowników zwrotnych odpada.

- temat wielozgłosekowych czasowników na -a-, -e-

-nje	lubowa-ś	lubowanie
	mólowa-ś	mólowanie
	pisa-ś	pisanje
	sejže-ś	sejženje
	šerpjeś	šerpjenje
	wěže-ś	wěženje

tež następujące czasowniki:

da-ś	danje
łdga-ś	łdganje
spa-ś	spanje

- temat wielozgłosekowych czasowników na -i/-y-, -u- i czasowniki na -śc-, -c

-enje	licy-ś	(wón) lic-y	licenje
	wuknu-ś	wuknj-o	wuknjenje
	kwiś	kwiś-o	kwišenje
	zamóc	zamóž-o	zamóženje

- temat jednozłosekowych czasowników na -j- i czasowniki typu “braś”

-še/-(e)nje	broj-ś	brojše/brojenje
	wugna-ś	wugnaše/wugnanje
	<i>tež</i> tka-ś	tkaše/tkanje

- temat jednozłosekowych czasowników na samogłoskę

-še	gra-ś	graše
------------	-------	-------

smja-ś se	smjaše
nasta-ś	nastaše
pśedewze-ś	pśedewzeše
drě-ś se	drěše
kšě-ś	kšěše
rozmě-ś	rozměše
pi-ś	piše
by-ś	byše
doby-ś	dobyše
hy-ś	hyše
my-ś	myše
cu-ś	cuše

Njeregularne formy • *Formy nieregularne*

-enje	jěść	(wón) jě	jěženje
	jěś	jěź-o	jěženje
	pśiś	pśiź-o	pśiženje

Pśikłady • *Przykłady*

„Měj ty dobru noc za to lubowanje, za to šwarkotanje . . .“ Žiśi su zamóženje nana malsnje rozbrojli. Wuknjenje njesluš a k jogo nejlušym zaběram. Licenje z łankami gótujo jej šěžkosći. Nan jo na pósejženju gmejnskeje rady. Stary ludowy spiw ma titul: „Serbow dobyše“. Wylem Šybař jo pśecej ze starym kólasom do Błotow na mólowanje jězdził. Hochoska lajska žiwadłowa kupka jo nowe graše nazwucowała. Rogowarje su wjele lět pśešiwo wugnašu ze jsy wójowali. Burowka jo ze skibami a piśami na pólo pśijěła. Pśi póceranju jatšowneje wódy njejsu žowća směli powědaś. W Błotach maju kuźde lěto wuběžowanje w bělenju górkow. Pśi tšuganju kšěna jo žěnska chopiła płakaś. W bliskej góli słyšymy kuźdy žen tyrlkanje ptaškow. Pałkanje z moderneju pałkawu jo lažcejše žěto ako něga pałkanje z rukoma. Ze zwónjenim pśichadaju namšarje na namšu do cerkwje. Něga su w lěsu až do změrknja na pólach žěfali. Na zmakanju něgajšnych wuknikow jo było wjasole zasejwiženje. Žiśi bóje se cesto błysknja a grimnja. Twarjenje nowego doma jo było za celu familiju wjelike napinanje. Głowny nadawk Serbskego instituta jo slěženje na polu serbskeje rěcy a kultury.

Serbske pcołkarstwo a Adam Bogachwał Šěrach

Pcołkarstwo ma we Łužycy dlujku tradiciju. Južo w swójej starodawnej domowni běšo Serbam žěto z pcołkami znate. Přědne pisne dokumenty, kótarež dopokazuju wuspěšne statkowanje serbskich pcołkarjow, póchadaju z casa pódejspiwanja pódwjacornych Słowjanow pśez nimskich zadobywarjow pśed wěcej ako tysac lětami. Tak cytamy w wopismje z dnja 28. julija 965, až jo nimski kejžor Otto I. benediktskemu kloštarjoju swětego Mauriciusa w Magdeburgu darił „mjodowy žasetk“ z krajow Łužyce, dolneje Sprjewje a wokoliny Habolineje Góry (Havelberg). Něži 200 lět pózdzej jo bamž Innocentius II. z pismom z dnja 11. oktobra 1137 dar wobkšusił, což dopokazujo jogo gódnotu. Dalšnej wopismje z lěta 971 a wokoło 1150 pokazujotej na zawězki dolnołužyskich pcołkarjow k dodawanju mjoda a wóska do Mišnjaškeje cerkwje a do kloštarja w Nienburgu nad Solawu. Wšykno to pokazujo na wjeliki wuznam pcołkarstwa w pódwjacorno-słowjańskich krajinach pśed wěcej ako tysac lětami.

Słowjańske pcołkarstwo toho casa jo až do 18. stolěša było lěsne pcołkarstwo. Wjelike lěse a góle z mócnymi bomami teje krajiny su byli zakład za taku wósebnu gałuz rolnikarstwa a

gólnictwa. Nejdalej k pódwjacoru lažeca krajina stej bylejš wjelikejš góli swětego Sebalda a swětego Ławrjeńca w wokolinje města Nürnberga. Jima gronjašo se Swětego romskega kejžorstwa wul. Město Nürnberg same jo se pši tom na centrum mjodarstwa a paprjeńcarstwa wuwilo. Głowne srzejžišća we Łužycy běchu krajiny wokoło kloštarjowu w Dobrjoługu a Nowej Cali, daloke strony mjazy Habolu a Odru a w blišej Łužycy wósebnje Wórjejska, Mužakojska a Zgórljelska góla.

W pódwjacornych žělach Nimskeje njejo se take pcołkarstwo wuwis mógało, dokulaž brachowachu tam wjelike gólne pšestrěnje ako jogo zakład. W pódzajtšnych słowjańskich krajach, teke w Pólskej, jo se ta typiska słowjańska forma pcołkarstwa, kotarejš se w pólskej rěcy groni „bartnictwo“, pódobnje intensiwnje woplěwala.

Łužyske lěsne pcołkarstwo jo wusko zwězane z mjenim serbskego fararja Adama Bogachwała Šěraha (1724 – 1773) w Budyšynku blisko Budyšina. Wón napisa wučbnicu, w kótarejš jo cełe lěsne pcołkarstwo nadrobnje wujasnjone. Sam mějašo wón swóje słomjane wule we farskej zagrože, ale jogo psijašelstwo ze serbskimi lěsnymi pcołkarjami w Mužakojskej góli jo jomu pšiswójenje wobšyrneje wědy wó žele lěsných pcołkarjow zmóžniło. Wón jo wót nich wuknuł a wóni su wót njogo nawuknuli nejnowše metody kubljanja matkow a twórnjenja kumštných rojow za powětšjenje licby pcołkowych ludow. W lěse 1766 jo Šěrach pó celem swěše přédne wědomnostne pcołkařske towaristwo zalozył, kótaregož člonki běchu wuznamne pcołkarje ze wšykných europskich krajow. Wón sam běšo sekretar, žinsa by gronili pšedsedař, towaristwa a redaktor casopisa, kótaryž towaristwo wudawašo. Wuslědki jogo njewomucneho, wuspěšnego statkowanja dostawachu se do młogich krajow a na wšake kralojske a wjerchojske dwóry, kótarež jogo z gódnymi medaljami cesćichu. Wón běšo člonk wšakich wědomnostnych akademijow. Rusojska carica Katarina II. pósla k njomu dweju studentowu, aby wón jeju w nejnowšých metodach pcołkarstwa wuwucował. Kaž wón sam w pšedsłowje swójeje wučbnice pišo, běšo głowny zaměr cełego jogo statkowanja wólažcenje žywjenskego wósuda wót sedymłětneje wójny surowje pótrjefjoných serbskich krajanow, z kótarymiž mějašo ako jich dušepastyř nejwusčejše zwiski. Za pózwignjenje dušyneje a duchneje situacije serbskich kšesćijanow wuda wón ceły řed nabóžninskich knižtow, mjazy nimi wósym wudašow namšarskich spiwarskich knižtow. Adam Bogachwał Šěrach běšo we 18. stolěšu nejwuznamnejšy organizator serbskego rozswětlařskego žěla. Bóžko njeběšo jomu dane, wšykne wjelike zaměry dokóńcyš. W starstwje njecelych 49 lět wótwoła jogo Bog do njebjaskego kralejstwa. W lěse 1774 wuda jogo psijašel Jan Jurij Vogel jogo wučbnicu wó lěsnem pcołkarstwje. W njej wudawař pišo: „. . . daš serbski lud, za kótaryž jo Šěrach tak spómóžnje statkował, žednje njezabydnjo jogo mě.“

W drugej połojcy 18. stolěša, za cas žywnjenja Šěraha, mějašo Mužakojske pcołkařske towaristwo hyšći 170 člonkow, kótarež regularnje na kóńcu februara a awgusta swóje zgromažiny pšewjedowachu. Wokoło 7000 wulow mějachu w tłustých bomach wjelikeje Mužakojskeje góle. W běgu 19. stolěša pak jo lěsne pcołkarstwo dospólnje zajšło. Ze zawježenim nowych metodow pcołkařskego žěla njejo se wóno mógało měřiš. Wóno jo sebje wjelike napinanja póminało ale napšešiwu modernemu pcołkarstwju jano snadne wunoski dawało. Do žinsajšnego njejo se žeden wulowy bom ako znank njewomucneho statkowanja serbskich lěsných pcołkarjow wuchował.

Rozgrono • Rozmowa

Ania: Bójš se ty pcołkow?

Fryco: Pópšawem nic. Žinsajšne pcołki njejsu wěcej take štapate, ako su wóni za cas Šěraha a teke hyšći pšed sto lětami byli.

Ania: Kak jo to móžno? Swój špjeńc ga wóni hyšći maju a casy štapaju.

Fryco: Žinsa kublu pcołkarje hynakšu rasu, kótaraž njejo taka agresiwna ako naša pópšawna domacna rasa. A wóna ma hyšći dalšnu lěpšynu: Pcołki teje noweje rase su pilnejše, wóni nazběraju wěcej mjoda.

Ania: Ale serbske pcołkarje njejsu se swójjich štapatych pcołkow bójjali. Wóni su šěžčejše žěło z nimi mli ako pcołkarje žinsa. Cogodla pópšawem su wóni pcołkowe wule górrjejece w bomach twarili?

Fryco: Myslim se, až su se wóni to wót pširody wótglědali. Žiwe pcołki, z kótarymiž su se přědnatnje zmakali, su bydlili w góli w pširodnych proznjeńcach, kótarež su tam snaž ptaški nazěłali. Pó takem pšikłaze su luže pótom pcołkam pódobne byša w bomach wudłypowali.

Ania: To jo móžno. Wótpowědnych bomow jo w tegdejšych wjelikich lěsach było dosć.

Fryco: Jo, a tam njejsu jano chójce stojali ako w našych žinsajšnych gólach. To jo był měšany lěs z dubami, lipami, wólšami, jasenjami a se rozmějo teke z chójcami a na lěpšych zemjach ze škrjokami. Žinsa njamamy w našych gólach wěcej take tłušte bomy, aby we wusokóci tšich do styrich meterow mójali w jich pjeńku wul wudłypaš. DUBY by snaž hyšći byli, ale te se za to njegóže, dokulaž maju kisału mězgu.

Ania: Serbske pcołkarje ga su wjelgin wuspěšne byli. Sakski kralojski dwór, kótaremuž su stawnje pjenjeze felowali, jo kšěł serbskich pcołkarjow ako wucabnikow do drugich žělow kraja póšaš, aby tam luži nawucyli, kak maju z pcołkami wobchadaš. Ale to njejo se ražiło.

Fryco: Ja teke wěm, cogodla. Serbske pcołkarje njejsu dosć derje nimsku rěc wuměli, ale wóni su se teke z tym wugranjali, až jo jim šichy serbski lěs lubšy ako głosny daloki swět.

Ania: Serbski farań Adam Bogachwał Šěrach jo sebje ako pcołkař swětowu slawu dobydnuł.

Fryco: Wón pak njejo swóje wule we wusokich bomach měł, ale we farskej zagrože w Budyšynku blisko Budyšyna, zož jo wón ako farań žěłał.

Ania: Weto jo wón, móžomy groniš, zajmnu wucbnicu lěsnego pcołkařstwa napisał.

Fryco: Wón jo cesto w Mužakojskej góli pla tamnych serbskich lěsnych pcołkarjow był. Wóni su k njomu wjeliku dowěru měli, dokulaž jo farań był a se z nimi w jich maminej rěcy rozgranjał. Tak su wóni jomu wšykno wulicowali, za cymž jo se jich pšašal, aby tu wucbnicu napisaš mógal.

Ania: Ty ga sy mě wulicował, až su wóni jomu samo pšeražili, kak słodki sirup naměšaju, aby roje do pšigótowanych bomowych wulow wabili.

Fryco: A nawopak su lěsne pcołkarje wót njogo wšake nowe metody žěła z pcołkami nawuknuli. Wón jo na pšikład wuslěžił, kak móžo pcołkař sam matki kublaš a z tym licbu pcołkowych ludow powětšyš, bžez togo až musy na rojenje cakaš.

Ania: Swóje nowe póznaša jo Šěrach w casopisu publicěrował, kótaregož redaktor jo wón był. Pšidatnje, a to jo hyšći wažnejše, jo wón pó celem swěše předne wědomnostne pcołkařske towaristwo załožił, kótaregož pšedsedař jo wón pótom był.

Fryco: Za swójo wědomnostne žěło na póli pcołkařstwa jo wón ze wšakich krajow wusoke wuznamjenjenja dostał a rusajska carica jo dweju štuđancowu k njomu póslała, aby wónej pla njogo nejnowše metody žěła z pcołkami nawuknułej.

Ania: Wón pak njejo był jano pcołkař, nic ga?

Fryco: Ně, głownje jo wón był farař, kótaryž jo se wědobnosćiwje wó kšesćijanow swójeje wósady starał a cely řed serbskich nabóžninskih knigłow wudał. Adam Boguchwał Šěrach słuša k wuznamnym wósobam rozswětlařstwa. Bóžko njejo mógał wše swóje plany dokóncys. Južo w starstwje njecetyh 49 lět jo zemřel. Ale jogo mě njejo zabyte, daniž w Serbach daniž mjazy pcołkarjami. W kuždym pcołkařskem leksikonje se na njogo z cesćownosću spomina.

Ania: A ja by kšěła hyšći dodaš, až lažy wjeliki žěl Mužakojskeje góle, žož jo se wón cesto z tamnymi lěsnymi pcołkarjami zmakeł, w Pólskej za Nysu. Ale w žednom bomje teje wjelikeje góle njejo wěcej někaki wul wudłypany. Teke pólske pcołkarje žělaju žinsa pó nowocasnych metodach, kótarež su lěsne pcołkařstwo z jogo wobšěžnosćami wutłocyli.

Rozgrona • Rozmowy

1. Zajtša we familiji

mama: Halo, stawaš! Dobre zajtšo.

syn: Jo to južo na casu? Ja som hyšći tak mucny.

žowka: Ja som južo wuspana. Dobre zajtšo, mama.

mama: Stawajtej a wumyjtej se malsnje. Mam južo snědanje pšigótowane.

syn: A woblekaš se njetrjebamej? Jo ga žinsa nježela?

mama: Se rozmějo, až dejtej se zwoblekaš. Pótom ga musytej hyš do šule.

- žowka: Ale nježela žinsa njejo. Žinsa jo akle srjoda.
- syn: Och, pón musymy ten tyžeń hyšći tši raze do šule.
- mama: Co ga by kšělej snědaš, klěb abo gusku?
- syn: Ja by kšěł gusku z butru a mjodom abo z marmeladu.
- mama: Co ga něnt, mjod abo marmeladu?
- syn: Lubjej mjod wót našych pcołkow.
- žowka: Za mnjo teke gusku ale ze želejom wót jabłukow. A piš by kšěła mloko.
- syn: Za mnjo teke mloko, ze lžycku mjoda.
- mama: Gusku namazaš móžotej se samej, nic ga?
- syn: Jo butra měka dosć? Howac to njamógu. Ale gusku rozkšajaš mógu južo sam.
- žowka: Mama, sy južo skiby za šulu pšigótowała?
- mama: To jo wšo južo gótowe. Som wama hyšći słodke jabłuko pšidała.
- žowka: To jo wažne dla witaminow, nic ga, mama?
- syn: Ja som južo ze snědanim gótowy. Mógu něnt hyšći chylku grajkaš?
- mama: Glědaj raz na zeger! Zwoblekaj se, wzej šulske wěcy a pón se póraj do šule!
- žowka: Ja som teke gótowa. Pójž, Marko, pórajmej se k busoju, aby jen njepšepastej !
- mama: Wjele góžinow žinsa matej? Ga bužotej zasej doma?
- syn: Ja mam šesć góžinow, předna jo matematika.
- žowka: Ja mam žinsa jano pěš. Ale žinsa trjebam sportowe wěcy.
- mama: Te ga sy sebje cora pšigótowała. Abo sy je zabyła?
- žowka: Ně, mam wšykno. A něnt na zasejwiženje, mama!
- syn: Na zasejwiženje! Chwataj, Anka, bus južo jěžo!
- mama: Na zasejwiženje, wej dwa. Zažaržtej se pórědnje a wuknitej pilnje w šuli! – Něnt malsnje wšykno zrumowaš a pón bužo za mnjo cas, hyš na žěło. Kuždy žeń to same. Ale derje, až mam hyšći žěło a njetrjebam jano doma sejžeš. Góleši ga stej zastaranej.

2. Duce na mložinske zmake

- Anka: Halo, Monika, docakaj! Žo ty jěžoš? Mamy ga žinsa mložinske zmake.
- Monika: To wěm. Ja teke pšizom, ale nejpjerwej hyšći k Lizce woglědajom.
- Anka: Lizka wěšće bužo na zmake. Tam móžoš z njeju powědaš.
- Monika: Ně, Lizka tam njebužo. Wóna jo chóra, ale njewěm hyšći co jej jo.
- Anka: Wót kogo to wěš, až jo Lizka chóra?
- Monika: Wóna njejo w šuli była. A tam jo se groniło, až jo chóra.

- Anka: Póstrów ju wóte mnjo, aby se malsnje zasej wustrowiła!
- Monika: To rada gótujom. Groń tym drugim, až psízom chylku pózdzej!
- Anka: Derje! Ja južo tam pójžom.
- Mato: Halo, Anka! Seń se ku mnjo na kólaso! Ja sí wzejom sobu, pón njetrjebaš pěšy hyś. Žo ga Monika jězo? Njepsízo wóna na zmakeanje? Žinsa ga comy wažne wěcy pšepowědaś a łapanje kokota pšigótowaś. Za to wšyknych trjebamy.
- Anka: Monika psízo teke, ale chylku pózdzej. Wóna jo hyści k Lizce jěła, dokulaž jo wóna chóra.
- Mato: To musy teke byś. Na Moniku móžomy se we tom pšecej spuśćaś, wóna se wó kuždego stara. To žaržy našu kupku gromaže.
- Anka: Wěš ty južo, wjele kónjow lětosa změjomy?
- Mato: To wěsće ned zgónijomy, gaž tam wšykne budu.
- Anka: Ja budu se zasej wó žowća staraś, kótarež deje wěnki wiś.
- Mato: Michał wobstarajo ze swójimi gólcami zasej dubowe gałuze za wašo žěto.
- Anka: Jo, wón jo to južo łoni perfektnje zwónožeł. Jogo gólcy su nam ned małe gałuzki pšigótowali, ako je za wiśe wěnkow trjebamy. To jo nam žowćam žěto wjelgin wólažcyło.
- Mato: Pópšawem ga to k tomu słuša. A ja se myslim, až su gólcy to raži gótowali. Tak su mógali dlej z wami gromaže byś.
- Anka: Glědaj! Tam južo ceła kupka gólcow a žowćow na nas caka. A pópšawem jo hyści cas.
- Mato: Wóni njamógu nutś. Ja mam kluc wót mložinskeje špy. Ale som spokojom, až su tak wjele psišli a kšě sobu gótowaś.
- Anka: A dalšne wěsće hyści psidu. Pši takem žěle ga kšě wšykne pomagaś, aby se naš swěžeń zasej derje ražił.
- Mato: To jo kužde lěto tak było a teke lětosa zasej bužo. To se tak słuša.
- Anka: To jo teke mójo mēnjenje. Pótakem, wšykne do žěła! – Zastań, ja skócyjom dołoj!

3. Glukožycenja k narodnemu dnju

žowka: Mama!

mama: Co ga maš, mója luba?

žowka: Mama, mója kuzina Lubinka změjo skóro narodny žeń. A ja by jej kšěła k tomu jadnu kortku z glukožycenjami póśtaś.

mama: To pak jo řednje! A co za to trjebaš? Njamaš žednu kortu?

žowka: Kortu južo mam a listowu wobalku teke. Ale ja njewěm, kak dejm pisaš.

mama: Pón wzej se nejprwjey někaku papjerku, na kótarejž sebje wšykno do njecystego apišoš, pjerwjey až na kórtce do cystego napišoš.

žowka: To jo derje. Pón móžoš ty to pšeglědaš, lěc som někaku zmólku gótowała a něco wopak pisała.

mama: Ty ga sy teke južo kortki dostała. Co jo tam było napisane?

žowka: Něnto južo wěm. Nejprwjey napišom: Luba Lubinka. Jo to pšawje?

mama: Jo, tak móžoš zachopiš. A kak dalej?

žowka: Ja se myslim tak: K twójomu narodnemu dnju žycym ší ...

mama: A co by jej žycyła?

žowka: Gluku. A co hyšći? Snaž strowosé a w šuli dobre censury?

mama: Derje, to móžoš napisaš.

žowka: A pšecej lube pšijašelki a dobrych pšijašelow a kuždy zeń wjele wjasela.

mama: Jo, to jo teke pšawje.

žowka: Njedejm lěpjej napisaš, až žycym wjele gluki?

mama: Se rozmějo, až to móžoš. To se hyšći rědnjej cyta.

žowka: Něnt napišom to wšykno gromaže. – Glědaj raz, jo how někaka zmólka?

mama: Ně, wšykno jo pšawje pisane. Něnt wótpiš to do cystego na kortku!

žowka: Ale pón dejm se hyšći pódpišaš, howac Lubinka njewě, wót kogo kortka jo.

mama: Móžoš hyšći lube póstrowy mamje a papje a bratšiku Florianoju pšipisaš.

žowka: Derje. Pótakem: Lube póstrowy teke twójej lubej mamje, papje a małemu Florianoju.

mama: Tak jo pšawje. A kak se pódpišoš?

žowka: Ja se pódpišom: Twója luba šešenica Anka.

mama: Dopiš něnt a pón tykni kortku do listoweje wobalki!

žowka: Na listowu wobalku dejm hyšći adresu napisaš a listowu znamku teke trjebam.

mama: Napiš nejprwjey pšedmě a mě

žowka: Ja pišom: Lubinka Nowakojc.

mama: Něnto drogu a numer doma.

žowka: To mam. Ale něnt felujo hyšći wjas a postowa licba.

mama: Tu postowu licbu znajom, ta jo samska ako naša.

žowka: Pón ju teke znajom. – Jo tak pšawje? A maš listowu znamku za mnjo?

mama: Tam na pisańskem bliže ma nan pšecej listowe znamki. Wzej se jadnu!

žowka: Ta z cerwjeneju rožu jo nejrědnjejša. Tu by wzela.

mama: How njejžo wó to, kótara jo nejrědnjejša ale płašizna za porto musy se makaš.
 żowka: Na znamce jo licba 55 napisana. To ga jo wěsće 55 centow?
 mama: Pón jo znamka pšawa. Tu móžoš wzeš a nalipaš.
 żowka: Do pšawego rožka górzejce, nic ga? Dejm ju namacaš?
 mama: Ně, to njejo trěbne. Take nowe znamki njetrjebaš namacaš. Wopytaj raz!
 żowka: Maš pšawje. Něnt jo list gótowy.
 mama: Sy ga list južo zalipała?
 żowka: Ně, ale ned cynim. To žo rowno tak ako ze znamku mimo namacnja.
 mama: A něnt donjas list ned hyšći do postowego kašćika! Pón Lubinka jen witše dostanjo.
 żowka: Jo ten narodny žeń južo witše?
 mama: Póglědni jan raz na kalendař, kótary žeń witše bužo!
 żowka: Maš pšawje, witše změjo Lubinka narodny žeń. Pón dejm chwataš.
 mama: A wěsće bužo se wjaseliš, gaž wót tebjje taki luby póstrow dostanjo.
 żowka: Derje, ja južo žom. Na zasejwizenje, mama!
 mama: A ži pšecej pšawje na boce drogi, kaž se słuša!

4. Co dej mama k wobjedaju waríš?

syn: Mama!
 mama: Co ga jo? Bóli ší něco?
 syn: Ně, mama. Co změjomy žinsa k wobjedaju?
 mama: Ja som łupinate kulki pšigótowała a k tomu twarog z lanym wólejdom. Njesłoži ší to wěcej?
 syn: Cogodla? To mě pópšawem derje słoži. Ale rady by teke zasej raz mlince jědł, take ze srowatkowego šesta, ako starka pšecej pjaco, z cukorom.
 żowka: Te by teke rada jědła, ale z marmeladu. Móžoš witše mlince pjac?
 mama: Cogodla nic? Za witše njamam hyšći žedne druge plany. Glědaj raz, lěc mamy hyšći srowatku doma?
 żowka: Žo dejm glědaš, w spižarńi abo w chłózecej spižce?
 syn: Njewěš ty, žo pši takich temperaturach mloko a podobne wěcy chowamy?
 żowka: How w chłózecej spižce stojtej hyšći dwa bjacharika srowatki. Dosega to?
 mama: Dwa bjacharika pšecej trjebam. A su tam hyšći jaja?
 żowka: Jo, jajow jo dosć. Ale starka do mlińcowego šesta žedne jaja njecyni. Jano muku a pitšku natrona.
 mama: To wěsće njejsy pšawje glědała. Jadno jajo na bjachar srowatki słuša do šesta.

syn: To by ty ako żowčo pópšawem musała wěžeś, to ga ja južo wěm.

mama: Wzej južo ten twarog z chłózeceje spiżki a lany wólej teke.

żowka: Dejm do piwnice pó cybulu hyś?

mama: Jo, pśinjas jadnu cybulu, taku srjejźnu.

syn: A tu móžoš pón ned woběliš a rozkšajaś.

żowka: To tak rada njegótujom, pśi tom dejm pśecej płakaś.

syn: Pón pśinjas ju a ja budu to gótowaś. Ja se njebójm.

mama: A ty scyń mjaztym ten twarog do šklicki a změšaj jen z pitśku mlokom!

żowka: Ale wósoliś dejš ty. Ja njewěm kak wjele.

mama: No, pón glědaj raz, kak wjele ja wzejom! A něnt změšaj derje, až žedne twarogowe kuski njewóstanu.

syn: How jo ta cybula, ceło drobnje rozkšajana. A glědaj, ja njejsom wót cybule płakał.

mama: Ty sy pěkny gólc. A něnt móžotej južo blido pśigótowaś!

żowka: Ja dejm hyści twarog měšaś, z tym njejsom hyści gótowa. Wólej teke hyści felujo.

syn: Pón cynim to sam. Pśižo papa teke k wobjeduju?

mama: Ně, wón jo do zeger dweju na žele a bužo wobjedowaś, gaž domoj pśižo.

żowka: Dejm raz poglědnuś, lěc su kulki južo zwarzjone?

syn: Něnt ga njamógu hyści zwarzjone byś, pó žaseś minutach. To warnujo wokoło poł goźiny.

mama: Maš pšawje. Musymy hyści chylku cakaś. Co cotej k wobjeduju piś?

syn: Ja pijom jabłukowu mězgu.

żowka: A ja cu malinowu limonadu, ta jo taka rědna cerwjena.

mama: Ja wupijom teke głažk jabłukoweje mězgi.

syn: Ja skócyjom malsnje do piwnice pó piśa.

żowka: Něnt pak by kulki musali zwarzjone byś. Ja raz póglědnjom.

mama: Wzej se nož a póštapni raz!

żowka: Te su měke dosć. Dejm pjacyk wugasnuś?

mama: Jo, cyń to! A pón puść mě tšošku bližej, aby wódu wótlafa!

syn: Něnt na blido z tymi kulkami! Ja mógu južo sam běliš.

mama: Chylku hyści docakajomy, kulki su hyści warjece.

żowka: Ja raz wopytajom. Ně, hyści su pśegóruce.

mama: To ga som groniła. Ale ty njamóžoš žednje docakaś. Wzej se mjaztym twarog na talaf!

syn: Mógu k tomu kusk butry dostaś. To mě pón hyści lěpjej słoži ako jano z twarogom.

żowka: Tam něchten žo. Chto to móžo byś?

nan: Dobry żeń, móje lube! Daś wam zesłożijo!

mama: Co ga jo se stało, až sy južo doma?

nan: Ja som žinsa w Bórkowach był na jadnom posejženju, a to njejo tak dłužko warnowało, ako jo było planowane. Wuslědki mógu teke doma zastajaś a zapisaś.

mama: Pójj ned k wobjedoju, my comy rowno zachopiś.

nan: Ja se malsnje pšewoblacom a wumyjom a pón pšízom.

syn: Ja som sebje mjazytym pšě kulkow wobělił. To mě dosega.

żowka: Ja budu teke ned gótowa.

mama: Něnto docakajomy hyšći na papu, a pón gromaže zachopijomy wobjedowaś.

żowka: No derje, pón wobělijomy za njogo ned hyšći kulki. To bužo se wjaseliś. Wón jo wěšće wjelgin głodny.

nan: Něnto how som. Wutšobny žěk za wobělone kulki.

mama: Dajšo se zesłožeś!

góleši, nan: Žěkujomy se, tejerowności!

5. Rozgrono z wuknikami

wuknik: Kněz Měškank, ja som słyšał, až sćo Wy w Polskej studěrowali. Jo to wěрно?

ceptar: To jo wěрно. A chto jo śi to gronił?

wuknik: Mój nan. Wón jo teke južo waš wuknik był.

ceptar: Na njogo mógu se hyšći dopomnjeś. To jo było w přědnych lětach našeje šule.

wuknik: A žo sćo Wy to byli, w kótarem měsće?

ceptar: We Wrocławju. Ale ja njejsom był sam. Smy ceła kupka młodych Serbow byli.

wuknik: Sćo Wy tegdy južo polsku rěc wuměli? Tam ga jo se jano polski powědało, nic ga?

ceptar: Polsku rěc som akle tam nawuknuł. Za mnjo ako Serba njejo to šěžko było.

wuknik: Ja njamógu sebje to pšawje pšedstajiś. Lažko to wěšće teke njejo było.

ceptar: Chtož ma dobru wólu a wótpowědne nastajenje k tomu, móžo wšykno zwónožeś.

wuknik: W kótarych lětach jo to było? Wy ga sćo 1952 južo ceptar na Serbskej wušej šuli w Chóšebuzu byli, jaden z tych šesć přědnych.

ceptar: 1948 som zachopił studěrowaś, 1952 som studium wuspěšnje skóńczył a se zasej domoj do Łužyce wrošił.

wuknik: Wy sćo gronili, až sćo tam ceła kupka byli. Chto jo Was tam póślał?

ceptar: Pó wójnje su wšake słowjańske kraje serbskich studentow na studium pšepšosyli, Česka, Pólska a Jugosłowjańska. A wšuži tam su młode Serby a Serbowki byli.

- wuknik: Su w Pólskej teke żowća byli abo jano gólcy?
- ceptař: W Pólskej stej dvě studentce byłej, jedna we Wrocławju a druga w Poznanju..
- wuknik: Co sćo wy wšykne studěrowali?
- ceptař: Ja som studěrował fyziku, druge chemiju, matematiku, twarske inženjerstwo, historiju, słowjańske rěcy, mólarstwo, wikowanje a dalšne směry.
- wuknik: A tam sćo jano pólski powědali. A pšepytowanja su teke w pólskej rěcy byli?
- ceptař: Jo, wšykno pšecej w pólskej rěcy. Ale rowno togodla smy malsnje pólski nawuknuli.
- wuknik: Kak su pólske studenty na was glědali a z wami wobchadali?
- ceptař: Wjelgin pšijaznje a kolegialnje. Wóni njejsu nas za cuzych měli, my smy k nim słušali. Smy sebje w šěžkich wěcach pomagali, ale smy teke gromaže swěšili.
- wuknik: Žo sćo wy tam bydlili? A chto jo wam to zapłašić?
- ceptař: Bydlili smy w studentskich domach a za zežywenje smy wót pólskego stata stipendium dostawali, studenty w Českej abo Jugosłowjańskej wót českego abo jugosłowjańskego stata. Te staty ga su nas tam pšepšosyli, aby Serbow pódpěrali. Za to som žinsa hyšći wjelgin žekowny, dokulaž jo mě dało zakład za cełe dalšne žywenje.
- wuknik: A pšípódla sćo hyšći pólski nawuknuli.
- ceptař: Jo, a pólsku rěc žinsa hyšći póměrnje derje wumějom, snaž aktiwnje nic wěcej tak derje ako pšed pěšzaset lětami, dokulaž njamógu wěcej kuždy žen pólski powědaš a zwucowaš.

6. Nakupowanje

- mama: Ja pójěžom něnto nakupowat. Cotej wej sobu jěš?
- syn: Pójěžoš z awtom abo z kólasom?
- mama: Z awtom do kupnice, musymy ga za ceły tyžeń nakupowaš.
- żowka: Pón pójědu sobu.
- syn: Ja teke.
- mama: Zwoblekajtej se pórědnje a wobujtej se cyste crjeje! Ja pójžom južo do garaže. Pšínjastej ten kašćik sobu wen, wón stoj tam na spižce! A zamknitej žurja, na bliže laży kluc.
- syn: Ty wzejoš kašćik a ja zamknjom žurja. Trjebamy howacej hyšći něco?
- żowka: Pjenjeze změjo mama. Měj žedne njetrjebamej.
- mama: Stej wej něnt gótowej? Seńtej se slězy do awta a pšipasajtej se, ako se słuša!
- syn: Mógu ja pó wózyk hyš? Dajoš mě raz jaden euro, mama?

mama: How maš taki chip, to teke źo.

źowka: Mógu ja pón teke raz ten wózyk śišćaś?

syn: Pśi nakupowanju móžoś ty je śišćaś. Połny wózyk wzejom zasej ja.

mama: Nejpjerwej mamy how sad a zeleninu. Co trjebamy?

źowka: Jabłuka mamy doma swóje. Ale ja by rada banany wzeła.

mama: Wupytaj je sebje a pón źi tam je zwaźyt. Tam jo awtomatiska waga.

syn: To som teke južo raz gótował. A ten cedlik z płašiznu nalip na jadnu bananu!

mama: Pśinjas raz wóttam tśi zelene górki a połoź je do wózyka! Te njatrjebamy waźyś.

źowka: Njetrjebamy teke hyšći citrony? Tam wóni laže, ja měšack pśinjasu,

mama: Něnt wzej zasej wózyk! Późjomy do drogerijowego wótzělenja.

syn: Pó droze jo wótzělenje za papjerjane wóry. Ja trjebam za šulu nowe zešywiki.

mama: Wupytaj se je sam, ty nejlěpjej wěš, kake deje byś.

syn: Dwa trjebam ze smuźkami a jaden z kašćikami za matematiku.

źowka: Co trjebamy z drogerijowego wótzělenja? Ja by nowu zubnu pastu trjebała.

mama: Za familiju trjebamy pałkadło. Na nowy tyžeń dejm pałkaś.

syn: Wzejomy to pałkadło ako pśecej? How wóno j

mama: Jo, Jaden pakśik dosega. - Maš ty južo twóju zubnu pastu? Połoź ju do wózyka!

źowka: Něnto k měsu a jěšnicy. To wupytaj ty, mama. Ty ga pśecej wobjed wariš.

mama: Cośo swinjece měso abo lubjej pjerinowe filety?

syn: Wzej lubjej zasej pjerinowe filety, te lěpjej słože ako swinjeca pjaceń abo šnycle.

źowka: Pón trjebamy hyšći srowatku za mlince a twarog.

mama: Wzej wót kuźdego tśi a k tomu hyšći dwójcy kisału zmjatanu za górki.

syn: Mloko teke hyšći musymy kupiś. Ja wzejom ned cełu paletu. Tu połožym how dołojce.

źowka: Mama, bužoś ty tykańc pjac abo kupijomy how něco na pójędank?

syn: Gaž mamy tak wjele dobrych jabłukow, žycym sebje jabłukowy tykańc z pudingom.

mama: Mloko mamy. Ale njewěm, lěc mamy doma hyšći dosć pudinga. Źi hyšći raz slědk a pśinjas wanilijowy puding, dwě tutawce, abo pśinjas ned styri!

źowka: Tykańc z tšuganymi jabłukami a pósypowanim mě teke derje słoži. Njamóžoś wót kuźdego wupjac połojcu?

mama: To jo móžno. Ale za to trjebamy hyšći margarinu. Wzej tam dwě kóstce!

syn: A muki mamy dosć doma. Tu njetrjebamy źinsa kupiś.

mama: Ale něnto hyšći klěb a guski. Wzejomy jaden žytny klěb a tutawku guskow.

źowka: Ja by kśěła žytne guski ze zernkami. Mógu te wześ?

mama: Cogodla nic, gaž je rada jěš?

žowka: Žytne guski su strowše ako pšenicne, som raz cytała.

syn: Co comy hyšći kupiš? Njamamy skóro dosć?

mama: Kafej hyšći trjebamy. A cotej wej kakaw?

žowka: Ja pijom lubjej same mloko z mjodom.

syn: Ja teke njok kakaw. Ale mógu se tam toflu šokolady wześ?

mama: Pšínjas za kuždego jadnu.

žowka: Za mnjo jadnu běłu.

syn: Jě papa teke šokoladu? Dejm za njogo teke toflu wześ?

mama: Njejsom ja groniła, až za kuždego jadnu? Pón ga jo to za papu teke. Ale my trjebamy hyšći tej. Pócakajtej, ja raz póglědnjom.

žowka: Za mnjo pšínjas pšosym sípkowy tej. Ten jo lěpšy ako mjetwejowy.

syn: Jo to něnt wšykno? Wózyk njejo hyšći poľny.

mama: Myslim se, až dosega. Něnt pójžomy ku kasam zapłašit.

žowka: Ja scynijom wšykno na ten běžecy pas a ty, Anka, pón wšykno zasej do wózyka!

mama: A ja zapłašijom. -

syn: Něnt wzejom ja zasej wózyk a šišćim jen k awtoju.

mama: Skłažtej wšykno pórědnje do kašćika!

žowka: Ja spórajom ten wózyk zasej slědk. Wěm južo, kak se to gótujo.

syn: Ale njezabydni ten chip zasej wušěgnuś!

žowka: To ga sama wěm.

mama: A něnt seńtej se zasej do awta a pójžomy domoj.

syn: Ale pšípasaś se musymy wšykne, mama, ty teke!

mama: To se rozmějo. Ale derje, až na to myliš. Pótakem jěžomy domoj.

7. Šulska góžina

ceptařka: Dobre zajtšo!

wukniki: Dobre zajtšo!

ceptařka: Seńšo se! Kake domacne nadawki sćo měli?

wuknik: Njejsmy pšez kóńc tyženja žedne domacne nadawki měli.

ceptařka: A co jo była slědna tema w zajžonem tyženju?

wuknik: Smy powědali wo wšakich rostlinach a jich serbskich mjenjach.

ceptařka: Janina, pódaj pšosym někotare pšikłady!

Janina: Tšawa, trajda, žyto, pšenica, jacmjeń, wows, majs, hejduša.

ceptařka: Mato, pšosym hašći dalšne!

- Mato: Žíselina abo kwišina, lupina, kulki, kulawa, řepa, cukorowa řepa, cerwjeny a běły kał, kšěn, górki, dyl, rože, lilije, nalchenki a druge kwětki.
- ceptarka: Jan, co ty hyšći což? Znajoš hyšći wěcej?
- Jan: Jo, ja znajom hyšći kopšiwu a badak abo wóset. A łobodu teke znajom a k tomu mak a modrac, kenž ako zelišća na pólach rostu. A w nalěsu kwišo na pólach řepik a něco pózdžej lan.
- ceptarka: Derje, to su wšykno rostliny, kenž pla nas rostu. Žinsa comy něnt serbske mjenja wšakich bomow nawuknuš, kótarež w našych zagrodach a gumnach abo teke w lěsach a w gólach namakajomy.
- Marko: Pla nas mamy wjele lipow, brjazow a dubow. To su tśi družyny listowych bomow. A w Błotach stoje pśi groblach wólše a wjerby. A te wusoke topoły teke znaju.
- ceptarka: Anja, sy sebje mjenja bomow wobspomnjeła, kótarež jo Marko rowno pómjenil?
- Anja: Jo, wón jo pómjenil lipu, dub, brjazu, wjerbu, wólšu a topoł. Te som wšykne južo znała, dokulaž wóni teke pla nas rostu.
- ceptarka: Kótare bomy hyšći znajošo? Myslišo se teke na jeglinowe bomy!
- wuknik: W našych gólach nejcesćej wustupujucy jeglinowy bom jo chójca. Tam, žož jo zemja wěcej wložnita, rostu škrjoki abo samo jedły. W parkach namakajomy tam a zas jednotliwy šis. Wó njom se groni, až su jogo cerwjene płody gadowate.
- ceptarka: Zapišćo sebje serbske a nimske mjenja tych bomow. Ale mamy hyšći dalšne, kenž by sebje musali wobspomnješ: sadowe bomy.
- wuknik: Ja znaju wišniny, jabłucyny, kšušcyny a slěwcy.
- ceptarka: Ja by kšěła hyšći dalšne listowe bomy pómjeniš: Narodny bom Kanady jo klon. Pśi drogach wižimy cesto jerjebiny. Někotare wejsne mjenja pokazuju na to, až jo tam něga wjele bukow rošlo.
- wuknik: Pón jo hyšći grab, kótaryž ma pó formje łopjenkow z bukom wěstu pódobnosć.
- ceptarka: W našych gólach jo se w zajžonych lětzasetkach jedna družyna bomow mócnje rozšyriła, kótaruž jo wěsty Francozař Robin z Ameriki do Europy pśiwjadł. W juniju wise te bomy poľne běłych kwišonkow, z kótarychž naše pčoľki wjele mjoda nazběraju.
- wuknik: Wěm, kótary bom Wy měnišo. To jo robinija, kótarejž luže ze zamólenim cesto akacija gronje. Akacije pak rostu na pśikład w Africe a nic pla nas.
- ceptarka: Myslim se, až to něnt dosega. Nejważnejše družyny listowych a jeglinowych bomow smy pómjenili. Šćo je sebje ned pšawje zapisali, serbski a nimski?
- wuknik: Snaž by sebje teke hyšći płody tych bomow zapisaš mókali.

- ceptařka: Kótare plody z bomow, mimo tych ze sadowych bomow, ga znajošo?
- wuknik: Na dubach rostu žoľže. Lětosa jo jich wósebnje wjele, a stare luže gronje, až wěšći to kšutu zymu.
- ceptařka: Chto znajo dalšne plody bomow?
- wuknik: Na jerjebinach wise nazymu jerjebinki, kótarež ptaškam derje slože.
- wuknik: Z bukow padaju nazymu bukowicki, kótarež su byli w jažykojtych škórpinach schowane, pódobnje ako kastanije abo kóštonki. Na grabach pak njerostu žedne bukowicki.
- ceptařka: Druge bomy maju teke plody, ale te njejsu pšeliš znate.
- wuknik: Plody jeglinowych bomow, chójcow, škrjokow a jedłow, su krađu znate. To su šyški, kótarež su chude luže něga w góli zběrali, aby w zymje sópłu špu měli. To jo mě mój stary nan wulicował, a wón to wě wót swójogo starego nana.
- ceptařka: Chto žedne z tych bomow njeznajo? Chto je hyšći wižeł njejo. Měrko, kótary bom njeznajoš?
- Měrko: Njewěm pšawje, kak šis wuglěda. Wšykne druge derje znaju.
- ceptařka: Derje. Chtož co, móžo na pšiducu gózinu gaľuzku abo łopjenko někakego z tych bomow sobu pšinjasć. Ale na kuždy pad mašo nadawk, sebje nimske a serbske mjenja tych bomow zaspomnješ. To płaši teke za rostliny, wó kótarychž smy zachadny tyžeń powědali. - Ned bužo zwóniš. Z tym kóncymy žinsajšnu šulsku gózinu: Na zasejwiženje!
- wukniki: Na zasejwiženje!

Słownik

Dolnoserbbski alfabet • *Alfabet dolnołużycki*

A	a	I	i	R	r
B	b	J	j		ř
C	c	K	k	S	s
Č	č	Ł	ł	Š	š
	ć	L	l	Ś	ś
D	d	M	m	T	t
E	e	N	n	U	u
	ě		ń	W	w
F	f	O	o	Y	y
G	g		ó**	Z	z
H	h	P	p	Ž	ž
Ch	ch*			Ž	ž

* Dwuznak **ch** podany jest w obrębie litery **c**.

** Znak **ó** podany jest w słownikach dolnołużyckich w obrębie litery **o**.

Do bezokolicznika czasowników dodana jest 3 os. l. poj. wskazująca na rodzaj koniugacji, do przymiotników dodany jest przynależny przysłówek, dla rzeczowników posiadających nieregularną odmianę dodany jest dopełniacz. Rodzaj rzeczowników jest zaznaczony w takich przypadkach, gdzie mogłyby pojawić się wątpliwości.

a

a
 abo
 adresa
 adwent
 akacija
 akle
 ale
 aluminium *m*
 ansambel
 asterka
 atd.
 awto
 awtodroga
 až

a, i
 albo, lub
 adres
 adwent
 akacja
 dopiero
 ale, lecz
 glin, aluminium
 zespół
 aster
 itd.
 samochód
 autostrada
 że, iż

b

baba
 badak
 bagnity
 bajka
 bajkojty
 balo
 balokopanje
 balokopař
 balokopařski
 bamž
 banja
 barcaš, barcy
 barwa
 baseň *f*
 basnikař
 basnikafka
 bejny, bejnje
 beton
 běg
 běgař
 běty
 běliš, běli
 běrtyl
 běžaš, běžy
 běžecy pas
 běžnje
 bitwa
 bjacharik
 bjatowaš, bjatujo
 blaba

baba
 oset
 bagnisty
 baśń, bajka
 bajeczny
 piłka
 piłka nożna
 piłkarz
 piłkarski
 papież
 dynia, bania
 mruzcęć
 kolor, farba, barwa
 wiersz
 poeta
 poetka
 znaczny, dość znacznie
 beton
 bieg, ciąg
 biegacz
 biały
 obierać
 kwadrans, ćwierć
 ciec
 przenośnik taśmowy
 ciągle, płynnie
 bitwa
 słoik
 modlić się
 gęba

blido	stół
bliski, blisko	bliski, blisko
blok	blok
Błośanań	(mieszkaniec Błot)
Błośanańka	(mieszkanca Błot)
Błota	Błota (kraina na Łużycach Dolnych)
błoto	muł, błoto
blaba	gęba, morda
blido	stół
bliski, blisko	bliski, blisko
blok	blok
bob	fasola
bocny	boczny
bogatstwo	bogactwo
bójaś se, bój se	bać się
bok	strona
bóleś, bóli	boleć
bom	drzewo
bónań	chłop pańszczyźniany
bóson	bocian
bósonowy	bociani
bóžko	niestety
Bramborska	Brandenburgia
bramborski	brandenburski
bratš	brat
bratšik	braciszek
brjaza	brzoza
brjog	brzeg
brjuch	brzuch
brojś, broj	marnować, rozrzucić
brona	brona
brožnja	stodoła
brudny	brudny
bruk	chrząszcz
brunica	węgiel brunatny
bruny	brązowy
bryla <i>f</i> (sg)	okulary
bubańka	agrest
buchanje	huknięcie
budu-li	czy będą, jeśli będą
buk	buk
bukowicka	bukiew
bur	chłop
burowka	chłopka
burski	chłopski
burski dwór	dwór chłopski
bus	autobus
butra	masło
bužiś, buži	budzić
bydło	pomieszczenie
bydlenje	mieszkanie

bydleński
 bydleński blok
 bydliś, bydli
 byk
 byrcaś, byrcy
 byśe
 bytšy, bytšo/bytśe
 bżez

c

cakaś, caka
 carnica
 carny
 cart
 cas, za cas
 casnik
 casnikař
 casnikařka
 casopis
 casy
 cazař
 cedlik
 ceły, ceło/cele
 censura
 ceptař
 ceptařka
 cerkwiny
 cerkwja
 cerw, cerwja
 cerwjaty
 cesaś, cešo
 cesćiś, cesći
 cesćowność
 cesto
 chip
 chłodk
 chłodnik
 chójca
 chójziś, chójzi
 chołuj *m*
 chomotowaś, chomotujo
 chopiś, chopijo
 chor
 chórownja
 chóry
 Chósebuski
 Chósebuz
 Chósebuzař
 Chósebuzařka
 chowaś se, chowa se
 chrapka

mieszkalny
 blok mieszkalny
 mieszkać
 byk
 brżęczeć
 byt, posiadłość
 jasny, światły, jasno
 bez

czekać
 borówka
 czarny
 czart, diabeł
 czas, za czasów
 gazeta
 dziennikarz
 dziennikarka
 czasopismo
 czasami
 kominiarz
 papierek
 cały, całkiem
 cenzura, stopień, ocena
 nauczyciel
 nauczycielka
 kościelny
 kościół
 robak, czerw
 robaczywy
 czesać
 czcić, poważać, szanować
 poważanie, szacunek
 często
 żeton
 cień
 lodówka
 sosna
 chodzić
 pług
 zakładać chomąto
 zacząć
 chór
 szpital
 chory
 Chociebuski
 Chociebuź (miasto na Łużycach Dolnych)
 Chociebużanin
 Chociebużanka
 ukrywać się
 kropelka

chrestomatija
 chrom
 chropiś, chropi
 chto, z kim
 chtož
 chudoba
 chudy
 chwaliś, chwali
 chwalobny, chwalobnje
 chwataś, chwata
 chyla, chylka,
     chylcycka
 chyśiś, chyśijo
 chytaś, chyta
 cigareta
 cil
 citrona
 cłowjek
 co
 cogodla
 cołn
 cołnař
 coło
 crjej
 cuś se, cujo se
 cuzbnik
 cuzy
 cybula
 cygel *m*
 cyniś, cyni
 cysło
 cysty, cysto/cysće
 cytař
 cytařka
 cytaś, cyta

d

daliya
 daloki, daloko
 dalokowid
 dar
 datěrowaś, datěrujo
 dawjeto
 dawno
 dejaś, dej
 delka
 demonstrěrowaś, demonstrěrujo
 derje
 derjeměse
 deść, deśćik
 deśćojty

chrestomatia
 budynek
 podlewać, skrapiać
 kto, z kim
 kto, który (zaimek względny.)
 bieda
 biedny
 chwalić
 chwalebny, chlubny
 śpieszyć się
 chwila, chwilka,
     chwileczka
 rzucić
 rzucać
 papieros
 cel
 cytryna
 człowiek, małżonek, mąż
 co
 dlaczego
 łódka, czółno
 przewoźnik łódką
 czoło
 but
 czuć się
 obcy
 cudzy, przyjezdny
 cebula
 cegła, dachówka
 robić, czynić
 numer
 czysty, czysto
 czytelnik
 czytelniczka
 czytać

dalia
 daleki, daleko
 luneta, lornetka
 podarunek, dar
 datować
 niedawno
 dawno
 mieć, musieć
 deska
 demonstrować
 dobrze
 pomyślność
 deszcz
 deszczowy, dżdżysty

deščowaš se, deščujo se	padać (deszcz)
direktny, direktnje	bezpośredni, bezpośrednio
diskutěrowaš, diskutěrujo	dyskutować
dłujki, dłujko	długi, długo
dłymoki, dłymoko	głęboki, głęboko
do	do
dobry žen	dzień dobry
dobynuš/dobuš, dobydnjo	zwyciężyć, wygrać
docakaš, docakajo	doczekać
docełego	w ogóle
docyniš, docynijo	zrobić, wykończyć
dodank	dodatek
dojš, doj	doić
dojš, dojžo	dojść
dojšpiš, dojšpijo	osiągnąć
dokradny, dokradnje	dokładny, ścisły, dokładnie, ściśle
dokusow	zepsuty, zniszczony
dołoj	nadół
dołojce	na dole
Dolnoserb	Dolnołużyczanin
Dolnoserbowka	Dolnołużyczanka
dolnoserbski	dolnołużycki
dom	dom
doma	w domu
domacny	domowy
domcyk	domek
domownja	ojczyzna, strony rodzinne
doněta	dotychczas
dopođnja	przed południem
dopomnješ se, dopomnjejo se	pamiętać, przypomnieć sobie
doprědka	naprzód
dorosćony	dorośli
dosegaš, dosega	wystarczać
dostaš, dostanjo	dostać, otrzymać
dowěra	zaufanie, ufność
dowjasć, dowježo	doprowadzić, zaprowadzić
dowol	urlop
dowolař	wczasowicz, urlopowicz
dowolařka	wczasowiczka
dowólnosć	zezwoleńie
dozdrjaš, dozdrjajo	dojrzeć
dožywjenje	przeżycie, zdarzenie
drastwa	ubiór, strój
drěmak	marzyciel
drěš, drějo	ździerać, drzeć
drěš se, źerjo se	krzyczeć, drzeć się
drjewjany	drewniany
drjewo	drzewo, drewno
drobny	drobny, delikatny
droga	ulica, droga, szosa
drogowanje	wędrówka

drośany
drot
drugi
dub
dubowy
duch
ducy
dujański
duša
dušepastyř
dwaźasća
dwěścě
dwojorěčnosť
dwórnišćo
dyla
dypk
dypkowny, dypkownje

e

eksistenca
eksistěrowaś, eksistěrujo
elektriska (*adj*)

f

familija
farań
felowaś, felujo
fidle *plt.*
filet
flak
flaša, flaška
fryšny, fryšnje
futer

g

ga
gaby
gadowaty
gałuz
ganjaś, ganja
gano
garaža
gat
generacija
gibanje
gibaś (se), gibjo (se)
ginuś, ginjo
gjarďy, gjarźe
gładce
gładki, gładko
głaźany

druciany
drut
drugi, inny
dąb
dębowy
duch
w drodze
dęty
dusza; prysznic
duszpasterz
dwadzieścia
dwieście
dwujęzyczność
dworzec
koper
kropka, punkt
punktualny, punktualnie

istnienie
egzystować, istnieć
tramwaj

rodzina
pastor, ksiądz
brakować
skrzypce
filet, polędwica
plama, łatka
butelka
świeży, świeżo
pokarm

kiedy, przecież
gdyby
trujący, jadowity
gałąź
ganiać, biegać
niedawno
garaż
staw, sadzawka
pokolenie, generacja
ruch
ruszać (się)
ginać
dumny, dumnie
zupełnie, gładko
śliski, gładki, ślisko
szklany

głażk	szklanka, szkło, słoik, kieliszek
głodnjeś, głodnjejo	głodować
głos	głos
głosny, głosnje	głośny, głośno
głosowaś, głosujo	głosować
głowa	głowa
głowny, głownje	główny, głównie
głuposć	głupota
głupy, głupje	głupi, głupio
gladiola	gladiola, mieczyk
glědadło	zwierciadło, lustro
glědajšo!	uwaga
glědaś, glěda	patrzeć
glucny, glucnje	szczęśliwy, szczęśliwie
gluka	szczęście
glukużycenje	gratulacja, powinszowanie
gnaś, ženjo	biec, pędzić
gnězdo	gniazdo
gniłosć	zgnilizna, lenistwo
gniły	leniwy
gniś, gnijo	gnić
gniwaś se, gniwa se	gniewać się, denerwować się
gnoj	nawóz, gnój
gnojś, gnoj	nawozić, gnoić
gnuś, gnujo	wzruszać
gódaś, góda	zgadywać
gódnota	wartość
gódownica (25. 12.)	pierwszy dzień świąt Bożego Narodzenia
gódowny	gwiazdkowy
gódy	Boże Narodzenie
gójc	lekarz
gójcowka	lekarka
gójś, gój	goić, leczyć
gołub, gołubja	gołab
góla	las
gólc	chłopiec
góle, góleśa; góleśi	dziecko; dwoje dzieci
gółka	lasek
gólnik	leśniczy
gólnistwo	leśnictwo
góntwař	myśliwy
góra	góra
górtjej	do góry
górtjejce	na górze
górtjejstawianie	zmartwychwstanie
góрка	ogórek, pagórek
górski	górski
górucy, góruco	gorący, gorąco
góśc	gość
góspoza	gospodyni
gótowaś, gótujo	robić, wykonywać

góźbnosć
 gożeś se, góźi se
 goźina
 grab
 grabje
 grajař
 grajařka
 grajkanišćo
 grajkaś, grajka
 graś, grajo
 graśe
 gratulacija
 gratulěrowaś, gratulěrujo
 grib
 grobla
 grod
 Grodk
 Grodkojski torm
 gromaże
 groniś (se), groni (se)
 grozocy
 groź *f*
 gryzaś, gryžo
 guba
 gubka
 gumno
 gus
 guska
 guslowařski
 gwězda, gwězdka
 gwězdka
 gymnazij *m*, gymnazium *m*

h

hajtko
 hejduša
 historija
 historiski
 how
 howac, howacej
 hundert (*potocznie*)
 hymna
 hynac, hynacej,
 hynakšy
 hyšći
 hys, źo

i

insekt
 Italska
 italski

okazja
 nadawać się, pasować
 godzina
 grab
 grabie
 grac, grający, zawodnik
 grająca, zawodniczka
 plac zabaw (dzieci)
 bawić się (dzieci)
 grać
 gra, igrzysko, mecz
 życzenie, gratulacja
 gratulować
 grzyb
 strumyk, rów, fosa, kanał
 zamek, pałac
 (miasto na Łużycach Dolnych)
 wieża Grodecka
 wspólnie, razem
 powiedzieć, nazywać się
 grożący, zagrażający
 obora, chlew
 gryźć, obgryzać
 usta; warga
 buzia, buziak
 ogród, działka
 gęś
 bułka, bułeczka
 czarodziejski
 gwiazda, gwiazdka
 Wigilia
 gimnazjum

kotek
 gryka, tatarka
 historia, przygoda
 historyczny
 tu, tutaj
 w przeciwnym razie
 sto, setka
 hymn
 inaczej
 inny, odmienny
 jeszcze
 iść

owad, insekt
 Włochy, Italia
 włoski

j

ja, ku mnjo
 jabeń, jabrja *m*
 jabłucyna
 jabłuko
 jabrik
 jabrikaty
 jacmień
 jadnotny
 jadnučki
 jagań
 jagnjetko
 jajo, jajko
 jano
 janowka
 jaskolicka
 jatšownica
 jatšowny
 jatšy *plt.*
 jazor *m*, jazoro *n*
 jażykojty
 jedła
 jeglinowy bom
 jeje
 jeju
 jerjebina
 jesća *plt.*
 jěśc, jě
 jěсны, jěсно
 jěšnica
 jěš, jěžo
 jězdziš, jězdzi
 jěžańja
 jich
 jogo
 jubilej *m*, jubileum *m*
 juška
 južo

ja, do mnie
 drabina
 jabłoń
 jabłko
 drabinka
 drabiniasty
 jęczmień
 jednolity
 jedyny
 myśliwy
 jagnjătko
 jajko
 tylko
 porzeczka
 jaskółka
 niedziela wielkanocna
 wielkanocny
 Wielkanoc
 jezioro
 jeżykaty
 jodła
 drzewo iglaste
 jeje
 ich dwóch
 jarzębina
 kuchenka
 jeść
 wczesny, wczesnie
 kiełbasa
 jechać
 jezdziš
 stołówka
 ich
 jego
 jubileusz
 sos
 już

k

k, ku
 kacka
 kafej *m*
 kak, kaka
 kakaw
 kaki
 kał
 kalendań
 kalk
 kamjeń

ku, do, w kierunku do
 kaczka
 kawa
 jak, jaka
 kakao
 jaki
 kapusta
 kalendarz
 wapno
 kamień

Kamjeńc	(<i>miasto na Łużycach Górnych</i>)
kana	dzban
kantorka	kierowniczką chóru
kapafa	orkiestra, kapela
karpa	karp
kasa	kasa
kastanija	kasztan
kaščaty	skrzynkowy
kaščik	skrzynka, kratka
kazaś, kažo	nakazać; zapraszać
kazń <i>f</i>	ustawa
kazyś, kazy	psuć
kef, krick	krzak, krzew
kilometer	kilometr
kino	kino
kisało	kwas; ocet
kisały, kisale	kwaśny, kwaśnie
kiwaś, kiwa	kiwać, machać ręką
kjarchob	cmentarz
kjarcma	gospoda, karczma
kjarcmań	karczmarz
kjarcmańka	karczmarka
kjarcmański	restauracyjny
kjarl	chłopak
kjarliž	pieśń liturgiczna, chorał
kłasć, kłažo	kłaść
kłobyk	kapelusz
kłojś, kłoj	kłuć, rozszczepiać
kłosk	kłosek
klapnuś, klapnjo	klepnąć
klěb	chleb
klěś, klějo	kiełkować; kłać
klon	klon
klubownja	światlica
kluc	klucz
kmóťš	ojciec chrzestny, kum
kmóťša	matka chrzestna, kuma
kněni	pani
kněz	pan
kněžk	panicz
kněžna	panna
kněžy	pański
knigłownik	bibliotekarz
knigły <i>plt.</i>	książka
kócka	kotka
kokoš	kura, kokosz
kokot	kogut
kołac	podłużny placek
koło	koło
kołožej	kołodziej
kólasko	kołowrotek

kólaso	rower
kólasowař	rowerzysta, kolarz
kólasowařka	rowerzystka, kolarka
kóleje	tory, koleiny
kóleno	kolano
kólnja	szopa
kolonist	osadnik
komora	pokój, izba, komora
komponěrowař, komponěrujo	komponować
komponist	kompozytor
komponistka	kompozytorka
kón	koń
kónč	koniec
kopař, kopjo	kopać
kopica	mnóstwo
kopje <i>n</i>	oszczep, lanca, kopia
kópřywa	pokrzywa
kórbik	koszyk
kórtka	pocztówka
kósa	kosa
kóstka	kostka
kóřula	spódnica
kótary	który
kowař, kowa	kuć
kóza	koza
kózyny	kozi
kóža	skóra
kradny, kradnje	dokładny, ściřty; ściřle
kradosćiwy, kradosćiwje	sumienny, sumiennie
kraj	kraj
krajny	krajowy
kralowka	królowa
krick	krzak, krzew
krjate boby	fasola krzaczasta
krjaty	krzaczasty
krowa	krowa
krowjegy	krowi
křadnuř, křadnjo	krařć
křajař, křajo	krajać, ciąć (<i>nožem</i>)
křoma	krawędź, skraj
křušcyna	grusza
křuty, křuře	trwały, twardy, trwale
křyty	pokryty, kryta
křywo	dach
křesćijan	chrześcijanin
křesćijanka	chrześcijanka
křěň	chrzan
křěř, co	chcieć
křícowař se, křícujo se	krzyżować się
křiwda	krzywda
křud	bicz

ku
 kubłaś, kubła
 kubłaś, kublo
 kubło
 kuchnja
 kukawa
 kulawa
 kulka
 kumpan
 kumpanka
 kumštny
 kupa
 kupadło
 kupaś (se), kupa (se)
 kupc
 kupka
 kupnica
 kupowař
 kupowařka
 kuriś, kuri
 kurjenje
 kurjetko
 kus, kusk
 kuždy
 kużełka
 kwětk
 kwětkowy
 kwětkowy kał
 kwisć, kwiśo
 kwiśina
 kwiśonka

ł

łacny
 łamk
 łapanje
 łapanje kokota
 łapaś, łapjo
 ławka
 łdgaś, łdgajo
 Łobjo
 łoboda
 łojś, łoj
 łoni
 łoński
 łopata
 łopjeno
 łupinaty
 łuża
 Łużyca *f* (sg.)
 łżyca

do, ku
 kształcić
 hodować
 majątek
 kuchnia
 kukułka
 brukiew
 ziemniak, kulka
 kumpan, kolega
 kumpanka, koleżanka
 sztuczny
 wyspa
 łazienka
 kąpać (się)
 kupiec, nabywca
 zespół, grupa
 dom handlowy
 klient, kupujący
 klientka, kupująca
 palić (*tytoń*)
 palenie
 kurka
 kawał, kawałek
 każdy
 kądział
 kwiat
 kwiatowy
 kalafior
 kwitnąć
 konieczyna
 kwiatek

spragniony
 ułamek
 chwytanie, łapanie
 łapanie koguta
 łapać, chwytać
 ławka
 kłamać, łgać
 Łaba
 lebioda
 łowić
 w zeszłym roku
 zeszłoroczny
 łopata
 liść
 łupinasty
 kałuża
 Łużyce
 łżyka

I

lajski	amatorski
lan	len
lany	lniany
lapa	chustka na głowę (<i>strój</i>)
late zelezo	żelazo lane
lažaś, laży	leżeć
lažčejšy	łatwiejszy, lżejszy
lažki, lažko	lekki, lekko, łatwy
lekcija	lekcja
lešeś, leši	lecieć
lěbda	ledwie, zaledwie
lěc	czy
lěcrownož	choć
lěgwo	obóz
lěpjej	lepiej
lěpšy	lepszy
lěs	las
lěсны pcołkar	bartnik
lěška	grządka
lěše, w lěsu	lato, latem/w lecie
lěšojski	letni
lětadło	samolot
lětaś, lěta	latać
lětnik	rocznik
lětny cas	pora roku
lěto	rok
lětosa	w tym roku
lětosny	tegoroczny
lětstotk	stulecie, wiek
lěttysac	tysiącletnie
lětzasetk	dziesięciolecie
lěwy	lewy
lichotny, lichotnje	wolny, swobodnie
licyś, licy	liczyć
limonada	lemoniada
lineal	linijka
lipa	lipa
lipk	klej
list	list, listowie
listař	listonosz
listařka	listonoszka
listowa wobalka	koperta
listowa znamka	znaczek pocztowy
listowy bom	drzewo liściaste
liška	lis
lod	lód, lody
loda	sklep
lodzymny	lodowaty, zimny jak lód
Lubijaska góra	(<i>góra na Łužycach Górnych</i>)

Lubin	(miasto na Łużycach Dolnych)
lubjej	chętniej
Lubnjow	(miasto na Łużycach Dolnych)
lubosć	miłość; umiłowanie
lubosny, lubosnje	miły, godny miłości, mile
lubowař	miłośnik
lubowařka	miłośniczka
lubowaś, lubujo	kochać, miłować, lubić
luby, lubo/lubje	miły, mile; luby, lubo, kochany, drogi
lud	lud, naród
ludstwo	narodowość
lupina	łubin
luštny, luštnje	wesoły, wesoło
luž	człowiek
luže	ludzie

m

majs	kukurydza
mak	mak
makojca	kwiat maku, makówka
mały, mało	mały, mało
malina	malina
malsny, malsnje/malsno	szybki, szybko
mama	mamusia
mamina řeč	język ojczysty, macierzysty
mańželstwo	małżeństwo
marchweje, marchwje	marchew
margarina	margaryna
mark	targ, targowisko
markgroba	margrabia
marmelada	marmolada
marznuś, marznjo	marznąć
maś, maśerje	matka
maśizna	materiał, temat
Mato	Mateusz
mej	my oboje
mejstař	majster, mistrz
mejstařka	majstrowa, mistrzyni
meter	metr
mě, mjenja	imię; miano; nazwisko; nazwa
měch	wór, worek
měki	miękki
měnjenje	pogląd, opinia
měř	spokój, pokój
měrc	marzec
měřiś se, měri se	kierować, dorównywać
měřniwy	ugodziwy, ustępliwy
měřny	spokojny
měšćański	miejski
měšo	mięso
město	miasto

měšack	woreczek
měšańca	mieszanina
měšaś, měša	mieszać
měś, ma	mieć
Měto	Marcin
mězga	sok
mjac	miecz
mjasec	miesiąc; księżyc
mjaztym	tymczasem, w międzyczasie
mjazy, mjaz	między
mjenaś, mjena	wyzywać, karcić, kajać
mjenjejgódny	mniej wartościowy
mjeńšy	mniejszy
mjetwej <i>f</i> , mjetwje	mięta
mjetwejowy	miętowy
mjod	miód
mjodaństwo	miodownictwo
młodostny	młodociany
młogi	niejeden
młóżeńc	młodzieniec
młóžinski	młodzieżowy
młynnik	młynarz
mline	placek, naleśnik
mloko	mleko
móc <i>f</i>	siła
móc, móžo	móc
mócný, mócnje	silny, silnie
modelowy	modelowy, wzorowy
modrac	bławatek
modry	niebieski
mój, mója, mójo;	mój, moja, moje;
mójej; móje	moje; moje oboje; moi
mokšy	mokry
mólař	malarz
mólařka	malarka
mólowanje	malowanie
mólowaś, mólujo	malować
moped	motorower
mórjo	morze
móst	most, wiadukt
móšynka	portmonetka
móžnosť	możliwość
mrojś se, mroj se	mrowić się, roić się
mrokawa	chmura
mroz	mróz
mucha	mucha
mucny	zmęczony
mudry	mądry
muka	mąka
murja	mur
murjowany	murowany

muski (*adj.*)
 mustwo
 muzika
 my
 mydło
 mysl
 myslíš se, myslí se
 myš
 myś (se), myjo (se)

mężczyzna
 drużyna
 muzyka
 my
 mydło
 myśl
 myśleć
 mysz
 myć (się)

n

na
 nabóžninski
 nabranki
 nabraś, nabjerjo
 nachwatki
 nacyníš, nacynijo
 nad
 nadawk
 nadobny
 nadpadnuś, nadpadnjo
 nadrobiś, nadrobijo
 nadrobny, nadrobnje
 nagi
 najšpa, na najšpě
 nakósny
 nakupowanje
 nakupowaś, nakupujo
 nałog
 nałożowaś, nałożujo
 nalchenk
 nalěše, w nalěšu
 nalětnik
 nalětny
 nalěto
 nalipaś, nalipjo
 namacaś, namacajo
 namazaś, namažo
 namóc
 namša
 nan
 nanosyś, nanosyjo
 napinanje
 napłošėń (+ *D*)
 napoł
 napšėsiwo
 naraženje
 narcisa
 narodninski
 narodny žen
 naslědnica

na
 religijny
 dochód
 nabrać
 szybko; naprędko
 wyrządzić
 nad, ponad
 zadanie obowiązek
 szlachetny, rzetelny
 rzucić się w oczy
 nakruszyć, nadrobić
 szczegółowy; detalicznie, szczegółowo
 nagi
 poddasze
 pochyły
 zakupy
 robić zakupy
 zwyczaj, tradycja, nałóg
 stosować
 goździk
 wiosna, wiosną
 miesiąc marzec
 wiosenny; kwiecień
 wiosna
 nakleić
 namoczyć
 nasmarować
 przemoc
 nabożeństwo, msza
 ojciec
 nanosić
 wysiłek
 na ukos
 o wpeł
 naprzeciw, naprzeciwno
 propozycja
 narcyz
 urodzinowy
 urodziny
 następczyni

naslědnik
 nastajenje
 nastupaś, nastupa
 naš, naša našo;
     našej; naše
 natron
 nawal
 nawdaś, nawdajo
 nawóżeń
 na zasejsłyšanje
 na zasejwiženje
 nazwucowaś, nazwucujo
 nazyma, nazymu/w nazymje
 nažraś se, nažerjo se
 nažeja
 nažejaś se, nažeja se
 nažęłaś, nažęłajo
 ned
 nej-
 něchten, něcht
 něco
 něga
 něgajšny
 někotary
 něnt, něnto, nět, něto
 něži
 nichten, nicht
 Nimc
 Nimcowka
 nimjer
 Nimska *f (sg, adj.)*
 nimski
 niski, nisko
 niži
 njasć, njaso
 nje-
 njedra
 njegluka
 njenažejucy
 njepiknuś, njepiknjo
 njepórěd
 njepśistupny
 njerěšny
 njewinowaty
 njewjesta
 njewomucny njewomucnje
 nježela, nježelu
 noga
 nopawa
 nos
 nowe lěto

następcą
 nastawienie
 odnosić się, dotyczyć
 nasz, nasza, nasze;
     nasi oba; nasi
 natron
 natłok, napór
 udzielić
 narzeczony, pan młody
 do usłyszenia
 do widzenia
 wyćwiczyć
 jesień, jesienią
 nażreć się
 nadzieja
 spodziewać się, mieć nadzieję
 napracować, narobić, zrobić
 zaraz
 naj-
 ktoś
 coś
 kiedyś, dawniej
 dawny, przeszły, były
 niektóry
 teraz
 w przybliżeniu, około
 nikt
 Niemiec
 Niemka
 wiecznie
 Niemcy
 niemiecki
 niski, nisko
 nigdzie
 nieść
 nie, nie-
 do diabła, do licha
 nieszczęście
 niespodzianie
 nie mruknąć
 nieporządek
 niedostępny
 brudny, nieczysty
 niewinny
 narzeczona, panna młoda
 wytrwały, wytrwale
 niedziela, w niedzielę
 noga
 żółw
 nos
 Nowy Rok

nož
 nožyce
 nutś
 nutśi, nutśika, nutśikach

nóż
 nożyce
 do wewnątrz, do środka
 wewnątrz

p

pacient
 pacjentka
 padaś se, pada se
 padnuś, padnjo
 pak
 paket
 pakśik
 pałkadło
 pałkaś, pałco
 pałkawa
 paleńc
 paliś, pali
 papjera
 paprjeńcaństwo
 parkowanje
 parlicka
 part
 partaja
 paść, paso
 paslicki (*plt.*)
 pasta
 pcołka
 pcołkańja
 pcołkaństwo
 pěkny, pěknje
 pěsk
 pěskowaty
 pěta
 pětk
 piknuś, piknjo
 piła
 pilny, pilnje
 pisanosć
 pisany
 pisańske blido
 pisaś, pišo
 pisny
 piścałka
 piś, pijo
 piše
 pitśku
 piwnica
 piwo
 pjac, pjaco
 pjaceń

pacjent
 pacjentka
 padać (*deszcz*)
 paść
 jednak
 paczka (*duża*)
 paczka
 środek do prania
 prać
 pralka
 wódka; grzałka
 palić (*ogień*)
 papier
 piernikarstwo
 parking
 perełka
 sposób, względ
 partia
 paść, pilnować
 pułapka
 pasta
 pszczoła
 pasieka, pawilon pszczeli
 pszczelarstwo
 dzielny, dzielnie
 piasek
 piaszczysty
 pięta
 piątek
 mruknać, piknać
 piła
 pracowity, pilnie
 kolorowość, barwność
 kolorowy, wielobarwny
 biurko
 pisać
 pisemny
 flet
 pić
 napój
 troszeczkę
 piwnica
 piwo
 piec
 pieczeń

pjakař	piekarz
pjas	pies
penjez	pieniądz, moneta
pjenk	pień drzewa; obcas
pjerinowy	drobiowy
pjerje	pierze
pjerwjej	pierw, pierwiej, wczęšniej
płakaš, płaco	płakać
płašć	płaszcz
płašiš, płaši	płacić
płašizna	cena
płod	owoc, plon
płodny	płodny, urodzajny
Płomje	<i>(časopismo dla dzieci)</i>
płonina	płaszczyzna, powierzchnia
płot	płot, ogrodzenie
pla	u, koło
plěš, plějo	płynąć
plon	smok
pócarnawa	pieczarka
póceraš, pócera	czepać, nabrać, kozystać
póchadaš, póchada	pochodzić
pód	pod, poniżej
pódawk	wydarzenie, zdarzenie
pódejšpiwanje	podbój, ujarzmienie
pódla	obok
pódlański	uboczny
pódług	wzdłuż
pódpěrowaš, pódpěrujo	popierać, wspierać
pódpisaš, pódpišo	podpisać
pódpódnjo	południe (<i>geogr.</i>)
pódpódnjowy	południowy (<i>geogr.</i>)
pódpólnoc	północ (<i>geogr.</i>)
pódpólnocny	północny (<i>geogr.</i>)
pódrěmaš, pódrěmjo	podrzemać
pódwjacor	zachód (<i>geogr.</i>)
pódwjacorny	zachodni (<i>geogr.</i>)
pódwóraš, pódwóraj	zaorać
pódzajtšny	wschodni (<i>geogr.</i>)
pódzajtšo	wschód (<i>geogr.</i>)
pójědank	zakąska, przekąska
pójědk	deser
pójš, pójžo	pójść
pójž!	chodź!
pókład	skarb
połlěto	półrocze
połnolětny	pełnoletni
połny	pełny
połojca	połowa
połožyš, połožyjo	połožyc
Pólacka	Polka

Pólak	Polak
pólaś, pólejo	zalać
pólewanka	zupa
pólěpšyś, pólěpšyjo	poprawić, ulepszyć
policist	policjant
policistka	policjantka
Pólka	Polka
pólo	pole
Pólska	Polska
pólski	polski
pomagaś, pomaga	pomagać
pómały, pómałem	(po)wolny, wolno/pomału
poměrnje	stosunkowo
pomjeniś, pómjenijo	nazwać
pomjenjenje	nazwa, miano
pómjeńšowaś, pómjeńšujo	zmniejszać
pomnik	pomnik
pomoc	pomoc
pomoc, pomóžo	pomóc
pón	potem, następnie
pónjeźele	poniedziałek, w poniedziałek
popajżeństwo	niewola
pópšawem	właściwie
pór	para
póraś se, póra se	udać się
pórěd	porządek
pórežarnja	warsztat naprawczy
póromje	wobec
pósejženje	posiedzenie
póslaś, póscelo	wysłać, posłać
pósłužowaś, pósłužujo	obsługiwać
pósporomje	wzdłuż
póstola	łóżko
postowy kaścik	skrzynka pocztowa
póstrow	pozdrowienie
póstrowiś, póstrowijo	pozdrowić
póstupowanje	postępowanie
póstupowaś, póstupujo	postępować
pósypowanje	posypka, kruszonka
póškaś, póška	całować
póštapnuś, póštapnjo	żgnąć, ukłóc
pótakem	więc
pótom	potem, następnie
pótomnik	potomek
pótrjeba	zapotrzebowanie
Potsdam	Poczdám
powědaś, powěda	mówić
powěśc	wiadomość, wieść, legenda
powjasć, pówježo	poprowadzić
powjesnuś, powjesnjo	zawiesić, powiesić
pówołanje	zawód

pówóženje
 pózdze, pózdzej
 póżnawaś, póżnawajo
 póżny
 póżycyś, póżycyjo
 póżytny
 přednotny, přednotnje
 předownica
 předownik
 prjatkowaś, prjatkujō
 proch
 procowař
 procowařka
 projś, proj
 prozninski
 prozniny
 proznjeńca
 prozny
 pšawo
 pšawopis
 pšec
 pšenica
 pšeniczny
 pšosař
 pšosařka
 pšosyś, pšosyjo
 Pšuska *f (sg. adj.)*
 pšuski
 pšecej
 pšed
 pšedany
 pšedawař
 pšedawařka
 pšedgódowny
 pšedmě, pšedmjenja
 pšednjasc, pšednjaso
 pšednosk
 pšednosowař
 pšednosowařka
 pšednosowaś, pšednosujō
 pšedsłowo
 pšedsedař
 pšedsedařka
 pšedstajenje
 pšedstajiś se, pšedstajijo se
 pšeměniś, pšeměnijo
 pšemysłowaś, pšemysłujō
 pšepaś, pšepaso
 pšepowědaś, pšepowědajō
 pšeprowowaś, pšeprowujō
 pšepšosyś, pšepšosyjo

powódź
 późno, później
 poznawać
 późny
 pożyczyc
 chciwy
 pierwotny, pierwotnie
 prababka
 przodek
 wygłaszać kazanie
 kurz, proszek
 działacz, patriota
 działaczka, patriotka
 pruć
 wakacyjny
 wakacje, ferie
 jaskinia, jama
 pusty, próżny
 prawo
 ortografia
 precz
 pszenica
 pszeniczny
 żebrak
 żebraczka
 prosić
 Prusy
 pruski
 zawsze
 przed
 sprzedany
 sprzedawca
 sprzedawczyni
 przedświąteczny, przedgwiazdkowy
 imię
 wykładać, recytować
 wykład, odczyt
 wykładowca
 wykładowczyni
 wykładać, referować
 przedmowa
 prezes, przewodniczący
 pani prezes, przewodnicząca
 prezentacja
 przedstawić się
 zamienić, przemienić
 rozważać, zastanawiać się
 opuścić, spóźnić się
 omówić
 przebadać
 zaprosić

pšepytowaš, pšepytujo	przebadać
pšeražiš, pšeražijo	zdradzić
pšeskaržony	oskarżony
pšespytowanje	egzamin
pšestajiš, pšestajijo	przetłumaczyć
pšestaš, pšestanjo	przestać
pšestawka	przerwa
pšestrěń	powierzchnia
pšestupjenje	przestępstwo
pšestupne lěto	rok przestępny
pšešěg	korowód
pšešěgnuš, pšešěgnjo	przeprowadzić się
pšešiwo	przeciw
pšetraš, pšetrajo	przetrzeć
pšewinuš, pšewinjjo	pokonać, przemoc
pšewodnica	towarzyszka; pilotka
pšewódnik	towarzysz; pilot
pšewóžař	towarzysz
pšewóžařka	towarzyszka
pšewzeš, pšewzejo	przejąć
pšez	przez
pšežywjenje	przetrawianie
pšěgaš, pšěga	zapręgać
pšěśc, pšěžo	prząść
pšěza	izba do przędzenia
pši	przy
pšiběranje	wzrost; kompot, deser
pšibytność	teraźniejszość
pšichadaš, pšichada	przychodzić
pšichod	przyszłość
pšichylony	przychylny, łaskawy
pšidank	dodatek
pšiglědař, pšiglědowař	widz, kibic
pšiglědařka, pšiglědowařka	kobieta-widz
pšignaš, pšizenjo	przypędzić
pšijašel	przyjaciel
pšijašelka	przyjaciółka
pšijazny	uprzejmy, miły, przyjazny
pšikład	przykład, wzór
pšilubiš, pšilubijo	przyniesć
pšinjasć, pšinjaso	przyczynek, artykuł; składka
pšinorsk	przyczyniać się
pšinosowaš, pšinosujo	założyć pas, przypasać
pšipasaš, pšipasajo	dopisać
pšipisaš, pšipišo	nadto, obok tego
pšipódla	dołożyć
pšipołožyš, pšipołožyjo	przyczyniać się
pšipómagaš, pšipómagajo	przywiesić
pšipówěsyš, pšipówěsyjo	uznany
pšipóznaty	przyroda
pširoda	

pširodny
 pšisamem
 pšisłuchař
 pšisłuchařka
 pšisłušaaš, pšisłušajo
 pšistajiš, pšistajijo
 pšiswójenje
 pšiswójš se, pšiswój
 pšis, pšizo
 pšisěgnuš, pšisěgnjo
 pšitwařk
 pšiwabiš, pšiwabijo
 pšiwitanje
 pšiwóstsiš, pšiwóstšijo
 pšiwuknuš, pšiwuknjo
 pšiwzeš, pšiwzejo
 pšizamknuš, pšizamknjo
 pšizemi
 pšizemješ, pšizemjejo
 ptašk
 ptaškowy
 puding
 pupk
 pupka
 pyšny
 pytaš, pyta

r

rad, rada, rado;
 radej; raži
 rad/dady
 radijo
 radiska
 radnica
 radny
 raj
 ramje, ramienja
 rano
 reja
 rejowař
 rejowařka
 rejowaš, rejujo
 rejtař
 rejtařka
 rejtowaš, rejtujjo
 renta
 rentnař
 rentnařka
 řec *f*
 řecnica
 řecnik

naturalny
 niemal, prawie
 słuchacz
 słuchaczka
 należeć do
 zaangażować, zatrudnić
 przywłaszczenie, przyswojenie
 przyswoić, przywłaszczyć sobie
 przyjść
 przyciągnąć
 przybudówka
 przynęcić, przywabić
 przyjęcie, powitanie
 zaostrzyć
 przynauczyć się, douczyć się
 przyjąć
 przyłączyć
 na parterze
 wylądować
 ptak, ptaszek
 ptasi
 budyń
 pęk, pączek
 lalka
 ozdobny
 szukać

chętnie

chętnie
 odbiornik radiowy
 rzodkiewka
 ratusz
 znaczny
 raj
 ramię
 wcześniej
 taniec, dancing, potańcówka
 tancerz
 tancerka
 tańczyć
 jeździec
 amazonka
 jechać konno
 renta, emerytura
 emeryt, rencista
 rencistka, emerytka
 język
 pani adwokat
 adwokat

rěd	rząd, przyrząd
rědki, rědko	rzadki, rzadko
rědnosć	piękność, uroda
rědny, rědnje	ładny, piękny, ładnie
rědowniski	klasowy
rědownja	klasa szkolna, stado
rěka	rzeka
rěpa	burak pastewny
rěpik	rzepak
rěpka	rzepa zwykła
rězaś, rěžo	rżnąć (<i>piłq</i>), piłować
Rheinlandska	Nadrenia
rjaschen	brzoskwinia
rjesaz, rjesazk	łańcuch, łańcuszek
robinija	robinia
rog	róg
rojś se, roj se	roić się
rola	rola
rolnikar	rolnik
rolnikaŕstwo	rolnictwo
rosć, rosćo	rosnąć
rostlina	roślina
row	grób
rowno	właśnie teraz
rownopšawny	równouprawniony
rowno tak	tak samo
rozbiś, rozbijo	rozbić, stłuc
rozbrojś, rozbroj	zmarnować
rozdźěl	różnica
rozdźělowaś, rozdźělujo	porozdzielać
rozeznawaś se, rozeznawa se	różnić się
rozgłos	radio, rozgłośnia
rozglědny	widokowy, rozważny
rozgórjony	rozgniewany
rozgrniaś se, rozgrnja se	rozmawiać
rozgrono	rozmowa
rozkušajaś, rozkušajo	rozkroić
rozměś, rozmějo	rozumieć
roznogaśiś se, roznogašijo se	rozgałęzić się
roznogowaś se, roznogujo se	rozgałęziać się
rozpadany	rozwalony, rozpadany
rozpalenje	namiętność
rozsuziś se, rozsuzijo se	zdecydować się
rozswětlaŕski	oświeceniowy
rozswětlaŕstwo	oświecenie
roztajaś, roztajo	roztopić
roztyla	oddzielnie, osobno
rozuś (se), rozujo (se)	zdjąć (<i>z nóg</i>)
rozuwaś, rozuwa	zdejmować (<i>z nóg</i>)
rozymny, rozymnje	rozsądny, rozsądnie
rozynki	rodzynki

rozżognowaś se, rozżognujo se
 roża
 rożk
 rożeś, rozi
 rucnikaś
 rucnikaństwo
 ruka
 rukajca, rukajcy (*para*)
 rumność
 rybaś
 rybaństwo
 rybnik
 ryś se, ryjo se
 ryśaś

S

sad
 sada
 sadowy
 sajżaś, sajża
 salat
 samostatny
 samski
 sanatorium *m*
 sańki
 sarna
 schadanje
 schadowaś se, schadujo se
 schow
 schowaś, schowajo
 schyliś se, schylijo se
 sćażka
 sćernišćo
 sćěna
 sćogno
 seck
 sedaś, seda
 sednuś se, sednjo se
 sedym
 sejżeś, sejži
 seno
 Serb
 Serbowka
 serbski
 serbstwo
 serbščina
 seś, sejo
 skazyś, skazyjo
 skerzej
 skiba, skibka
 składowaś, składujo

pożegnać się, żegnać się
 róza
 róg, rożek
 lubić
 rzemieślnik
 rzemiosło
 ręka
 rękawica, rękawiczki
 pomieszczenie
 rybak
 rybołówstwo
 staw rybny
 ryczeć
 rycerz, bohater

 owoc, owoce
 zdanie
 owocowy
 zasadzać, sadzić
 sałata
 samodzielny
 ten sam
 sanatorium
 sanie, sanki
 sarna
 wschód (*słońca*)
 gromadzić się, schodzić się
 kryjówka
 ukryć, schować
 uchylić się
 ścieżka
 ściernisko
 ściana
 szynka
 żniwiarz
 przesiadywać, siadać
 usiąść
 siedem
 siedzieć
 siano
 Łużyczanin
 Łużyczanka
 łużycki
 łużyckość
 język łużycki
 siać
 zepsuć, popsuć
 prędzej
 skibka, kromka (*chleba*)
 układać

skludny
 skócyś, skócyjo
 skomuźis se, skomuźijo se
 skóncnje
 skóro
 słaś, sćelo
 sławiś, sławi
 sławny
 słodki
 słod
 słodki
 słodny
 słomjany
 Słowjan
 Słowjanka
 słowjański
 słowoskład
 słuhaś, słuha
 słušaś, słuša
 służba
 służyś, służy
 słyńco
 słynicka, słynjaška
 slědk
 slědny
 slěpy
 slěwcyňa
 slězny
 slězy
 slěženje
 slinik
 slobrany
 smarclaty
 směś, smějo
 směr
 smjejkaś se, smjejka se
 smjerś
 smjeržeś, smjerži
 smužka
 snědanje
 sněg
 sněžynka
 sobota, sobotu
 sobužěłašeŕ
 sobužěłašeŕka
 sol
 sorta
 sotša
 sotśicka
 spalěr
 spańska špa

spokojny, łagodny
 skoczyć
 spóźnić się
 w końcu, wreszcie
 niebawem
 posyłać
 sławić, wielbić
 słynny, sławny
 słodki
 smak
 słodki
 smaczny
 słomiany
 Słowianin
 Słowianka
 słowiański
 słownictwo, zasób słów
 słuhać
 należeć
 służba, dyżur
 służyć
 słońce
 truskawka
 z powrotem
 ostatni
 ślepy
 śliwa (*drzewo*)
 tylny
 za, w tyle
 badanie
 ślimak
 srebrny
 ospały
 śmieć
 kierunek
 uśmiechać się
 śmierć
 śmierzdieć
 linia, pasek, prążek
 śniadanie
 śnieg
 płatek śniegu, śnieżynka
 sobota, w sobotę
 współpracownik
 współpracownicza
 sól
 gatunek
 siostra
 siostrzyczka
 szpaler
 sypialnia

spaś, spi
 specialność
 spēšnik
 spinat
 spisowašel
 spisowašelka
 spiw
 spiwaf
 spiwafka
 spiwaf, spiwaf
 spiwna kupka
 spižafnja
 spižka
 spódoaf se, spódoaf se
 spokojny, spokojnje
 spokojom
 społniš, społnijo
 spominaš, spomina
 spómóžny, spómóžnje
 sportaf
 sportafka
 sportniščo
 spózy
 spšawny
 spuščiš se, spuščijo se
 spšijašelony
 spšistupniš, spšistupnijo
 srědk
 srjejžiščo
 srjejžny
 sromaš se, sroma se
 sromota
 srowatka
 stanuš, stanjo
 stara mama
 Stare wiki *plt.*
 starjejšej (*dual*)
 starka
 starki
 starodawna domownja
 starościš se, starości se
 starosta
 stary
 stary nan
 staš se, stanjo se
 stašan
 stašanka
 stašanstwo
 stat
 statk
 statkowaš, statkujo

spać
 osobliwość
 pociąg pošpieczny
 szpinak
 pisarz, literat
 pisarka, literatka
 pieśń, piosenka
 śpiewak
 śpiewaczka
 śpiewać
 zespół śpiewaczy
 spižarnia
 szafa, szafka
 podobać się
 zadowolony, spokojny
 zadowolony
 dokonać, spełnić
 wspominać, przypominać sobie
 pomyślny, pomyślnie
 sportowiec
 sportsmenka
 boisko sportowe
 pod
 sprawiedliwy, szczery
 polegać
 zaprzyjaźniony
 udostępnić
 środek
 środek, centrum
 przeciętny, środkowy
 wstydzić się
 wstyd, sromota
 maślanka
 wstać
 babcia
 Stary Rynek
 rodzice
 staruszka, babcia
 staruszek, dziadek
 praojczyzna
 troszczyć się
 starosta
 stary
 dziadek
 zdarzyć się, stać się
 obywatel (*państwa*)
 obywatelka (*państwa*)
 obywatelstwo (*państwa*)
 państwo
 czyn
 działać, uczynić

stawaś, stawa	wstawać, stawać
stawaś se, stawa se	zdarzać się, dziać się
stawizny <i>plt.</i>	historia, dzieje
stawnje	stale
sto	sto, setka
stog	stóg siana
stojaś, stoj	stać
stojnišćo	stanowisko
stolěše	stulecie, wiek
sto tysac	sto tysięcy
strona	stronnictwo, partia
strowje, strowość	zdrowie
stšělanje	strzelanie
stšeliś, stšelijo	strzelić
studentski dom	dom akademicki
studěrowaś, studěrujo	studiować
studnja	studnia
stupaś, stupa	kroczyć, iść pod górę
stupnica <i>f (sg.)</i>	schody
stwórtk	czwartek, w czwartek
styri	cztery
styskno	tęskno
styskny, stysknje	żałosny, żałośnie; niespokojny
suchy, sucho	suchy, sucho
sudnica	sędzina
sudnik	sędzia
suknja	sukienka
surowy, surowje	surowy, surowo
sused	sąsiad
susedka	sąsiadka
susedny	sąsiedni
susedowy	sąsiedzki
susedstwo	sąsiedztwo
suš <i>f</i>	susza
sušeńki <i>plt.</i>	suszony owoc
sušyś, sušy	suszyć
suwaś swe, suwa se	ślizgać się
swajźba	wesele, ślub
swěšiś, swěši	świecić, obchodzić święto
swět	świat
swětki	Zielone Świątki
swětrownica	niedziela Zielonych Świątków
swětrowny	zielonoświąteczny
swětły	jasny
swětlišćo	wszechświat
swětocny, swětocnje	uroczysty, uroczyście
swětowa wójna	wojna światowa
swěżeń	święto
swěżeński	święteczny
swinja	świnia
swinjecy	wieprzowy

swój, swója, swójo;
 swójej; swóje
 swójski
 swójźba
 swójźbny
 syłojk
 syn
 sypaś, sypjo
 syrotka

š

šach *m (sg.)*
 šćitaś, šćita
 šef
 šefowka
 šepnuś, šepnjo
 škla, šklicka
 škóda
 škórc
 škrabanje
 škrěś, škrějo
 škrěś se, škrějo se
 škrjok
 šlodař
 šlodařka
 šnycel
 šokolada
 šołta *m*
 šołtowka
 Španijař
 Španijařka
 Špańska
 špański
 špatny, špatnje
 štapadło
 štapata hendryška
 štrofa
 štucka
 šula
 šulski
 šulstwo
 šyja
 šykowny, šykownje
 šyroki šyroko
 šyška

ś

śańki
 śele, śeleśa
 śernjowka
 śěg

swój, swoja, swoje;
 swoje oboje; swoi
 własny
 pokrewieństwo
 krewny
 słowik
 syn
 sypać
 bratek

szachy
 chronić, bronić
 szef
 szefowa
 szepnać
 miska, miseczka
 szkoda
 szpak
 skrobanie
 topić, roztopiać
 szaleć, wściekać się
 świerk
 krawiec
 krawcowa
 sznycel
 czekolada
 sołtys, burmistrz, wójt
 burmistrzyni
 Hiszpan
 Hiszpanka
 Hiszpania
 hiszpański
 kiepski, kiepsko; zły, źle
 żądło, kolec
 agrest
 kara
 wiersz, piosenka, zwrotka
 szkoła
 szkolny
 szkolnictwo
 szyja, gardło
 zręczny, zręcznie
 szeroki, szeroko
 szyszka

cienki, szczupły
 cieleę
 jeżyna
 pociąg, korowód

šěgnuś, šěgnjo
 šěŕo
 šěsto
 šěža
 śichy pětĳ
 śipĳa
 śipĳowy
 śis
 śišćarnĳa
 śišćas, śišći
 śma, do ĳśmy, do teje śmy, we ĳśmě
 śopłota
 śopły, śopło
 śota
 śpa, do ĳspy, we ĳspě, w śamnej śpě

t

talař
 taska
 tedij
 tej
 tejerowności
 teke
 tekst
 telewizor
 telik
 tema *f dekl./ m indekl.*
 terasa
 tergaś, terga
 tľusty, tľusto
 toboľa
 tofla
 togodla
 tomata
 topĳarnĳa
 topoľ
 torm
 towzynt (*potocznie*)
 trajda
 trajdowy
 treněrowaś, treněrujo
 trjebaś, trjeba
 trjebiś, trjebi
 tśach
 tśaśny, tśaśnje
 tśaśyś, tśaśy
 tśawa
 tśawnik
 tśocha
 tśochu
 tśojenje

ciągnąć
 ciało
 ciasto
 trud, ciężar, brzemię
 Wielki Piątek
 głóg
 głógowy
 cis
 drukarnia
 drukować, pchać, cisnąć
 ciemno; ciemność
 ciepło
 ciepły, ciepło
 ciocia
 pokój, izba

talerz
 filiżanka
 miś
 herbata
 nawzajem
 teź, także
 tekst
 telewizor
 tyle
 temat
 taras
 rwać
 gruby, grubo
 torba, teczka
 tablica, tabliczka
 dlatego
 pomidor
 kotłownia
 topola
 wieża
 tysiąc
 zboże
 zbożowy
 trenować
 potrzebować
 karczować
 strach
 straszny, niebezpieczny; strasznie
 straszyc
 trawa
 trawnik
 mnóstwo, ilość
 trochę
 wydarzenie, zdarzenie

tšojś, tšoj
 tšojś se, tšoj se
 tšuga
 tšugany
 tšugaś, tšuga
 Tšupc
 tubak
 tucny
 tulpa
 tuni, tunjo
 tupy
 turkojski baz
 tutawka
 tužny, tužnje/tužno
 twardy, twardo/twarže
 twarjenje
 twarog
 twarožk
 twój, twójja, twójjo;
     twójej; twóje
 twóriś, twóri
 ty, ku tebj
 tyckate boby
 tyckaty
 tykańc
 tyknuś, tyknjo
 tysac
 tyżeń

W

waga
 wałtora, wałtoru
 walkowanje
 waniljowy
 wariś, wari
 warnowaś, warnujo
 waś, waśa, wašo;
     wašej; waše
 waśnja
 waza
 ważyś, waży
 włocyś, włocy
 włos
 walkowanje
 waniljowy
 wariś, wari
 warnowaś, warnujo
 waśnja
 waza
 ważny, ważnje
 ważyś, waży
 wej

stroić, przyrządzać
 zdarzać się
 potok, kanał, struga
 strugany
 strugać, obierać
 (*wieś na Łużycach Dolnych*)
 tytoń
 tłusty
 tulipan
 tani, tanio
 tępy
 bez
 torebka papierowa
 smutny, smutnie
 twardy, twardo
 budynek
 ser biały, twaróg
 ser
 twój, twoja, twoje
     twoje oboje; twoi
 tworzyć
 ty, do ciebie
 fasola tyczkowa
 tyczkowy
 ciasto
 włożyć, wetknąć
 tysiąc
 tydzień

waga
 wtorek, we wtorek
 wałkowanie (*zabawa dziecięca*)
 waniliowy
 gotować
 trwać; ostrzegać
 wasz, wasza, wasze;
     wasze oboje; wasi
 sposób
 wazon
 ważyć
 bronować
 włos
 wałkowanie (*zabawa dziecięca*)
 waniliowy
 gotować
 trwać
 sposób
 wazon
 ważny, doniosły
 ważyć
 wy obaj, obie, oba, oboje

wejsański, wejsny	wiejski
wen	na zewnątrz
weto	jednakże
wěc	rzecz
wěcej	więcej, bardziej
wěda	wiedza
wěnk	wianek
wěra	wiara
wěrcowany	przyprawiany korzeniami
wěriś, wěri	wierzyć
wěrnno (adw.)	prawda
wěrnosć	prawda
wěsć	wieść
wěsće	na pewno
wěstosć	pewność
wěsty	pewien, pewny
wěšy	większy
wěš	wiatr
wěšny, wěšowy	wiatrowy
wěšy	większy
wěšyna	większość
wěžeś, wě	wiedzieć
widły <i>plt.</i>	widły
widlicki <i>plt.</i>	widelec
wikowař	handlarz
wikowařka	handlarka
wino	wino
winowy	winny, na wino
wisaś, wisy	wisieć
wisaś, wisy	wisieć
wišnina	wiśnia, czereśnia (<i>drzewo</i>)
wiś (se), wijo (se)	wić, kręcić się
witamin	witamina
witaś, wita	przywitać
witśe	jutro
wižeś, wiži	widzieć, zobaczyć
wjacor	wieczór
wjas	wieś
wjasć, wježo	prowadzić
wjasele	uciecha, radość
wjaseliś se, wjaseli se	cieszyć się
wjasoły, wjasole	wesoły, wesoło
wjednica	kierownicza
wjednik	kierownik
wjedro	pogoda
wjele	wiele, dużo
wjele?	ile?
wjelgin	bardzo
wjelikan	olbrzym, wielkolud
wjeliki	wielki, duży
wjerašk	wierzchołek

wjerba
 wjerch
 włocyś, włocy
 włos
 wliw
 wó
 wobchadny
 wobdarjenje
 woběliš, wobělijo
 wobgrozony
 wobjadny
 wobjed
 wobjedowaś, wobjedujo
 wobkněžyś, wobkněžyjo
 wobłuk
 woblacenje
 woblacony
 woblak
 woblekaś, wobleka
 wobogaśiš, wobogašijo
 woboraś se, wobora se
 wobpsimjeś, wobpsimjejo
 wobrada
 wobraz
 wobraźiš, wobraźijo
 wobspomnjeś, wobspomnjejo
 wobspomnješe
 wobstarany
 wobstaraś, wobstara/wobstarajo
 wobstatk
 wobstojaś, wobstoj
 wobšyrny, wobšyrnje
 wobšěžny
 wobwěściś, wobwěścijo
 wobwod
 wobydlaś
 wobydlaŕka
 wobydlaŕstwo
 wobzamknuś, wobzamknjo
 wobznaniś, wobznanijo
 wobžęłaś, wobžęłajo
 wobžęliš se, wobžęlijo se
 wobžęlnica
 wobžęlnik
 wobznaniś, wobznanijo
 wócakowaś, wócakujo
 wócy (*dual*)
 wócyniś, wócynijo
 wóda
 wódaś, wódajo
 wódaše

wierzba
 sufit; książę
 bronować
 włos
 wpływ
 o
 komunikacyjny
 uzdolnienie
 obrać, obłupić
 zagrożony
 zgodny
 obiad
 jeść obiad
 opanować
 zakres
 ubiór
 ubrany
 ubranie, garnitur
 ubierać
 wzbogacić
 bronić się
 objąć
 niespodzianka
 obraz
 obdarzyć, sprawiać
 wspominać, zapamiętać
 wspomnienie, pamięć
 zadbany
 załatwić, postarać się
 składnik
 istnieć, trwać, składać się
 rozległy, obszerny; obszernie
 uciążliwy; uciążliwie
 potwierdzić
 obwód, okręg, rejon
 mieszkaniac
 mieszkanka
 ludność, mieszkańcy
 uchwalić
 poświadczyć
 opracować, obrabiać
 uczestniczyć, brać udział
 uczestniczka
 uczestnik
 poświadczyć
 oczekiwać
 oczy
 otworzyć
 woda
 wybaczyć
 wybaczenie

wódowód
 wódychanje
 wogęń, wognja
 woglědaś, woglědajo
 wójak
 wójca
 wójna
 wójowaś, wójujo
 wokno
 woko, wócy (*dual*)
 wokoło
 wokolina
 wokolny
 wokrejs
 woł
 wołoj
 wołojnik
 wóla
 wółażcenje
 wółażcyś, wółażcyjo
 wólej
 wóliś, wóli
 wólša
 womjelknuś, womjelknjo
 wón, wóna, wóno;
     wónej; wóni
 wónjaś, wónja
 wopacny, wopacnje
 wopak, wopaki
 wopłoženje
 woplěwaś, woplěwajo
 wópšaśaś se, wópšašajo se
 wopšawdu
 wópšimjeś, wópšimjejo
 wópšimješe
 wopytowaś, wopytujo
 wóra
 wordowaś, wordujo
 wórjeh
 wósada
 wósadny dom
 wósebnosć
 wósebnny, wósebnje
 wóset
 wóskowanje
 wósoba
 wósobina
 wósoliś, wósolijo
 wóspjetowaś, wóspjetujo
 wósrjejź
 wóstajis, wóstajijo

wodociąg
 wypoczynek, rekreacja
 ogień
 odwiedzić
 żołnierz
 owca
 wojna
 walczyć
 okno
 oko, oczy
 około, wokół
 otoczenie, okolica
 okoliczny
 powiat
 wół
 ołów
 ołówek
 wola
 ułatwienie
 ułatwić
 olej
 wybierać
 olsza, olcha
 umilknać
 on, ona, ono;
     oni obaj; oni
 pachnieć, wonieć
 opaczny, opacznie
 opacznie, na opak
 zapylenie
 pielęgnować, kultywować
 zapytać się
 naprawdę
 zawierać
 treść, zawartość
 próbować
 towar
 stawać się, zostawać
 orzech
 gmina, osada, parafia, zbór
 dom parafialny/zborowy
 właściwość
 osobny, osobno, szczególnie
 oset
 woskowanie
 osoba
 osobowość
 osolić
 powtarzać
 pośrodku, wśród
 zostawić

wóstaś, wóstanjo	pozostać, zostać
wósud	przeznaczenie, los
wósymstow	osiemset
wóśc	przodek
wót	od
wótcynjony	otwarty
wóteběraś, wóteběra	odbierać, zgarniać (<i>zboże</i>)
wótedaś, wótedajo	oddać
wótegroniś, wótegronijo	odpowiedzieć
wótegrono	odpowieź
wótergi	czasem, niekiedy
wótkładowaś, wótkładujo	odkładać
wótleś, wótlejo	odlać
wótměwaś se, wótměwa se	odbywać się
wótnowotki	ponownie
wótnožka	filia, oddział
wótpaliś, wótpalijo	spalić, spłonąć
wótpisowaś, wótpisujo	przepisywać
wótpoładnja	po południu
wótpócynk	odpoczynek
wótpóślańc	poseł, deputowany
wótpóślańcka	posłanka, deputowana
wótpowědnje (+ <i>D</i>)	stosownie do, zgodnie z, odpowiednio
wótpowědnny, wótpowědnje	odpowiedni, odpowiednio
wótrubaś, wótrubjo	odrąbać, odciąć
wótrumowaś, wótrumujo	sprzątać
wóttarcyś, wóttarcyjo	odłożyć
wóttostojany	nieświeży (<i>woda</i>), wystąły
wóttšy, wóttšo/wóttše	ostry, ostro
wóttam	stąd, stamtąd
wóttwardowaś, wóttwardujo	pielęgnować, opiekować się
wóttwenka	z zewnątrz
wóttželenje	wydział
wows	owies
wóz	wóz
wózzjawiś, wózzjawijo	opublikować
wózzjawjenje	ogłoszenie
wózznam	znaczenie
wózznyk	wózzek
wózzeca licba (postowa)	kod pocztowy
wózzewaś, wózzewa	przykrywać
wrobel	wróbel
wrota <i>plt.</i>	brama, wrota, bramka
wrotař	bramkarz, portier
wrotka <i>plt.</i>	drzwiczki, furtka
wšaki	różny
wšakoraki	różnorodny
wšedny, wšednje	dzienny, codzienny, powszedni;
	dziennie, codziennie, powszednie
wšedny żeń	dzień powszedni
wšen, wša, wšo; wše	wszystek, wszystka, wszystko; wszyscy

wšyken, wšykna, wšykno;
 wšykne
 wuběgnuš, wuběgnjo
 wucabnica
 wucabnik
 wucbnica
 wucbny
 wuchac
 wuchadaš, wuchada
 wucho, wušy (*dual*)
 wuchojžowanišćo
 wuchójžowaš se, wuchójžujo se
 wuchowaš, wuchowajo
 wucony
 wucyš, wucy
 wudawař
 wudawařka
 wuderiš, wuderijo
 wudłypaš, wudłypjo
 wudrogowaš, wudrogujo
 wugbaš, wugbajo
 wugbaše
 wugel, wugla
 wugeń, wugnja
 wugłowa jama
 wugłowy
 wugnaš, wuženjo
 wugódaš, wugódajo
 wugójs, wugój
 wugoř
 wugranjaš, wugranja
 wugreš se, wugrejo se
 wugrono
 wujěšć, wujě
 wujězd
 wujk *m*, wujko *m*.
 wuknica
 wuknik
 wuknuš, wuknjo
 wukraj
 wul
 wulewaš se, wulewa se
 wulicowanje
 wulěkaš se, wulěkajo se
 wulět
 wulicowanje
 wulicowańko
 wulicowaš, wulicujo
 wumarły
 wuměłc

wszystkie; rozeszły, wyczerpany
 wszystek, wszystka, wszystko;
 wszyscy, wszystkie
 uciec, zbiec
 nauczycielka
 nauczyciel
 podręcznik
 dydaktyczny
 zając
 wynikać
 ucho, uczy
 miejsce spacerowe
 spacerować
 uchronić
 uczoney
 uczyć, wykładać
 wydawca
 wydawczyni
 wybuchnąć
 wydłubać
 wyemigrować
 dokonać
 postępy, osiągnięcie
 węgiel
 komin
 kopalnia węgla
 węglowy
 wypędzić, wygnać
 zgadnąć
 wyleczyć, wygoić
 węgorz
 wymawiać
 ogrzać się
 wymówka
 wyjeść
 wyjazd
 wuj, stryj
 uczennica
 uczeń
 uczyć się
 zagranica
 ul
 wpadać (*rzeka*), uchodzić
 opowiadanie
 złąknąć się
 wycieczka
 opowiadanie
 krótkie opowiadanie
 opowiadać
 zmarły
 artysta

wumělcowka	artystka
wumělski	artystyczny
wumělstwo	sztuka
wuměňk	emerytura
wuměňkař	emeryt
wuměňkařka	emerytka
wuměš, wumějo	umieć
wumjatowaš, wumjatujo	zarzucać
wumóžař	ratownik
wumóžařka	ratowniczk
wumóžnik	zbawiciel
wumóžyš, wumóžyjo	ocalić, uratować, wybawić
wunosk	dochód, zysk
wupjac, wupjaco	upiec
wupłošyš, wupłošyjo	wypłoszyć
wupóžycař	wypożyczający
wupóžycařka	wypożyczająca
wuprozniš, wuproznijo	sprzątać, wypróżnić, opróżnić
wupšestrěwaš se, wupšestrěwa se	rozprzestrzeniać się, rozciągać się
wupyšniš, wupyšnijo	udekorować, wystroić
wuryš, wuryjo	wyrwać
wusćełaš, wusćeła	nadawać (<i>radio</i>)
wusednuš se, wusednjo se	usiąść
wusewaš, wusewa	wysiewać
wuskokolejowy	wąskotorowy
wuslužony	wysłużony
wuslědk	wynik
wuslěžiš, wuslěžijo	wykryć, wyjawić, wysledzić
wusměšowaš, wusměšujo	wyśmiewać, wyszydząć
wusoki, wusoko	wysoki, wysoko
wuspany	wyspany
wuspěch	sukces
wuspěšny, wuspěšnje	skuteczny, skutecznie
wusta	usta
wustajaš, wustaja	prezentować
wustajeńca	wystawa
wustawanišćo	przystań
wustojaš, wustoj	znieść, wytrzymać
wustrowiš se, wustrowijo se	wyzdrowieć
wustupowaš, wustupujo	występować
wuša šořtowka	nadburmistrzyni
wušej	ponad, powyżej
wušy šořta <i>m</i>	nadburmistrz
wušyna	wzniesienie
wušěgnuš, wušěgnjo	wyciągnąć
wutłocyš, wutłocyjo	wyprzeć, usunąć
wutraš, wutraj	wytrzymać
wuwiš se, wuwijo se	rozwinąć się
wuwiše	rozwój
wuwucowaš, wuwucujo	uczyć, prowadzić lekcje, szkolić
wuznam	waga, ważność, doniosłość, znaczenie

wuznamjenjenje
 wuznamny
 wużeńc
 wuźrawanje
 wużytny, wużytnje
 wużywaś, wużywa
 wužiś, wuži
 wuźań
 wuźańka
 wužėkowaś se, wužėkujo se
 wužėłk
 wy

Z

z(e)
 za
 zaběra
 zabydnuś/zabyś, zabydnjo
 zachod
 zachodowy
 zachopiś, zachopijo
 zachopjeńk
 zacyniś, zacynijo
 zadobydnuś/zadobyś se, zadobydnjo se
 zadobywań
 zadora
 zadrěś se, zażerjo se
 zagon
 zagroda
 zagrodnik
 zagrodniski
 zajm
 zajm
 zajmny, zajmnie
 zajmowany
 zajmowaś se, zajmuj se
 zajś, zajžo
 zajtša
 zajtšo
 zajżonosc
 zajżony
 zajżowanje
 zajżowaś, zajżujo
 zakaz
 zakazany
 zakład
 zakładny
 załamamaś se, załamaj se
 założań
 założańka
 założba

wyróżnienie, odznaczenie
 znakomity
 dżdżownica
 wytrawianie kwasem
 użyteczny, użytecznie
 korzystać, wykorzystać, używać
 wędkować
 wędkarz
 wędkarka
 podziękować
 artykuł, wyrób, produkt
 wy

Z

z
 za, dla
 zajęcie
 zapomnieć
 wejście
 wejściowy
 rozpocząć
 początek
 zamknąć
 włamać się, wtargnąć
 najeżdźca, włamywacz, intruz
 przeszkoda
 zakrzyknąć
 pole, łan, zagon
 ogród
 ogrodnik
 ogrodniczy
 zainteresowanie
 ineresant
 ciekawy, interesujący; ciekawie
 zainteresowany
 interesować się
 przejść, upłynąć
 z rana, rano
 poranek
 przeszłość
 przeszły
 zapobieganie
 zapobiegać
 zakaz
 zakazany
 podstawa
 podstawowy
 włamać się
 założyciel
 założycielka
 fundacja

założyć, założyćo
 zaléžć, zaléžo
 zamknúš, zamknjo
 zamóženje
 zamóžnosť
 zamyslony
 zanjasony
 zaplašís, zaplašijo
 zapózdžís se, zapózdžijo se
 zaprasnuš, zaprasnjo
 zarědowanje
 zarězaš, zarěžo
 zaryš, zaryjo
 zasadny, zasadnje
 zasej
 zaseš, zasejo
 zaspomnješ se, zaspomnjejo se
 zastarany
 zastaš, zastanjo
 zastojnstwo
 zašwicaš, zašwicyjo
 zawěšće
 zawězk
 zawjasć, zawježo
 zawobrošís, zawobrošijo
 zawóstajís, zawóstajijo
 zažaržaš se, zažaržyjo se
 zažiwany
 zběraš, zběra
 zběrka
 zboka
 zbórk
 zbóžo
 zdalony
 zdrjały
 zdrjaš, zdrjajo
 zdžaržaš, zdžaržyjo
 zeblekaš se, zebleka se
 zec
 zeger
 zelenina
 zeleny
 zeleznica
 zelezny
 zelezo
 zemja
 zemrěš, zemrějo
 zernko
 zešywk
 zezgubjowaš, zezgubjujo
 zežywjenje

założyć
 wdrapać się, wspiąć się
 zamknąć
 majątek, mienie
 zdolność
 zamyślony
 odległy, oddalony
 zapłacić
 spóźnić się
 zatrzasać
 impreza
 ubić, zarżnąć
 wkopać, zakopać
 zasadniczy, zasadniczo
 znowu, znów
 zasiać
 utkwić, utrwalić
 zabezpieczony, zaopiekowany
 zatrzymać się
 posada, urząd
 zagwizdać, zašwistać
 napewno
 zobowiązanie
 wprowadzić, zaprowadzić
 zawrócić
 pozostawić w spadku
 zachować się
 zdziwiony
 zbierać, gromadzić
 zbiór, kolekcja
 z boku
 wiadro
 bydło
 oddalony
 dojrzały
 dojrzewać
 zachować, utrzymać
 rozbierać się
 spodnie
 zegar
 warzywa
 zielony
 kolej żelazna
 żelazowy, żelazny
 żelazo
 ziemia
 umrzeć
 ziarnko
 zeszyt
 utracić, stracić
 utrzymanie

zgasnuś, zgasnjo
 zgóniś, zgónijo
 zgromadny, zgromadnje
 zgromažina
 zgromažiś, zgromažijo
 zgubiś, zgubijo
 zgubiś se, zgubijo se
 zjadnaś se, zjadnajo se
 zjawność
 złoty
 zložej
 zły, złě
 zľubiś, zľubijo
 zľukanje
 zľukaś se, zľukajo se
 zľmarznuś, zľmarznjo
 změniś se, změnijjo se
 změřkanje
 zmjatanja
 zmólka
 znank
 znaś, znajo
 znazdała
 zněś, znějo
 zněše
 znicyś, znicyjo
 zogol
 zrownju
 zrumowaś, zrumujo
 zub
 zuk
 zukowy
 zwenka
 zwěřje
 zwěřny, zwěřnje
 zwisk
 zwón
 zwóniś, zwóni
 zwónožeś, zwónožijo
 zwóraś, zwórjo
 zwucowaś, zwucujo
 zyma, w zymje
 zyma (*adv.*)
 zymny

Ž

žanr
 žariś, žari
 žarjabnica
 žeden, žedna, žedno;
 žednej; žedne

zgasić
 dowiedzieć się
 wspólny, wspólnie
 zebranie
 zgromadzić
 zgubiś, stracić, utracić
 zgubić się
 pogodzić się
 jawność, publiczność
 złoty
 złodziej
 zły, źle
 obiecać
 spotkanie
 spotkać się
 zľmarznąć
 zmienić się
 zmierzch
 śmietana
 błąd, pomyłka
 świadek
 znać
 z daleka
 brzmieć
 brzmienie
 zniszczyć
 hałas
 jednocześnie
 sprzątać, usuwać
 ząb
 dźwięk
 dźwiękowy
 na zewnątrz, z zewnątrz
 zwierzę
 wierny, wiernie
 połączenie, powiązanie
 dzwón
 dzwonić
 załatwić, dokonać
 zorać, popełnić, narobić
 ćwiczyć
 zima, zimą
 zimno
 zimny

gatunek, rodzaj
 oszczędzać
 kasa oszczędnościowa
 żaden, żadna, żadne;
 żadne dwa; żadne

žedne	kilka, kilku, kilkoro; niektóre, niektórzy
žednje	nigdy
želej	galaretka
žeńska (<i>adj.</i>)	kobieta, małżonka, żona
žni	żniwa
žolž	żołądź
žonop	musztarda, gorczyca
žonopowy	musztardowy, gorczyczny
žrědło	źródło
žwała	fala
žycenje	życzenie
žycyś, žycy	życzyć
žytny	żytni
žyto	żyto
žywiś se, žywi se	utrzymywać się
žywy byś	żyć
žyžany	jedwabny
žyže	jedwab
ž	
žaržaś, žaržy	trzymać
žeń, dnja	dzień
žewjeśnasty	dziwiętnasty
žewjety	dziwięty
žěk	podziękowanie
žěkowaś se, žėkujo se	podziękować
žėkowny, žėkownje	wdzięczny, wdzięcznie
žėłabność	działalność
žėłarnja	pracownia, gabinet, warsztat
žėłaś, žėła	pracować
žėło	praca
žėłowy řėd	narzędzie, narzędzia
žěl	część
žėliš (se), žėli (se)	dzielić (się)
žinsa	dziś
žinsajšny	dzisiejszy, obecny
žišelina	koniczyna
žiši	dzieci
žiśownica	przedszkolanka
žiśownja	przedszkole
žiwadło	teatr
žiwjak	dzik
žiwny, žiwno	dziwny, cudowny; cudownie
žiwy	dziki
žo	gdzie, dokąd
žowcyny	należący do córki
žowčo	dziewczyna
žowka	córka
žurja <i>plt.</i>	drzwi

Rozwězanja zwucowanjow

2. lekcija

b. 18/19

1. do cuzeje rědownje, 2. do šulskeje jěžarnje, 3. z twardego drjewa, 4. z módrego głažka, 5. z kšutego betona, 6. poľny cysteje wódy, 7. To jo mama togo maľego žowća, 8. do serbskego Turnowa, 9. do wjelikeje groži, 10. wót lubeje šoty, 11. pla kněza Maka, 12. flaška swětłego piwa, 13. kana zymnego kafeja, 14. toflu słodkeje šokolady, 15. měch dobrego žyta, 16. kusk fryšnego klěba, 17. z wusokego boma, 18. wjele słodkego mjoda, 19. wósrjež wjelikego jazora jo zelena kupa, 20. bžez šulskeje toboły, 21. žěl města Chóšebuza, 22. do cuzego kraja, 23. blisko stareje šule, 24. produkcija krowjecego mloka, 25. poľna dobrego sena, 26. kus kóózyneje butry, 27. do wjelikego gata, 28. wokoło ceľego města, 29. do jabrikatego wóza, 30. jo se fryšneje žiseliny nažraľ, 31. do pódwjacornej Nimskeje, 32. z casopisa Płomjenja.

Jan jěžo

do Chóšebuza, Lubnjowa, Lubina, Budyšina, Baršća, Gubina, Turjeja, Miłoraza, Wětošowa, Zgórjelca, Prjawoza, Kulowa, Mósta, Rogowa, Bějeje Góry, Tšupca

Lizka jěžo

do Bějeje Wódy, Stareje Niwy, Dubrawy, Kalawy, Wařawy, Brězowki, Brjazyny, Picnja, Cazowa, Bucyny, Krušwice, Mužakowa, Tšawnice

Jěžomy

do Łukowa, Kalawy, Žyłowa, Smogorjowa, Liškowa, Gogolowa, Hažowa, Turnowa, Turjeja, Chmjelowa, Pšiluka, Depska, Łojojca, Grodka, Barlinja, Poznanja

b. 21

1. gótujo, 2. pišo, 3. gótujošo, 4. pjacomy, 5. gótuju, 6. wuknu, 7. lubuju, 8. wobjedujošo, 9. seju, 10. njaso, 11. smějo, 12. piju/pijom, 13. njerozmějo, 14. nakupujomy, 15. žěkujo se, 16. se myjo, 17. mógu, 18. znaju/znajom/znajom, 19. wuknjo, 20. graju.

b. 22

1. njejo wjelika/jo maľa, 2. groni se Hanzo, 3. groni se Monika, 4. groni se Měrko, 5. groni se Jana, 6. na Dolnoserbskem gymnaziumje, 7. w žišowni, 8. serbski, 9. nimsku rěc, 10. wumějo južo dwě rěcy.

3. lekcija

b. 24-26

1. serbski casnik, 2. wjeliki telewizor, 3. měke sedľo, 4. lubego gósća, 5. wjeliku terasu, 6. šopľu špu, 7. cystu kuchnju, 8. nimski casnik, 9. swětľu gwězdu, 10. wjelike gnězdo, 11. kšiwu scěnu, 12. rědnu komoru, 13. dobry wobjed, 14. zymne piwo, 15. nowu adresu, 16. wjeliku kupnicu, 17. serbsku cerkwju, 18. Chóšebuski grod, 19. znaty Pücklerowy park, 20. Grodkojski torm, 21. gładku drogu, 22. Nowakojc familiju, 23. kněza ceptarja, 24. staru spižku, 25. njerěšne wokno, 26. dobrego wejsnego pjakarja, 27. rědny nowy wobraz, 28. Janowu mamu, 29. Hanzowego

bratša, 30. Markowu sotšu, 31. starego serbskego procowarja, 32. serbsku ceptarčku, 33. rědny žení, 34. kněza Nowaka, 35. kněni Nowakowu, 36. serbsku kulturnu informaciju, 37. dobru butru, 38. fryšne swinjece měso, 39. dobru pólsku jěšnicu, 40. kisałe mloko, 41. nowego wuknika, 42. nowu wuknicu, 43. dobrego ceptarja, 44. šulskego direktora, 45. nowu serbsku kazń, 46. kněni Lizu Nowakowu, 47. nowu galeriju, 48. serbsku wucbu, 49. šopłe wjedro, 50. zymnu wódu, 51. jasnu gwězdu, 52. dobru tšawu, 53. zdrjałe žyto, 54. wjeliku banju, 55. na wusoku jabłucynu, 56. dobru skibu, 57. cystu běłu papjeru.

b. 27/28

1. gronim, 2. nje Groniš, 3. groni, 4. gronimy, 5. nje Gronišo, 6. gronje, 7. gronimej, 8. nje Gronitej, 9. Gronitej, 10. pšosym, 11. nje pšosyš, 12. pšosy, 13. pšosymy, 14. pšosyšo, 15. pšose, 16. pšosymej, 17. pšosytej, 18. pšosytej, 19. bydlim, 20. bydliš, 21. bydli, 22. nje bydlimy, 23. bydle, 24. bydlimej, 25. bydlitej, 26. bydlitej, 27. sejžim, 28. sejži, 29. sejže, 30. chójži, 31. licy, 32. se pali, 33. laže, 34. wari, 35. waży.

4. lekcija

b. 31-33

Monika jěžo do města

z bratšom a sotšu, z nanom a mamu, z lubym psijašelom, z rědowniskim wucabnikom, z ceļu rědownju, z lubeju psijašelku, ze stareju mamu, ze starym nanom, z wujkom a šotu.

Jan jězdži do šule

z nowym kólasom, ze šulskim busom, z nanowym awtom, ze starym mopedom, ze šěgom, z elektriskeju.

Měto a Janka grajkatej

z pisanim balom, z rědneju pupku, z elektriskim awtom, z drobnym pěskom, z lubeju kócku, ze starym tedijom, z běłym sněgom, z computerom, ze susedojc žowku.

Lizka sejži w šuli gromaže

ze Šulcojc Moniku, ze Šymkojc Gizelu, ze Šejcojc Anku z Kochanojc Sylwiju, z Kokotojc Karinu.

Měto caka pšed

wesneju kjarcmu, susedowym domom, wjelikim kinom, głownym dwórnišćom, měsćańskim žiwadłom, pomnikom, kulturneju brožnju, šulskim zachodom.

Nan powěda

ze šulskim wjednikom, ze šulskeju wjednicu, z wejsnym kjarcmarjom, z kjarcmarčku, z fararjom, ze znatym spisowašelom, z ceptarjom, ze starym nanom, ze synom, ze žowku, z lubym, susedom, ze šołu, z pšedsedarjom, z pšedsedačku, z dobrym psijašelom.

1. z wótšym nožom, 2. z mlokom a cukorom, 3. z wjelikim dalokowidom, 4. pšed wójńskim pomnikom, 5. nad rěku Sprjewju, 6. pód niskeju póstolu, 7. pód tužyskeju zemju, 8. za Odru a Nysu, 9. pšed nowym lětom, 10. pód zeleneju lipu, 11. za Kamjeńcom, 12. z ceļu familiju, 13. z kopim a wótšym mjacom, 14. z młodym wucabnikom, 15. mjazy Lubnjowom a Lubinom, 16. z běleju kridu, 17. z wótcynjonym woknom, 18. za stareju brožnju, 19. z nowym kólasom, 20. mjazy drogu a pólom, 21. nad mórjom, 22. pšed wjelikim glědadłom, 23. pód drjewjaneju

ławku, 24. za starym paleńcom, 25. ze łżycu, 26. z nożom, 27. pśed wjelikim deščom, 28. za dobrym swinjecym mėsom, 29. mjazy Picnjom a Turzejom, 30. pśed nowym domom, 31. ze starym kumpanom, 32. z młodym kónjom, 33. pód wusokeju jabłucynu, 34. mjazy póstolu a scěnu, 35. mjazy Rusojskeju a Nimskeju.

b. 34/35

1. cytam /cytamy, 2. pytaju, 3. wobleka se, 4. rozuwa, 5. wótebëra, 6. pšaša se, 7. stupa, 8. suwa, 9. terga, 10. stšëla, 11. pomaga, 12. suwam/suwamy se, 13. grajkaju, 14. spomina, 15. lëtaju, 16. stawaju.

Mëto

pišo, paso, pomaga, chwali, pali, stupa; licy, grajka, zbëra, kuri, kupa, glëda; cyta, pšëga, pijo, žëta, bëli, slucha.

Wóni

wobjeduju, sejže, stawaju, myju, spiwaju; chójže, zbëraj, cytaju, pišu, móluju; piju, twarje, kupaju se, ganjaju, chytaju.

My

wuknjomy, mólujomy, pijomy, pišomy, grajkamy; pjacomy, snëdamy, chowamy se, warimy, kiwamy; zbëramy, kupujomy, wobjedujomy, gótujomy, cakamy.

Ja

piju/pijom, myju/myjom se, cytam, zeblekam se, móluju/mólujom, zamkam; pšašam se, graju/grajom, pomagam, kowam, stupam, mëšam; pjaku/pjacom, cakam, wobuwam se, lešim, tšugam, kupam se.

5. lekcija

b. 39/40

1. lubemu bratšoj, 2. starej susedce, 3. małemu synoju, 4. młodemu ceptarjeju, 5. k narodninskemu blidu/blidoju, 6. cuzemu góscoju, 7. wujkoju a šoše, 8. lubemu psijašeloju, 9. pilnemu rucnikarjeju, 10. napšësiwo wejsnej cerkwi, 11. psisłucharjeju k jubilejoju, 12. napšësiwo nowej radnicy, 13. pšeskaržonemu a znankoju, 14. k lubej mamje, 15. pšësiwo surowej wójnje, 16. łacnej krowje, 17. k bliskemu pjakarjeju, 18. napšësiwo kjarcmje, 19. pšësiwo głuposci, 20. napšësiwo młodemu žowcu/žowcoju, 21. ku gnëzdu/gnëzdoju, 22. sotše k nowemu lëtu/lëtoju, 23. spiwnej kupce, 24. młodemu gójcoju, 25. k ptaškowej swajzbe, 26. małej žowce, 27. k wjelikej zelenej tofli.

b. 42

1. rozbroje, 2. se roje, 3. doj, 4. gnoje, 5. se kłoj, 6. łoj, 7. stoj, 8. bóje se, 9. njedej, 10. jëžo, 11. se žo, 12. mroj se, 13. mamy, 14. njewëmy, 15. gnojmy, 16. proj, 17. wë, 18. se njebój, 19. wugój.

b. 43.

1. Jatšy su za kšëscijanow swëžeń górjejtawanja Kristusa. 2. Młode žowca zwucuju na ławkach sejžecy jatšowne kjarliže. 3. Jatšownu sobotu wjacor chójže wóni spiwajucy pó jsy. 4. Na šichem

pětku móluju serbske luže jatšowne jaja. 5. Wóni nałožuju techniki wóskoawnja, škrabanja abo wužrawanja. 6. Jatšownu nježelu chójže žiši k swójim kmótšam. 7. Wót swójich kmótšow dostawaju žiši pisane jatšowne jaja a druge małe dary. 8. Jaja wužywaju žiši cesto k walkowanju. 9. W nocy na jatšownicu pali mložina w Dolnej Łužycy jatšowny wogeń. 10. Pšed schadanim słyńca póceraju młode žowća jatšownu wódu. 11. Pšez powědanje skazyjo se jatšowna wóda. 12. Młode gólcy wopytuju žowća pši póceranju wódy móliš. 13. W Górnej Łužycy rejtuju muske jatšownu nježelu ako jatšowne rejtarje do susedneje wósady. 14. Jatšowne rejtarje zapowědaju górzejstawanje Kristusa. 15. Z głosnym stšělanim a buchanim wopytuju młode kjarle złe duchy ze jsy wugnaš. 16. Małe žiši pytaju w gumnyšku jaja a druge drobne dary. 17. Jatšowny wuchac chowa w gumnyšku jatšowne jaja za žiši.

6. lekcija

b. 46-48

1. w cystem pšsku, 2. w šoplej wóze, 3. w rědnej jsy, 4. we wjelikem měšće, 5. w Budyšinje a Chóšebuzu, 6. w nowej rědowni, 7. w zelenej flašce, 8. w Baltiskem mórju, 9. na šyrokej woknowej delce, 10. pó dobrem wobježe, 11. pó cełej góli, 12. na wusokej górje, 13. w kjarcmařskej kuchni, 14. wó pšedanej njewjesće, 15. pši starej mamje, 16. wó lubej hajtce, 17. wó Kocorje, Zejlerje a Kósyku, 18. pó dobrem snědanju, 19. w bydleńskej špě, 20. we wejsnem gaše, 21. wó serbskej rěcy, 22. w šopłem jaju, 23. na górskem kólasu, 24. pó zgromadnej wjaceri, 25. w młodem kale, 26. pši wuskem wujězdze, 27. na wusokem dubje, 28. na młodej slěwcy, 29. w šulskem gumnyšku, 30. wó wójnje a měrje, 31. na bliskem pólu, 32. na mokšej łuce, 33. pši rozpadanej muri, 34. wó serbskej kazni, 35. na zymskem njeby, 36. na jabrikatem wózu, 37. na nanowej klarineše, 38. w pisanem kole, 39. w bósonowem gnězdze, 40. w kołacowem šěšće, 41. w cerkwi wó gwězdze, 42. w carnem błoše, 43. w nowem Płomjenju, 44. we łońskem lěše, 45. na lěwym bóce/boku.

b. 50-52

1. pšinjasli, 2. šła, 3. donjasta, 4. wjadła, 5. wupjaka, 6. wěžeł, 7. lažała, 8. sušyła, 9. wužekowali, 10. zjědłej, 11. kšeli, 12. rojli, 13. póšłał, 14. narožiła, 15. zjadnałej, 16. wugójt, 17. nasnědali, 18. spiwała, 19. dozdrjało, 20. wobzamknuli, 21. wójtjěł, 22. drěli, 23. rozuł, 24. słuchało, 25. rozbrojli, 26. pšědła, 27. rozkwitli, 28. sedało, 29. piła, 30. zalězła, 31. pašla, licyła, 32. zakwitła, 33. nawuknułej, 34. spódobał, 35. rozžognowali, 36. gótowa/gótowała, 37. prjatkował, 38. zwucowali, 39. napadało, 40. wupóralej, 41. stojał a cakał, 42. narožiło, 43. wiželi, 44. swěšitej, 45. zarył, 46. zmakali, 47. jězdził, 48. wólili, 49. wumjatli, 50. mogał/mogł.

7. lekcija

b. 56/57

1. zakładne šule, 2. dobre ceptarje, 3. stare wucabniki, 4. cyste wokna, 5. šulske lěta, 6. suche lěša, 7. wuknikojske blida, 8. małe pšestawki, 9. nowe zešywki, 10. rědne wucbnice, 11. Chóšebuske žiši, 12. kšute zymy, 13. błoťojske coňarje, 14. tunje wobjedy, 15. tunje wjacerje, 16. słowjańske rěcy, 17. zajmne wěcy, 18. serbske kazni, 19. pilne gólcy, 20. lube bratšy, 21. małe sotšy, 22. burske derastwy, 23. poľne měchy, 24. tupe nože, 25. wótše kóse, 26. bramborske města, 27. zwěrne Serby, 28. zajmne casopise, 29. swěte dny.

b. 59/60

1. w slědnych zymach, 2. wjele cuzych rěcow, 3. pśed pěšzaset lětami, 4. sedym tyženjow pó jatšach, 5. w pśešěgach, ludowe nałog, 6. styri tyženje do gód, 7. na šoplych dnjach, pońny bětych cerwjow, 8. žowća, pśi rejach, na ławkach, 9. w blokach, wjele proznych bydlenjow, 10. wuglowych jamow, 11. za górami, wjelike sněgi, 12. z dobrymi censurami, 13. na łukach, wjele pócar nawow, 14. lěsne pcołkarje, wule, 15. wjele rěcow, z cuzymi lužimi, 16. lubyh pśijašelow, 17. we lužyskich rěkach, raki, 18. w našych gólach, chójce a brjaze. 19. sušone wugorje, 20. serbske kantorki, wjele spiwow, 21. w Bórkowach, wjele dowolarjow, 22. z Gołkojc do Janšojc, 23. wjele lět w Błotach, 24. we Wórjejach, prozne bydlenja, 25. k jatšam, jatšowne jaja, 26. mjazy jatšami a swětkami, sedym tyženjow, 27. styri wjelike měšta, 28. šesnasćo zwězkowych krajow, 29. wušej šesćstow wuknikow a wuknicow, 30. w prozninskich lěgwach, 31. pśi niskich temperaturach, 32. wjele słodnych karpow, 33. pilnym wuknikam, 34. wó prozninskich dožywjenjach, 35. z lěsnymi pcołkarjami.

b. 62/63

1. bužomy pisaš, 2. bužošo gótowaš, 3. budu grajkaš, 4. bužo spiwaš, 5. budu/bužom cakaš, 6. bužoš cytaš, 7. bužotej wariš, 8. pójědu/pójěžom, 9. pójzomej, 10. napišu/napišom, 11. docytajom, 12. zešćipajom, 13. donawuknu/donawuknjom, 14. pśinjaso, 15. změjo, 16. zarěžo, 17. pówježo, 18. zaspjowajo, 19. pśednjaso, 20. póscelomy, 21. pólešjio, 22. wupjaco, 23. zapalijomy, 24. wóstanjomej, 25. wulicyjo.

8. lekcija**b. 68/69**

1. wusokej duba, 2. na dwěma wjelikima koncertoma, 3. z wjelikima busoma, 4. z mócnyma kónjom, 5. na nowyma kólasoma, 6. ze žowcynyma gólešoma, 7. na slědnyma zgromažinom, 8. dwa dešćojtej dnja, 9. dwě swětowej wójnje, 10. spśijašelonej kraja, 11. z dweju wusokeju wugnjomu, 12. dwa paleńca a dwě piwje, 13. na swójej šulskej kumpance, 14. lubyma starješyma, 15. chudyma pšosarjom, 16. ze slědneju žělowu, 17. z dwěma nowyma programoma, 18. dwě wjelikej lětadle, 19. z dwěma małyma awtoma, 20. na přědnyma namšoma, 21. na swětyma dnjom, 22. na pśichodneju tyženja, 23. dwě swětlej gwězdze, 24. małej kócce, 25. wusokej groda, 26. wó dobryma statkoma, 27. dwě sarnje a dwě lišce, 28. wjelikej góleši, 29. pśed dwěma tyženjom, 30. susednej jsy, 31. sławnej procowarja, 32. na dwěma swajžboma.

b. 71/72

1. wupjac, 2. pśelic/pśelicćo/pśelictěj, 3. połož/połožćo/połožtej, 4. zalěz/zalězćo/zalěztej, 5. buž/bužćo/bužtej, słuchaj/słuchajšo/słuchajtej, 6. skłaž/skłažćo/skłažtej, 7. měj/mejšo/mějtej, 8. zjěžćo, pójžćo, 9. wupsěž/wupsěžćo/wupsěžtej, 10. woblacćo se, 11. pas/pasćo/pastej, 12. wzejšo, pójžćo, 13. wjež/wježćo/wježtej, 14. pomož/pomožćo/pomožtej, 15. rozkwis, buž, 16. zeblac/zeblacćo/zeblactěj se, wumyj/wumyjšo/wumyjtej se, 17. rozuj/rozujšo/rozujtej se, 18. wumješ/wumješćo/wumještej, 19. donjas/donjasćo/donjastej, 20. jež/jěžćo/jěžtej, 21. njespi/njespišo/njespitej, 22. pśelic/pśelicćo/pśelictěj, 23. stawaj/stawajšo/stawajtej, 24. zazwón, groń, 25. pótergaj, 26. nalej/nalejžo, 27. póscel/póscelšo/pósceltej, 28. napiš/napišćo/napištej, 29. pśigótuj/pśigótujšo/pśigótujtej, 30. leš, leš.

9. lekcija

b. 77/78

1. mě, jogo, ju, nas, je/jich, 2. ku mnjo, k nam, 3. pši mnjo, njom, njej, nas, was, 4. mě, jomu, jej, 5. mě, jomu, jej, nam, jim, 6. ší, jomu, jej, wam, jim, 7. wóte mnjo, wot njogo, wót njeje, wót nas, wót nich, 8. za tebje, njogo, nju, was, nich, 9. pśede mnu, pśed tobu, pśed njeju, pśed nami, pśed wami, 10. jomu, jej, nam, jim, 11. tebje, jogo, ju, was, waju, 12. mě, jomu, jej, nam, jim, 13. wót njogo, njeje, nich, 14. mě, ší, jomu, jej, nam, wam, jim, 15. wó tebje, njom, njej, nas, was, nich, 16. wó njom, njej, nas, was, nich, 17. mě, jomu, jej, nam, jim, 18. mě, jomu, jej, nam, jim, 19. ze mnu, z nim, z njeju, z nami, z nimi, 20. ší, jogo, ju, was, je/jich, 21. mě, jogo, ju, nas, je/jich, 22. na tebje, njogo, nju, as, je/nich, 23. ší, jomu, jej, wam, jim, 24. ší, jogo, ju, was, je/jich, 25. ší, jomu, jej, wam, jim, 26. mě, jomu, jej, nam, jim, 27. ku mnjo, k nam, 28. mě, jogo, ju, nas, je/jich, 29. z tobu, nim, njeju, wami, nimi, 30. mě, ší, jomu, jej, nam, wam, jim.

b. 80/81

1. cu/com, 2. móžošo, 3. njocoš, 4. njoco, 5. njok, 6. njeksě/njocoju, 7. njewumějo, 8. móžoš, 9. musy, 10. njejo směła, 11. smějoš, 12. njesmějo, 13. wumějo, 14. njamóžo, 15. njedejšo, 16. smějomy, 17. njedejš, 18. smějo, 19. njesmějo, 20. móžomy, 21. dejš, 22. smy musali, 23. njemusyšo, 24. smějo, 25. móžošo, 26. muse, 27. móžoš, 28. njocomy, 29. co, wumějo, 30. dejšo, 31. njesmějošo.

10. lekcija

b. 86/87

1. wót njogo, njeje, nich, njeju, 2. wót jogo, jeje, jich, jeju sotšy, 3. na jogo, jeje, ich, jeju bratša, 4. do jogo, jeje, jich, jeju bydlenja, 5. pó njogo, nju, nich, njeju, 6. pó jogo, jeje, jich, jeju žowku, 7. wó jogo, jeje, jich, jeju drastwu, 8. wó njogo, nju, nich, njeju, 9. jogo, jeje, jich, jeju derjeměše, 10. jogo, ju, jich, jeju na jogo, jeje, jich, jeju cołnje, 11. njogo, njeje, nich, njeju, 12. jogo, jeje, jich, jeju dla, 13. do jogo, jeje, jich, jeju bydlenja, 14. wót njogo, njeje, nich, njeju abo wót jogo, jeje, jich, jeju bratša, 15. z jogo, jeje, jich, jeju bydlenja, 16. wót njogo, njeje, nich, njeju, 17. pla njogo, njeje, nich, njeju, 18. na jogo, jeje, jich, jeju słowo, 19. na njogo, nju, ich, njeju, 20. wokoło njogo, njeje, nich, njeju, 21. wokoło jogo, jeje, jich, jeju awta, 22. slězy njogo, njeje, nich, njeju, 23. njedaloko jogo, jeje, jich, jeju bydlenja, 24. pó dla njogo, njeje, nich, njeju, 25. za njogo, nju, nich, njeju, 26. zwenka jogo, jeje, jich, jeju dwóra, 27. w jogo, jeje, jich, jeju špě, 28. pla njogo, njeje, nich, njeju, 29. jogo, jeje, jich, jeju narodny źeń, 30. jogo, jeje, jich, jeju domom.

b. 87/88

1. swóje, 2. swóju, 3. swój, 4. swójim, 5. swójomu, 6. swójogo, 7. swójogo, 8. swójogo, 9. swójogo, 10. swójogo, 11. swójomu, 12. swójomu, 13. swójogo, 14. swójich, 15. swójogo, 16. swójomu, 17. swójim, swójogo, 18. swójim.

b. 89/90

1. by kšěli, 2. by ty kšěł/kšěła, 3. by my musali, 4. by se wjaselił, gaby ... psijěli, 5. njeby ja de jał/de jała, 6. až by wy móg(a)li, 7. by ty móg(a)ł/móg(a)ła, 8. njeby to było, 9. by ja de jał/de jała. 10. ... Anka by ten ... nawuknuła, 11. by ty móg(a)ł/móg(a)ła, 12. ... bratš njeby tak

...cakał, wón by ned ... šeł, 13. až by ty móg(a)ł/móg(a)ła, 14. by naražil/naražiła, 15. by my byli, 16. by my móg(a)li, 17. by my byli, 18. by ja rad pšewzeł/pšewzeła, 19. by ty kšěł/kšěła, 20. njeby ty kšěł/kšěła, 21. njeby ty móg(a)ł/móg(a)ła, 22. Wón by to źeło ... skońcwył, 23 ... šota by nježelu ...pšijělej.

11. lekcija

b. 95/96

1. styri žiši: jadnego gólca a tši žowća, 2. styri wišniny, tši kšušcyny, dwě slěwcyńje a wósym jabłucynow, 3. šesnasćo zwězkowych krajow, 4. styri wjelike města, 5. wušej šesćstow wuknikow, 6. jadenatšizasća dnjow, 7. tšista (a) pėšašesćzaset dnjow, tšista a šesćašesćzaset dnjow, 8. dwanasćo mjasecow, dwaapěšzaset tyženjow, 9. sedym dnjow, 10. jadenasćo grajarjow, jadnego wrotarja a žasesć pólnych grajarjow, 11. wokoło sto (a) dwažasća kilometerow, 12. tšiazewješzaset koma styri megahertz, 13. tšista (a) jadenatšizasća gónoserbskich a dwěsć dolnoserbskich ludowych spiwow, 14. wěcej ako tysac/towzynt wobydlarjow, 15. styri lětne case, 16. sedym tyženjow, 17. z dwěma kónjoma, 18. sedym krowow a jadnego młodego byka, 19. wokoło dwažasća kackow, 20. jadnego psa a styri kócki, 21. styri partaje (strony), 22. dwoje žurja a tši wokna, 23. w lěše žewješnasćostow (a) žewješatšizasća, žewješnasćostow (a) pėšastyržasća. 24. w lěše wósymnasćostow (a) styri, wósymnasćostow (a) dwaasedymzaset, 25. w lěše wósymnasćostow (a) tšiapěšzaset, žewjašnasćostow (a) styržasća, 26. w lěše žewješnasćostow (a) dwanasćo, 27. wót wósymnasćostow (a) šesćatšizasća do wósymnasćostow (a) styržasća a wót wósymnasćostow (a) jadenastyržasća do wósymnasćostow (a) pėšastyržasća, 28. pó pėšadwažasća lětach, pó pėšzaset lětach, 29. lěta žewješnasćostow (a) pėšastyržasća, 30. w starstwje pėšašesćzaset lět, 31. w starstwje wósymnasćo lět, 32. pėd něži tysac (a) pėstow/ towzynt (a) pėshundert lětami, 33. w lěše žewješnasćostow (a) wósymastyržasća w starstwje sedymawósymzaset lět, 34. wót wósymnasćostow (a) styriapěšzaset do žewješnasćostow (a) dwaatšizasća, 35. w lěše styrnasćostow (a) dwaazewješzaset, 36. w lěše žewješnasćostow (a) dwaapěšzaset, 37. styrjo ceptarje a dwě ceptańce, 38. wót lěta žewješnasćostow (a) sedymastyržasća do žewješnasćostow (a) tšiapěšzaset, 39. w lěše pėšnasćostow (a) sedymnasćo, swójich pėšažewješzaset tezew, 40. wót lěta žewješnasćostow (a) jadenazewješzaset.

b. 97

1. wót (zeger) dwanasćich do jednoog, 2. zeger jadnasćich, 3. wót (zeger) pėšich do wósymich, 4. zeger sedymich, 5. wokoło wósymich, 6. wokoło žasesćich, 7. wokoło dwanasćich, 8. zeger sedymich, 9. zeger napoł wósymich, 10. wósym gožin pėšnasćo (minutow)/zeger wósymich a pėšnasćo minutow/běrtył na žewješ, žasesć minutow až do wósym gožin pėšadwažasća (minutow) a pėšadwažasća minutow/pėš (minutow) do napoł žewješich.

b. 98-102

1. kótary žen, 2. kótara pėšadawańka, 3. kótare wokno, 4. kótare kwětki, 5. kótarej znanka, 6. kótarego psa, 7. wót kótareje krowy, 8. z kótarego póla, 9. do kótarych knižkow, 10. do kótareju městowu, 11. kótaremu kněžozu, 12. kótarej ceptańce, 13. kótaremu žowćozu, 14. kótarym pšijašelam, 15. kótaryma gólešoma, 16. kótarego kónja, 17. kótary wobraz, 18. kótaru swinju, 19. kótare bydlenje, 20. kótare wobraz, 21. kótareju kónjowu, 22. kótarej jazora, 23. z kótarym šěgom, 24. nad kótareju rěku, 25. pód kótarym woknom, 26. za kótarymi krickami, 27. z kótaryma woknoma, 28. w kótarem casniku, 29. w kótarej jsy, 30. wó kótarem sportarju, 31. na kótarych górach, 32. wó kótaryma wócyoma, 33. kótare kólaso, 34. w kótarem lěše, 35. kótaru censuru, 36. do kótarego kraja, 37. wót kótareje šoty, 38. kótaru bajku, 39. wó kótarem tšojenju, 40. kótarego kónja, 41. kótare mustwo.

1. kótaryž/kenž/ako, 2. kótaraž/kenž, ako, 3. kótarež, kenž, ako, 4. kótarež, kenž, ako, 5. kótarejž/kenž, ako, 6. z kótaregož, 7. kótarejž głos, 8. kótaregož mama, 9. kótarychž póla, 10. kótaremuž, 11. kótarejž, 12. kótaremuž, 13. ku kótarymž, 14. kótaregož, 15. kótaryž/kenž/ako, 16. kótaruž, 17. kótarychž, 18. kótarež/kenž/ako, 19. z kótarymž, 20. z kótarejuž, 21. z kótarymž, 22. z kótarymiž, 23. wó kotaremž, 24. na kótarejž, 25. w kótaremž, 26. w kótarychž, 27. wó kótarymaž, 28. wó kótarychž, 29. kótaraž/kenž/ako, 30. do kótaregož.

b. 102-104

1. chto, 2. chtož, 3. komu, 4. komuž, 5. wó com, 6. wó comž, 7. z kim, 8. za kimž, 9. z cym, 10. z cymž, 11. kogož, 12. což, 13. ga, 14. gaž, 15. žo, gaž, 16. žož, 17. wjele, 18. wjelež, 19. cogodla, 20. cogoždla, 21. kak, 22. kaž, 23. komuž, 24. chtož, 25. kaki, 26. žo, žož, 27. žož, 28. z kimž, 29. chtož, 30. což, 31. kakuž, 32. kakiž, 33. kaž, 34. žož, 35. cogodla, žož, 36. gaž, 37. gaž, 38. comuž, 39. komuž.

12. lekcija

b. 108/109

1. přědny raz, 2. tšeši raz/k tšešemu razuju, 3. druga pšestawka, 4. w stwórtej pšestawce, 5. w pšetem rěže, 6. wót tšešego abo wót stwórtego nastupišća, 7. přědny ... , mjasec, šesnastego apryla, 8. pšadwažastego decembra, 9. pšnastu głownu zgromažinu, 10. sto a dwažasty jubilejny zapust, 11. přědnu a drugu, ale teke tšešu a stwórta rědownju, 12. přědny, 13. jadenatsižastego decembra, 14. w sedymem cysle, 15. w stwórtem nastwaŕku, 16. styrnaste wrota, 17. na dwěšće a žewješašesćazasetem bóce, 18. dnja wósymego maja žewješnasćostow (a) pšastyrzasća, druga swětowa wójna, 19. dwanastego apryla žewješnasćostow (a) jadenašesćazaset, 20. z přědnym januarom lěta dwa tysac/towzynt (a) jaden, přědne stolěše tšešego lěttysaca, 21. žewješadwažastego februara, stwórte lěto, 22. přědny reprezentant, 23. přědny, drugi a tšeši kral, 24. dnja tšiadwažastego tšešego žewješnasćostow (a) wósymastyrzasća, přědnu serbsku kazń, 25. z tšešim busom, 26. přědnemu dnju, drugemu, tšešemu, 27. stwórty žeń, pěty, šesty, 28. sedymy žeń, 29. přědny mjasec, 30. drugemu mjasecoju, 31. w tšešem mjasecu, 32. stwórtemu mjasecoju, 33. pštemu mjasecoju, 34. w šestem mjasecu, 35. sedymy mjasec, přědny mjasec drugego pollěta, 36. wósymy mjasec, 37. w žewjetem mjasecu, 38. žasety mjasec, stwórty běrtyl, 39. jadenastemu mjasecoju, 40. ten dwanasty, 41. wót přědneho do dwanastego.

13. lekcija

b. 117-119

1. ze starym kólasom z města, 2. do Janšojc na wjeliki zapust, 3. z pólsćiny do serbšćiny, 4. z małeje jsy do wjelikego města, 5. ze žěta, 6. wót dwórnišća do nowego hotela, 7. do wrotow, 8. wjelikeje sušy dla, do góle, 9. wót srjody do pětka, 10. wokoło šyje, 11. wót ľońskego lěta, na šulskej ľawce, 12. wokoło starego młyna, 13. žeń wóte dnja, na lěpše wjedro, 14. ze šotu pla gójca, 15. bžez wašeje pomocy, 16. wót Handrija Zejlera, 17. mócneho dešća dla, 18. mimo tšacha do dłymokeje wódy, 19. z twaroga, pó wěstem casu, 20. blisko Dešańskeje cerkwje, 21. k rědowniskemu wucabnikoju, 22. k jatšam, 23. z Grodka do Chóšebuza, 24. k młodym wucabnikam, 25. pšesiwo póžytnym kněžkam, 26. do Lipska, napšesiwo rědnemu žowćoju/žowću, 27. napšesiwo Chóšebuskemu Serbskemu domoju, 28. napłošej wejsnej kjarcmje, 29. pšesiwo grozecej wójnje, 30. ku kóncoju, 31. pó snědanju do gribow, 32. pó cetej wokolinje, 33. pó jsy, 34. pó jogo smjerši, 35. na głownem dwórnišću, 36. wó dobry zuk, 37. na kašćaty wóz, 38. wó basnikarju Kósyku, 39. wó nowego wuknika, 40. wó prozninskich

dożywjenjach, 41. pó fryšny klěb, 42. pó šestej gózinje, 43. na bliže, z rědnymi struskami, 44. z tejom na blido, 45. za lubu mamu, k narodnemu dnju, 46. pšed Zejlerowym pómnikom, 47. pód móju póstolu, 48. pód stareju wólšu, 49. mjazy přednym a drugim łopjenom, 50. mjazy stare delki, 51. nad rěku Sprjewju, 52. pšez dłymoku groblu, 53. pši rybniku, 54. w lodzymnej wóze, 55. we Wrocławju, pó wójnje, 56. wob ceću noc, 57. pšed swěžeńskim pšesěgom, 58. pšed małego bratša, 59. pšed wjelikim glědadłom, 60. nad małželskeju póstolu.

b. 121-123

1. młodšy, 2. pilnjejša, 3. swětlejše, 4. mjeńše, 5. staršy, 6. dlejše, 7. rědnjejša, 8. wětšy, 9. lažčejše/laše, 10. šěžčejšy/šěšy, 11. niše, 12. bědnjejše, 13. dłymše, 14. chłodnjejša, 15. wětšy, 16. mjeńšej, 17. lěpšymi, 18. nejwušych, 19. nejwutšobnjejše, 20. nejważnjejšych, 21. najmudrjejšych, 22. nejlubšeju, 23. starša, 24. wětšy, 25. lěpše, 26. krotša, 27. wuša, 28. wětše, 29. młodša, 30. tuńšy, 31. wětšy, nejwětšy, 32. lěpša, nejlěpšy, 33. zymnjejše, nejzymnjejšy, 34. lubša, nejlubša, 35. droše, nejdroše, 36. wušy, nejwušy, 37. nowšy, nejnowšy, 38. młodšy, nejmlodša, 39. głodnjejša, nejgłodnjejšy, 40. dlejšy, nejdlejša, 41. pilnjejša, nejpilnjejša, 42. wjaselša, nejwjaselša, 43. šyrša, nejšyrša, 44. mócnjejšy, nejmócnjejšy, 45. rědnjejšy, nejřědnjejšy, 46. bělša, nejbělšy, 47. drošy, nejdrošy, 48. wětša, nejwětša, 49. zajmnjejšy, nejzajmjejšy, 50. mjeńšy, nejmeńša.

14. lekcija

b. 129/130

1. derje, 2. wjelicnje, 3. rědnje, 4. mudrje, 5. malsnje, 6. glucnje, 7. sucho, 8. pilnje, 9. aktiwne, 10. skócnje, 11. wjasele, 12. jěsno, 13. gjarže, 14. luštnje, 15. dypkownje, 16. malsnje, 17. šěžko, 18. cušniwje, 19. kšasnje, 20. tunjo, 21. wutšobnje, 22. swědobniwje, 23. mało, 24. drogo, 25. kšuše, 26. krotko, 27. bědnje, 28. bytše/bytšo, 29. mócnje, 30. daloko.

b. 132/133

1. rědnjej, nejřědnjej, 2. jěsnjej, nejjeśnjej, 3. malsnjej, nejmalsnjej, 4. lěpje, nejlěpje, 5. wěcej, nejwěcej, 6. špatnjej, nejšpatnjej, 7. mjenjej, nejmjenjej, 8. górze, nejgórze, 9. malsnjej, nejmalsnjej, 10. wušej, nejwušej, 11. pómałcej, nejpómałcej, 12. bližej, nejbližej, 13. dypkownjej, 14. dalej, 15. řědšej, 16. malsnjej, 17. pilnjej, 18. pózdzej, 19. jěsnjej, 20. lěpje, 21. bytšej, 22. głupjej, 23. tunjej, 24. dlej, 25. sóplej, 26. słodšej, 27. šěžcej, 28. lubjej, 29. wušej, 30. lěpje, 31. dlej, 32. rědnjej, 33. aktiwnej, 34. špatnjej, 35. dlej.

15. lekcija

b. 140

1. dawat, 2. donjast, 3. rejomat, 4. pšewoblact, 5. sect, 6. žětat, 7. wuknut, 8. pódwórat, 9. kupit, 10. woglědat, 11. póznawat, 12. pšeměnit, 13. słuchat, 14. glědat, 15. pšigótowat, 16. wótedat, 17. spat, 18. wobglědat, 19. pomogat.

b. 142

1. grajkajucy, 2. lětajucych, 3. felujuce, 4. pšiducu, 5. spijucego, 6. tajucy, 7. chójžecego, 8. smjerzecym, 9. kwišecem/kwitucem, 10. wónjajucymi.

